

[Forside]

**Seks år
på
Madagaskar**

Erindringer og oplevelser

av

Gotfred Petersen

M. M.

[side II]

Disse erindringer og oplevelser nedskrevet for noen og firti år siden Kunde muligens finne en beskjeden plass i Misjonsskolenes biblioteker. Mandal 9-1-47 G P.

[side III]

*"Ei den ager er tom,
hvor blev saaet Guds ord.
Madagassernes smaa
folder hænder til bøn.
Og de døde opstaa
for at prise Guds Søn.
Over brusende hav
gled os skibet i havn.
Snart skal vild sakalav
tage daab i Guds navn."*

[side IV]

**Seks aar
paa
Madagaskar.**

Erindringer og oplevelser.

af

Gotfred Petersen

*"Where the noisome insect stings,
Where the Féver Demon strews
Poison with the falling dews,
Where the sickly sunbeams glare
Through the hot and misty air.*

Whittier.

[side V]

Forord

Forfatteren har truffet mange missionsvenner, som har havt svært liden greie paa den arbeidsmark, d. v. sige: det land og det folk, hvor der arbeides. De har forstaaet betydningen af, at evangeliet blir bragt til hedningerne; men de har ikke i samme grad forstaaet, hvilken betydning det har for missionsarbeidets trivsel og vekst, at den, som driver dette arbeide, ogsaa kjender de forholde, hvorunder der arbeides. De trøster seg med, at de samler penger og sender ud arbeidere, og de er glade i at komme sammen i missionsmøder, hvor der tales, som det heder "til opbyggelse" d. v. s., at der i tilknytning til et bestemt guds ord holdes en opbyggelig tale, hvori det fremhæves nødvendigheden af hedningernes omvendelse. De læser ogsaa gjerne rørende fortællinger om enkelte hedningers omvendelse og deres gjenvordigheder for sin tros skyld eller beretninger om, hvormeget den eller den missionær maatte lide for Kristi skyld. Det blir et slags religiøs nydelse og kan ganske vist have sin betydning som middel til at vække nogen interesse hos masserne. Men et mer indgaaende kjendskab til det folk og det land, hvor der arbeides er ønskeligt af en dobbel grund:

Det er ikke at vente, at man kan faa det rigtig kjært, som altid blir fremmed for en. Lad os tage et eksempel. Om vi hører om en person langt borte, som er syg og lider nød, kan vi nok føle en flygtig deltagelse; men har vi ikke staaet i noget forhold til samme, saa er der fare for, at deltagelsen kun blir af forbigaaende natur. Er derimot den, som er syg og lider nød, en, hvis livsførelse jeg har fulgt, saa vil deltagelsen blive af en mer vaig natur, og saa sandt det lader sig gjøre, maa jeg komme ham til hjælp [til hjælp].

Og mit kjendskab til de forholde, han lever under, vil ogsaa gjøre, at jeg kan hjælpe ham paa den maade, som gavner ham bedst.

[side VI]

Et mere indgaaende kjendskab til det folk og det land, hvor der arbeides, er nemlig ogsaa nødvendig, forat missionsgjerningen kan drives paa den rette maade og med de bedst mulige resultater.

Som allerede titelen viser, gjør ikke denne bog fordring paa at være nogen sammenhængende fremstilling af leve og tænkesæt hos det folk, som forfatteren har arbeidet iblandt. Det er kun en samling af enkelte træk og oplevelser, som muligens kunde bidrage noget til at øge kjendskabet og kjærligheden til det folk, som ligger forfatterens eget hjerte saa nær. Disse personlige oplevelser indskrænker seg jo saa noget nær til den ene stamme, sakalavaerne; men hvad der er sagt om disse, vil i det væsentlige ogsaa passe paa de andre kyststammer, som bor længere syd og øst: mahafalier, tandrøier og tanòsier, som ogsaa er omtalte i et af bogens sidste kapitler.

Flaxton, N. Dak. i februar 1904.

Forfatteren.

Indhold:

I	<u>Udreisen</u>1 - 17.	2. fra Morondava til Belò.....69 – 70.
II	<u>Sakalavalandet</u>19 - 26.	3. Fra Tulear til Ambohibè.....70 – 72.
	Historiske notitser og andre indledende	V
	bemærkninger.....19 – 21.	<u>Blandt røvere</u>74 – 91.
	2. Landet set fra havet.....21 – 23.	1. I Tuleari 1894.....74 – 77.
	3. Landets vegetation.....23 – 24.	2. I Tulear.....i 1897.....77 – 80.
	4. " klimat.....24 – 26.	3. I Morondava i 1895.....80 – 87.
	5. " dyreliv:	4. I Ambohibè i 1898.....87 – 91.
	pattedyr.....26 – 29.	VI
	krybdyr.....29 - 32.	<u>Sakalavalandet før og under det franske</u>
	fugle.....32 – 33.	<u>styre</u>93 – 104.
III	<u>Sakalavaerne</u>35 – 62.	1. Under hovastyret.....93 – 97.
	1. Udseende.....35 – 36.	2. Under de franske s styre.....97 – 104.
	2. Sprog.....36.	VII
	3. Karakter.....36 – 39.	<u>Spredte træk fra missionslivet</u> 107 –108.
	4. Religiøse forestillinger.....39 – 45.	1. Sakalavagutten Digy.....107 – 108.
	5. Huslige liv.....45 – 48.	2. Sakalavaen Jimo [?]..... 108 – 110.
	6. Slaveriet.....48 – 50.	3. Makoan Tsitangè.....110 – 111.
	7. Medicin og sygdom.....51 – 52.	4. Makoan Vakitratra.....111 – 112.
	8. Død og begravelse.....52 – 54.	5. Den sidste juletræfest i Ambohibè.. 112- 113.
	9. Besøg hos fyrster:	6. En søndag i Morondava i 90-årene 113 – 118.
	a. hos dronning Relàotsa [?].....54 – 56.	VIII
	b. hos kong Andrianamanga.....56 – 60.	<u>Den norsk-amerikanske mission paa</u>
	10. Sakalavaernes levevei.....60 – 62.	<u>Madagaskar</u>119 – 129.
IV	<u>Paa reiser</u>64 – 72.	1. Tanòsieme.....119 – 123.
	1. Mellem Morondava og Mahàbo.....64 – 69.	2. Tandrieme.....123 – 124.
		3. St. Augustin.....124 – 127.
		4. Mahafalieme.....127 – 129.
		IX
		<u>Hjemreisen</u>131 – 139.

I.

UDREISEN.

Den 13 mai 1893 gik vi om bord i missionsskibet "Paulus" i Stavanger. Vi var i alt 18 passagerer om bord, og af disse skulde 7 til Sakalavalandet paa Madagaskars vestkyst. Det var ikke uden vemod, vi gik i baaden fra Storkaien. Bryggen var fyldt indtil trængsel af folk, som vilde tilvifte os et sidste farvel. Men først samledes vi til en kort andagt. Vi sang første vers af salmen 186 i Landstad:

Velt alle dine veie
Og al din hjertesorg
Paa ham, som har i eie
Den hele himlens borg!
Han, som kan stormen binde,
Og bryde bølgen blaa.
Han kan og veien finde,
Hvorpaa din fod kan gaa.

Jeg skulde paany mindes om den salme, som natten før afreisen atter og atter havde tonet for mit øre, især i dette vers:

Paa Herren du dig støtte,
Om det dig vel skal gaa,
Hans gjerning maa du nytte,

Om din skal kunne staa;
Af sorg og selvgjort plage
Der kommer intet du,
Thi intet kan du tage
Alt kan du faa af Gud.

Missionselskabets sekretær, pastor L. Dahle, oplæste Davids 91-ende salme, hvortil han knyttede nogle opmuntrende ord. Tilslut sang vi

[side 2]

salmen: "O tænk, naar engang samles skal de frelstes menighed o.s.v."

Foruden taugbaaden fulgte ogsaa et andet lidet dampskib, som hed "Øibuen", med udover fjorden, fordi der var en hel del, som ønskede at følge med udover. Hele veien udgjennem fjorden blev der sunget, snart fra "Øibuen" og snart fra "Paulus". Der er haab midt i de kristnes sorg og savn. Vi var jo heller ikke tvungne afsted. Vi gik jo frivillig. Vi betragtede ikke det at drage ud for at bygge og bo blant hedningerne som et offer – nei, snarere som en begunstigelse, den himmelske Fader havde bevist os. Det var jo ikke for at lide vi gik ud, men for at prædike Kristi evangelium. Maalet var saa heiligt, gjenvordighederne, som kunne blive at gjennemgaa, saa forsvindende sammenlignet med hint.

Vi forlod Stavanger kl. 11 formiddag, og henved kl. 1 var vi allerede klar af land. "Øibuen" og taugbaaden havde allerede forladt os. Vi saa dem som smaa punkter der langt inde, og foran os derude i vest laa det uendelige hav. Vi var nu overladt til os selv, og inden aftenen tabte vi ogsaa de siste rester af Norge afsyne. Det var deligt veir og god bør. Det bar ret vestover. Vi styrede nord om Skotland.

Lørdag forlod vi Stavanger, og allerede søndag indfandt søsygen sig hos de fleste af reiseselskabet. Heldigvis gjorde de sig færdig med den de første par følgende dage, mens to træ stykker atter og atter fik tilbagefald. Mandag om eftermiddagen fik vi Shetlandsøerne i sigte og tirsdag om morgenen Orknøerne. Vi styrede altsaa mellem disse to øgrupper. Udenfor Shetlandsøerne saa vi en del fiskerbaade og var sangvinske nok til at tro, at vi maatte kunne faa sende breve i land med disse. Men da jeg kom op, var det haab ude. Fra vi tabte de skotske øer af syne, havde vi kun havt himmel og hav, indtil vi den 31 mai passerede Madeira. Det var et almindelig ønske, da vi saa denne ø som en graa taagemasse der langt borte, at vi kunde styre

[side 3]

til land og en stund nyde synet af denne øs skjønne natur – og det, som var endnu mere: træffe andre mennesker, se andre ansigter, høre andre tale og endelig, faa forsyne os med et og andet, som vi nu, da vi var afskaarne fra al forbindelse med landjorden, merkede, vi havde forsømt at anskaffe os. – Det siger sig jo nok selv, at vi natten efter drømte, at vi virkelig var kommet i land og søgte at realisere vore ønsker – men naturligvis under en hel masse forhindringer og helt ud utilfredsstillende.

Den, som har passeret "linjen" med seilskib, ved, at der nogle breddegrader nord eller syd for samme er et "stille belte", som maa passeres. Undertiden træffer man det nordenfor ækvator og undertiden søndenfor. Dette stille belte afløses paa begge sider af de regelmæssige passatvinde. Vi havde nordostpasaten lige fra Madeira og til vi kom paa omkring 6° nordlig bredde. Det var en sand befrielse, da vi den 20 juni efter at have ligget og drevet omkring otte à 14 dage atter fik vind igjen i seilene, nemlig sydostpasaten. Vi havde i den tid "Paulus" laa stille, gaaet og ligget i et eneste svedebad dag og nat. Flere af os tog sin tilflugt til dæket om natten, da det næsten blev uudholdeligt nedenunder. Men ogsaa paa dæket blev det ofte vanskelig at greie sig; thi her under linjen var det øsende regn næsten hver nat, og det slog ind fra alle kanter under det forresten temmelig store "solseil".

Idet vi overlader til "Paulus" at seile videre og først senere kommer efter med beretningen om den øvrige del af reisen, vil vi dvæle lidt ved livet om bord.

Det skal være en almindelig erfaring blant lærerne ved børneskoler, at naar børnene har været paa en udflugt og senere skal gjenfortælle i en stil, hvad de oplevede paa turen, dreier det sig væsentlig om, hvad de spiste og drak. Det kommer vel af, at maden i den alder spiller en saa betydelig rolle i barnets

[side 4]

behagelige nydelser. Som voksen vil vi gaa dette kapitel forbi, om endskjønt der ogsaa kunde være meget at omtale her, især om de mange indskrænkninger som en ogsaa i denne henseende maa gjøre i sine fordringer, naar man er henvist til en saa liden og skarpt afgrænset verden som skibsdækket paa et seilfartøi midt ude paa et verdenshavene.

Hver dag blev begyndt med fælles andagt for passagerer og besætning. Den lededes enten af kapteinen eller en af de mandlige passager. Om søndagene samledes vi klokken halv elve om formiddagen

til gudstjeneste. Der blev da enten læst en prædiken over dagens tekst eller holdt en kort betragtning over samme.

Anden søndag efter trefoldighedsfest var det min tur til at lede gudstjenesten. Teksten var fortællingen om "den store nadverd" i det fjortende kapitel i Lukas's evangelium. Og nedenfor følger de tanker, som jeg i tilslutning til denne lignelse fremholdt hin søndag formiddag, medens vi drev omkring i vindstillaen nogle breddegrader nord for ækvator.

"Disciplene spurgte en gang Jesus – vel i nysgjerrighed: Er de faa, som blir salige?" At bevæggrunden var uædel synes at fremgaa af Frelserens svar, endskjønt han vel aldrig vilde have besvaret et saadant spørgsmaal direkte. Hvad kommer det os ved at vide hvormange! Frelserens hjerte oprøres bare ved tanken paa muligheden af de manges – måske de flestes fortabelse.

Desværre er det ikke altid saa med os. Det falder os oftest ikke vanskelig at tale om de manges – de flestes fortabelse. Det kommer af, at vi ikke gjør os det fuldt klart, hvad evig fortabelse vil sige. Vi lader os ogsaa saa let paavirke af den almindelige moral, som verden følger, selv naar det gjælder det hinsidige i Enhver er sig selv nærmest. Kan vi bare greie os selv, hvad saa! Enhver faar sørge for sig. Det staar jo aabent for enhver.

[side 5]

Naar de ikke vil, saa ----. Som man ræder, saa ligger man. Disciplenes nysgjerrighed smertede [?] Frelseren; men paa samme tid drev tingenes alvor ham til at raabe et varsko: "Stræber alvorlig at indgaa gennem den snevre port, thi mange, siger jeg eder, skal søge at komme ind og skal ikke kunne* - * Luk 13, 23 – 24. Maalets vigtighed og de mange vanskeligheder, som taarner sig op for dem, som vil naa dette maal, stod i et nu levende for Frelserens indre øie. Han maatte raabe et varsko.

Det er det samme, som idag staar levende for Frelserens øie, og som idag driver ham til at fremsætte lignelsen: "Den store nadverd". Den er egentlig fra ende til anden et eneste raab: "Stræber alvorlig at indgaa gennem den snævre port!" Maalets vigtighed. Vi ved alle, hvor vigtig dette maal er, hvad det gjælder om at naa det! Hvilken vinding der venter den, som naar maalet!

Paa den anden side, hvilket tab at gaa glip af det! Vor sjæl fyldes med forfærdelse, naar vi engang stiller vor egen person foran denne mulighed. Men om denne mulighed staar levende for din og min sjæl, det fremgaa af, hvad vi gjør for at naa dette herlige maal. Eller skal vi tro, at himmel og helvede, salighed og fortabelse, kan staa levende for vaar sjæl, og vi alligevel mene, at vi dovent kan sove os ind i himmelen? Skal vi mene, at vi for alt andet, som vi vil opnaa, maa vi anstrenge os – kun ikke, naar det gjælder dette, det største af alt, som kan opnaaes, himlen?*

Aa nei! Der maa anstrengelse til. Du maa anstrenge dig. Vi opnaar intet her paa jorden uden anstrengelse, og i samme grad, som maalet er stort og ophøiet, fordres der ogsaa større anstrengelse for at naa det. Men saa er det da ogsaa saa her i verden, at de maal, som kræver de største anstrengelser for at naaes, de naaes ogsaa af de færreste. Det var kun de færreste, som fandt

** Fil 2,12.

[side 6]

det møien værd at ofre saa meget. De kunde vel attraa maalet, men anstrengelserne for at naa det veiede mere end attraaen. Kan vi da undres over, at der er mange, som gaar glip af det himmelske maal. Af alle maal er det jo intet, som kræver saa store anstrengelser for at naaes som dette. Ogsaa her gaar det slig, at kampens hede veier for de mange mere end maalet. O, ja – mens der endnu skal kjæmpes og kan kjæmpes, men ved enden af løbet ser de, at de regnede feil. Da staar de daarlige jomfruer udenfor og banker paa og siger: "Luk op for os!" Da raaber den rige mand fra pinens sted efter en draabe fra salighedens kilde for at læske sin tunge dermed. Selv til sine finder Frelseren det nødvendig at raabe: "Stræber alvorlig!" Selv for dem stod muligheden af at blive agterudseilet aaben.["]

Saa forundrer det os ikke, at der selv blant dem, som søger, bliver mange, som ikke kommer ind. Saa forundrer det os ikke, at de budne heller gik til sine okser, sine marker, sit kjøbmandskab, i stedet for at modtage indbydelsen. De vidste jo, at kampen kunde blive hed, før de naaede frem til maalet. De sagde fra i tide. De vilde ikke engang forsøge sig. – Nei, vi forundrer os ikke; men vi forfærdes over, at saa mange afviser denne vinding og at selv blant dem, som søger, skal der være dem, som ikke naar frem.

Søndag eftermiddag og et par gange i ugen samledes de, som ønskede at deltage, til samtale over forskellige emner – om søndagen altid specielt opbyggeligt. Ofte vilde tiden om bord fælle lang. Vel forsøgte man sig med et og andet for at faa tiden til at gaa. Men intet vilde gaa som ellers. Dels skortede det paa lyst, dels paa materiale. Det var i grunden kun den ene tanke, som fik lov til at raade: Afsted! Det forekom en, at man havde det for travelt til at bestille noget. "Paulus" havde et lidet bibliotek. Dette søgte vi da at gjøre os saa nyttig som mulig. Blant andre verker, som jeg læste i denne tid, var Henrik Steffens selvbiografi: "Hvad jeg oplevede" og [og] en to bind stærk

[side 7]

fortælling fra den franske revolutions tid af en fransk-protestantisk prest, hvis navn jeg ikke nu husker. En time om dagen, naar veiret tillod det, anvendtes til at læse gassisk. Enkelte søgte at perfektionere sig i andre videnskaber, helst i det, som var vedkommendes yndlingstudium. Det vilde ligesom ikke gaa, uden at det var noget, man havde særlig lyst til paa. Igrunden var den kvindelige del af passagererne heldigst stillet. De havde sine haandarbeider, som syntes at gaa lige godt fra hånden paa søen som paa landjorden. Det gik i det hele taget lettere med håndens end med aandens arbeide.

Aftenerne ude paa havet kan være vakre. Solnedgangen, som vi derude havde saa rig anledning til at iagttage, var "storskjøn". Himmelen spillede i alle regnbuens farver og vekslede uophørlig, eftersom solen mer og mer nærmede sig og sank under horisonten. Men det er det mærkelige dernede i den hede zone, at man hele dagen har en følelse af at man svømmer i et hav af blendende lys, saa man helst bruger mørke briller for at beskytte øinene – svækkes dette i den grad, naar solen nærmer sig horisonten, at det slet ikke volder en nogen vanskelighed at stirre lige ind i solen. Jeg har aldrig seet midnatssolen, men vi kom straks til at tænke paa denne, da vi første gang gjorde denne iagttagelse, og en af mine reisefæller, som var fra Nordland syntes det.

Og saa denne delige dyblaa nathimmel fuld af stjerner lig himmelen herhjemme ved juletider. Thi er dagen lys, er natten til gjengjeld desto mørkere, saa selv de mindste stjerner faar anledning til at vise sig. Stjerneskud i saa mørke omgivelser er derfor et vakkert syn. Jeg har seet stjerneskud dernede, der, mens det gled bortover himmelen, kastede et skarpt lys ned paa dæket. Maaneskinsnætterne i syden har vi jo ofte hørt beskrevne. Man sætter jo ogsaa mere pris paa dem der, hvor mørket

[side 8]

indtræder saa straks efter solnedgangen.

Syntes tankekraften derude paa havet træg, naar der gjaldt at tvinge den ind under bestemte love, var den desto mer elastisk, naar den fik gaa sine egne veie. Da før den snart ud til missionsmarken paa det endnu useede Madagaskar, der, hvor vor fremtid laa, lagde fremtidsplaner, byggede og rev ned igjen, vendte op og ned paa alt og begyndte forfra igjen. Det var ofte underlige tanker, som optog en, naar man i de stille, maaneklare aftener lænede sig udover relingen; og mens øiet gled bortover den lange sølvstrib, som maanen dannede af kjølvandet, vendte tanker gjerne tilbage til det kjære Norge.

Vi forlod Norge paa en tid, da den politiske situation havde tilspidset sig i allerhøieste grad. Det vil derfor ikke forundre nogen, at vi derude, hvor vi var afskaarne fra al forbindelse, kunde falde paa mange snurrige tanker: Om nu Norge har opsagt sin konge huldskab og troskab! "Om det nu har sagt Sverige tak for samværet!" "Om vi nu, naar vi engang kommer til Tamatave, faar høre, at de nu har krigens rædsler over sig, vore kjære derhjemme". "Forfærdelig tanke – men ingen umulighed!" Slige tanker kunde jage skræk i blodet, naar de faldt over en derude i ensomheden.

Det var lige til en fest for os, da vi den 11 juli nær hen under Brasilien kom i forbindelse med et engelsk skib. "The Queen of Scots" fra Liverpool. Det var godt veir, da vi om morgenen saa det ude i horisonten; og af kursen, det styrede, kunde vi slutte, at det vilde passere os ganske nær. De fleste sprang ned i salonen og satte sig til at skrive breve. De troede saa vist at her maatte vi kunne faa breve i land; og vi blev heller ikke skuffede. Jeg var i begyndelsen noget skeptisk. Jeg huskede jo, hvorledes jeg var bleven skuffet oppe ved Shetlandsøerne. Men jeg maatte jo forsøge; jeg ogsaa satte mig saa til at skrive. Neppe havde jeg nået ned paa

[side 9]

tredie side af et postark, før det lød: "Nu maa I være færdige, om I vil have breve med!" "Queen of Scots" var allerede ved siden af os. Kapteinen begyndte at signalisere. Vi fik vide, at skibet kom fra Leith og skulde til Rio – Janeiro, at det havde været 54 dage paa reise og kunde saaledes ikke bringe os nyheder fra Europa. Det var jo altsaa gaaet fra Leith blot 5 dage efter at vi forlod Stavanger. Men de vilde tage breve med til Rio – Janeiro, og det var det, vi egentlig ønskede. En baad blev sat ud, brevene samlede sammen, og jeg var en af de lykkelige blant de fem af passagererne, som fik gaa med i baaden om bord til engelskmanden. Denne tur var ikke uden fare – men det tænkte vi ikke paa Thi om det end maatte kaldes godt veir, var det dog stærk dønning, og baaden var rank. Men det værste af alt var, at vi i forhastelsen glemte at proppe et af de to huller, som var i bunden af baaden for at regnvandet kunne sive ud, naar den hang oppe. Vandet strømmede ind med en tyk straale, og vi var midt ude paa "Atlanten". En af mandskabet var dog aandsnærværende nok til at stoppe sit lommetørklæde i hullet. Det var en svenske – svensken reddede os.

Vi følte os frie som fuglen, der slipper du af buret, da vi lagde til siden af englænderen, og en for en krabbede op paa dæket. Nu fik vi delvis det ønske opfyldt, som vi havde udenfor Madeira: Her fik vi se andre ansigter og høre andre tale. "Queen of Scots" var et stort prægtigt jernskib, dobbelt saa stort som "Paulus". "Paulus" faldt ganske igjennem ved siden af dette i sandhed komfortabelt indredede skib. Navnene sagde det jo: Det var den fyrstelige glans og den apostoliske simpelhed, som mødtes. Skibet havde 20 mands besætning, sorte og hvide; og mens vi underholdt os nede i kahyten, stod vore folk i handel med matroseme om en af de vakre smaa katunger, som sprang omkring paa dæket.

[side 10.]

17 juli passerede vi et norsk skonnertskip, som kom fra Fredrikstad og skulde til Kapstaden. Skibet hed "Arthur". Kapteinene sammenlignede sine observationer. Det viste sig, at differencen var 40 minutter. Efter Fredrikstadmannen skulde vi være paa 30° 50' vestlig længde, efter vore 30° 10'. Fredrikstadskibet maatte være en dødseiler af værste slags. Den havde været 77 dage paa reisen. Allerede samme aften var den saa langt efter os at den forsvandt du af synskredsen.

Det var en velkommen adspredelse, naar der var et og andet at fiske efter. Da vi var oppe ved linjen var det haien, vi fiskede efter. Vi kunde ofte se i halve snesevis større og mindre haier, som krydsede omkring skibet, i sin graadighed straks færdige til at gribe hvad der kastedes du af spiselige sager. Det lykkedes os at fange flere stykker, - en var 8 fod lang. Sømanden og haien er hinandens svorne fiender, der overalt, hvor de kan komme til, staar hinanden efter livet. Det var med en blanding af interesse og forfærdelse, jeg betragtede, hvorledes skibsfolkene greb hver sit spag og bankede løs paa den rasende hai, mens den blev trukket bortover dæket. De vilde hevne sine brødre, som saa ofte var bleven haiens bytte. Haien er spiselig, og flere om bord spiste haikjødet med velbehag - kanske helst, naar der blev fanget en liden; men saa gjerne jeg kunde ønske at ombytte de nedsaltede sager og hemetiken med fersk fisk, kunde jeg dog ikke formaa mig til at spise hai. En anden fisk, som søfolket kalder bonnet, og som ligner meget makrelen både af ydre og smag, anstrengte vi os meget for at faa fat i; men det lykkedes kun at fange en eneste. Den havde ogsaa det fælles med makrelen, at den holder sig i store flokke. Den skal væsentlig leve af flyvefisk, som der er en masse af mellem begge vendekredse. Det gjør et underlig fremmed ind -

[side 11.]

tryk paa en nordboer, naar han første gang ser disse bevingede fiske i store flokke kommer flyvende flere fod over vandfladen.

Allerede paa nogle og tyve grader sydlig bredde traf vi kapduen som i flokke følger skibene nat og dag. Kapduen er en sort og hvidspraglet søfugl, der saa temmelig ligner vaare duer kun noget større og med de attributter, som er eiendommelige for søfugle. Især er den vakker, naar den ligger og vugger paa bølgene. Man kan fange den ved at hænge ud en hel del lange traade, hvorpaa der er festet fedtstykker. I det flokken flyver ind mellem disse traade, som flager i vinden, slaar traadene lokker om vingerne eller halsen, og de er fanger. Naar man har en krog, som forstaar at behandle dem, er kjødet velsmagende. En anden fugl, som følger skibene nede i disse egne, er albatrossen (diomedea), en meget stor fugl, der kan maale 4 meter og mer mellem vingespidsene. Ogsaa denne lader sig fiske. Man bruger et triangelformigt udklip af blik. Albatrossen maa da ned med næbbet i dette for at faa fat i fedtstykket, som er fæstet til triangelet. Hugger den da godt i, blir den hængende fast med den store krog, som er i enden af overnæbet. Vi fangede et par eksemplarer af disse vakre fugle. Til sine tider kunde der være hele flokke, som "seilede" omkring skibet - seile ja; thi det er sjelden man ser dem bevæge vingerne som andre fugle. Derimod dreier den hele kroppen og indtager paa den maade den for anledningen heldigste stilling til vinden og kan saaledes "seile" i alle retninger. Baade albatrossen og kapduen er stormfugle, som just synes at befinde sig mest vel, naar det blæser som stærke st - Det er det merkelige ved albatrossen, at mens andre vilde fugle inden sin slægt er hinanden lige paa en prik (som f. eks. kapduen), vil man hos albatrosserne stadig

[side 12.]

støde paa variationer. Man har ment at kunne slaa fast, at alle har kjødfarvet næb og fødder. Men det slaar neppe til det heller. De almindeligste har graa eller graahvid krop med mørke metalglinsende vinger og ryg. En hel del albatrosser er brunsorte over det hele. Mest ser man den svævende i luften, men undertiden ogsaa nede paa vandet. Det falder den ikke let at komme sig op igjen, naar den saaledes er kommen ned. Man ser den springe henover vandet, indtil den naar en bølgekam, hvorfra den kan faa tilstrækkelig luft under vingerne til at hæve sit noksaa tunge legeme. Udenfor rugetiden holder den sig udelukkende paa havet, hundreder af mile fra land, sjelden længere nord end 30° sydlig bredde. Vi mødte den først paa nogle og tredive. Her en historie om en albatros:

Vor kaptein var i 1887 paa reise til Australien. Da han kom til Numea i Ny-Kaledonien, var alles tale om en albatros, som var fanget af nogle fiskere der paa kysten. De var blevne opmærksomme paa den, i det

den holdt paa at ville sluge en fisk og ikke kunde faa den ned. De roede til, var heldige nok til at fange den, og ved nærmere eftersyn viste det sig, at den bar en kobberplade fæstet ved et baand om halsen. Fuglen var elve dage tidligere fanget af et fransk skibsmandskab, som var strandet i sydhavet paa en liden ø, der enten tilhørte Pr. Edvart 1. eller Krozet Island, som begge ligger paa 47° sydlig bredde og respektive 38° og 52° østlig længde. De havde hængt denne kobberplade om fuglens hals med meddelelse om sin sørgelige forfatning, i haab om, at den skulde naa frem til et eller andet sted, hvorfra der kunde sændes hjælp. Straks dette blev kjendt i Numea (eller Sidny?) blev der telegraferet til Kapstaden, og derfra blev der sendt de ulykkelige hjælp.

Den 3die august fik vi land i sigte øst for Kap gode haab. Vi havde da ikke seet land siden 31 mai, da vi passerede Madeira. Det er med underlige følelser man spejder du efter land, naar man efter

[side 13.]

et langt ophold ude i det vilde hav ved, at man nu maa være kommen ind under en bestemt kyst; og det er vist, at der merkes forandring i reiseselskabets stemning, naar man endelig faar øie paa land. Det var jo ogsaa af særlig betydning for os denne gang at faa landkjenning. Vi var jo blevne opmærksomme paa, at chronometrene ikke stemte overens, da vi vekslede signaler med Fredrikstads-manden, og i alle tilfælder ligger frygten nær, at en eller anden uopdaget fejl kan være indløbet i beregningerne, naar man saaledes maaned efter maaned ikke har anledning til at kontrollere sine observationers rigtighed. Jernskibe har ogsaa den ulempe ved sig at de let influerer paa kompaset, der næsten aldrig kan blive tilstrækkelig isoleret. – Et mærkeligt fænomen kan jeg saa nævne, da det spiller en rolle i misvisningens tjeneste. Det er de elektriske skyer. Da kapteinen første august holdt paa med sine sædvanlige observationer og havde hættet af kompaset, forbausedes han ved det særsyn, at det pludselig dreiede sig helt rundt og viste syd der, hvor det øieblikket før viste nord. Han ser op og faar øie paa en af disse med elektrisitet mættede skyer, som netop farer henover skibet.

Den 28de august kom vi til Tamatave paa Madagaskars østkyst. Allerede den 26de var vi saa nær byen, at vi tydelig kunde se huse og træer – omkring en mil af land. Men det var temmelig langt paa eftermiddagen, saa kapteinen turde ikke styre ind mod land af frygt for, at mørket skulde indfinde sig, før vi var i havn, og da var der stor fare for, at vi kunde seile paa et af de store koralrev, som egentlig dannede havnen og kun levnedde en aabning af omtrent halvanden kabellængde til indseiling for skibene. Paa disse rev bryder havet bestandig. Der er en bulder af

[side 14.]

disse bræksøer som af en vældig fos hele døgnet igjennem. Tamatave ligger fuldstændig blottet for al beskyttelse mod de stærke storme, som kan rase i det indiske hav. Indbyggerne er derfor fortrolige med, at disse tid efter anden øver et ødelæggende verk. Skibene, som ligger for anker her, maa være rede til enhver tid til at stikke ankerne ud og i største hast sætte til havs.

Ja, nu har vi altsaa allerede seet og betraadt det land, hvor fremtiden venter paa os – ukjendt som altid, ved fuldere af bange anelser end almindelig.

Det var underligt at stige i land og se alle disse brunsorte ansigter komme os imøde, straks villige til at yde os sin tjeneste, blot vi vilde aabne vor pung. Tamatave var dengang en by paa ca. 14000 indb., der mestendels var hedninger. Her arbejdede katholske og protestantiske missionærer. De katholske var nok de, som havde størst menighed.

Foruden gassere var der en mængde mulatter, kreoler, kinesere og europæere, der, hvor forskjellig de ellers kunde være, alle syntes at have dette ene maal for øie: tjene penge.

Vort ophold i Tamatave blev temmelig langt; thi "Paulus" havde meget at losse, og siden skulde den tage ind varer for Fort Dauphin. Vi passagerer havde saaledes rig anledning til at bese byen i alle dens dele. Tamatave hører til de steder paa Madagaskar, hvor europæerne tidligst slo sig ned. Navnet Tamatave er ogsaa givet byen af europæerne. De indfødte kaldte den Toamasina. Indtrykkene, vi som nyankomne fik paa vore gjentagende besøg oppe i byen, var saa mange og saa forskjelligartede, at jeg nu ser mig ude af stand til at gjøre endog en nogenlunde tilfredsstillende fremstilling af dem. Det bestemte indtryk fik jeg dog, at det var europæerne, som regjerede her allerede den gang skjönt formelt den øverste myndighed laa i den gassiske guvernørs hænder. Tamatave frembød det gamle

[side 15.]

kjendte skue af skrigende modsætninger, hvor fuldt udviklet kultur er sat side om side med den mest primitive tilværelse: Gasserhytten, der ikke kjender til anden indredning end en peis midt paa gulvet og en brisk borte i det ene hjørne – europæiske huse med luxuriøs overflod blandede sig i en broget forvirring; europæiske damer og herrer i de mest omhyggelige toiletter omgivne af gassere og gasserinder, som kun havde saa meget af klæder paa sig som velanstændigheden fordrede – og ikke altid saapas.

Kinesere var der en hel del af som overalt, og de var der som andetsteds forhadte for sit onde sind og sin troløshed. Jeg blev en dag vidne til, hvorledes kineserne behandlede de indfødte. De beskyldte en hova for at have stjålet, og da han ikke vilde gaa ind paa deres beskyldning, greb to af dem stokke og bankede løs paa ham, den ene i hovedet og den andre for brystet. En, som ikke var kineser, muligens principalen i forretningen, kom til og fik mæglet fred. Imidlertid var hele butikken bleven fuld af nysgjerrige tilskuere.

Lørdag 2 september forlod den del af reiseselskabet os, som skulde til "indlandet". De havde tænkt at reise allerede fredagen, men bærene gjorde strike. Jeg ved ikke, hvorfra de har lært sig denne taktik – men de forstaar at bruge den og ofte med glimrende resultater. Ogsaa denne gang gik de af med seiren og tiltvang sig en betydelig højere løn.

Under opholdet i Tamatave havde vi foretræde hos guvernøren. Han modtog os med gassisk høflighed i sin "audienssal", der nærmest lignede et tarveligt forsamlingslokale med sine lange bænk, som stod i rækker – og rimeligvis bruges det ogsaa som midlertidig kirke for garnisonsmenigheden, da deres kirke, saavidt jeg husker, nylig var nedblæst eller nedbrændt. Vi mødte nemlig paa et af vore besøg oppe i byen en deputation af gassiske

[side 16.]

officerer, som besørgede indsamling til en ny kirke. Guvernøren udtalte sin glæde over vort komme til landet og ønskede os Guds rige velsignelse til vor gjerning. Han havde, da vi var der, netop modtaget underretning fra Antananarivo om en sammensvergelse mod premierministeren, og han var nedstemt.

14 september forlod vi Tamatave. Aftenen forud saa vi fra skibet i retning af gasserbyen først en svag lysning, saa tykke røgskyer og flammer, som slog høit tilveirs. Der blev nok mange husvilde den nat. Kun to dage i forveien havde jeg været vidne til en ildebrand paa en anden kant af byen, og da var jeg lige ved brandstedet. Et stykke fra brandstedet sad nogle kvinder og græd, og ved siden af dem laa nogle tøiknytter; - det var det lille, de havde fraluret de graadige flammer. 18 september ankrede vi paa havnen i Fort-Dauphin. Fort Dauphin ligger ca 100 mil syd for Tamatave og har en lang historie. Allerede 1642 gjorde franskmændene landgang her. De byggede et fort (hvor den gassiske garnison var stationeret, da vi var der). De indsatte ogsaa en franskmand til guvernør. Hans opgave skulde være at beskytte de indvandrende kolonister. Men deres herredømme fik en brat ende. Deres hensynsløse færd overfor de indfødte gjorde dem saa forhadte, at gasserne greb til vaaben og slog dem ned til sidste mand. Franskmændene havde kun havt herredømmet i 30 aar. 1672 var Fort Dauphin og omegn igjen ryddet for europæere. Da vi var i Fort D. Virkede den norsk-amerikanske missionær pastor Hogstad der. Han kom did 1887 og havde allerede en menighed paa ca 100 sjæle. Tanosieme, som stammen der heder, var mennesker, som helst vilde drive handel og havde liden eller ingen lyst til at arbeide. Denne tilbøilighed hos dem var ikke befordrende for missionsgjerningen. Paa hans mange bistationer ude over landdistrikterne var muligens ikke denne handelsaand saa fast indgroet. Vi blev liggende længe ogsaa i Fort Dauphin. Vind og sø hindrede os ofte

[side 17.]

i at faa losse vore varer; og da vi endelig var færdige, var ogsaa det aarsag i at vi blev liggende veirfast og ikke kunde komme ud af havnen. 17 oktober fik vi saa stærk paalandsstorm, at vi hvert øieblik kunde vente at "Paulus" gik i land, hvilket for skibets og en stor del af lastens vedkommende vilde sige det samme som fuldstændig ødelæggelse. Vi havde 100 favne kjetting ude, og naar bygerne kom, stod de spændte som klædesnore; og mens veiret var paa det værste, gik noget i stykker paa kjettingspillet, saa der måtte bruges taille paa den ene ankerkjetting. Vi havde, da veiret lagde sig, kun 3 ½ favne vand agter og 4 ½ forud; saa hurtigt tog dybden af. Lige indenfor os paa stranden laa et strandet skib, og det er et spørgsmål, om der havde været haab om redning for os, om "Paulus" havde tørnet mod vræget. Men Gud holdt sin haand over os. I Fort Dauphin forlod 3 af reisefølget os og drog nordover som missionærer blandt taisakaerne.

Vi forlod Fort Dauphin 26 oktober, og 29 i samme kom vi til Nosy-Vé, hvorfra jeg straks fortsatte og kom til Tulear allehelgenssøndag. Tulear er næst Morondava den ældste missionsstation i syd – Sakalavalandet.

[side 18 og 19.]

Madagaskar har faaet dette navn af europæerne, rimeligvis, fordi de hørte, at de indfødte kaldte sig selv malagasy. De indfødtes navn paa øen er Nosin-Dambo. Den omtales af Marco Polo i anden halvdel af det 13de aarhundrede, men synes at blive glemt igjen indtil paa Luthers tid, da en portugiser opdagede den igjen i 1506. Denne, Fernando Svares hed han, opdagede øen paa St. Laurentius' dag og kaldte den St. Lorenzøen. Hvilket navn den bar i 50 aar. Allerede Marco Polo skal bruge navneet Madagaskar.

Madagaskar er verdens tredje største ø, kun Borneo og Nyguinea er større. M. er (591.563 €km.) noget større end Frankrige og mere end 2 gange Norge. Øen ligger mellem 11° 57' og 25° 39' sydlig bredde. Den kunde passende lignedes med et dybt lastet fartøi med høie stavne forud og agterud; thi medens vi har høie fjelde i nord og i syd, er de lange kyster fra øst = [?] og især fra vestkysten ganske lave, saa de først kan sees naar en kommer nær in, under land. Det er den vestlige af disse lange flade kyster – det saakaldte Sakalavaland – som vi her vil have vor opmærksomhed henvendt paa.

Denne kyst, som er den laveste, og hvis sletteland strækker sig indover mot øens centrum, beboes af et folkeslag, som kalder sig sakalaver. * Det landomraade, de bebor, udgjør omkring halvdelen af hele øens kvadratindehold, og sakalavaerne var ogsaa tidligere hele øens egentlige herrer, som brandskattede de øvrige stammer. Først ved begyndelsen af det 19de aarhundrede tog sagerne en anden vending, idet hovastammens hersker Andriampoinemerina som første mand og senere hans

* Der har været nogen uenighed om oprindelsen til dette navn. Nogle har ment at sakalave er dannet af saka – kat – og lava lang og skulde betyde "lange katte". Dette, som oprindeligt var et øgenavn, skulde være givet dem af hovaerne, den gang de underkuedes af sakalavaerne. Men saka kan ogsaa betyde kyst, og det er da rimeligere, at de selv har givet sig det navn som dem, der befolkede hele den lange vestkyst af Madagaskar.

[side 20.]

hans talentfulle søn Radama I og hans efterfølgere slog ind paa erobringspolitikken og opkastede sig til øens eneherskere. Ogsaa sakalavaerne måtte delvis bøie sig for hovaovemagten – skjønt det kun var smaa partier af Sakalavalandet som virkelig kunde siges at være i hovaernes magt. Sakalavaerne blev da ogsaa uberørt af den, i allefald delvise, civilisation [?], som hovaerne bragte med sig der, hvor deres herredømme fik fast grund under sig. Barbariet var og blev sakalavaernes særkjende. Det blir da nu spørgsmaalet om, hvad det franske styre kan gjøre ud af dem. Hvad det hidtil har udrettet indskrænker sig væsentlig til, at de mange sakalavafyrster er detroniserede, og at der er lagt garnisoner rundt omkring i det vidtstrakte land med dets temmelig spredte befolkning.

Sakalavalandet var delt i en hel del mindre riger, hvis konger stadig lå i krig med hinanden. Oftest var det saa, at naar to kom i totterne paa hverandre, tog de øvrige parti til en af kanterne, og saa gik det løs med røvertog og mordbrand. Denne sport dreves mest af kongens og stormændenes (adelens) sønner, mens de smaa havde nok med hver paa sin kant at vogte sine byer og sit og sine stormænds kvæg. Denne sport var bleven en ligesaa nødvendig – og vel endnu nødvendiggere, adspredelse for de kongelige og adelige i Sakalavalandet, som jagten er det for deres brødre i Europa. Skulde det falde saa uheldig, at der for tiden ikke var nogen anledning til at overfalde naboriget, søgte de at afhjælpe savnet med at faa klammerier istand mellem de forskellige byers stormænd inden riget, og altid var de mange kongesønner villige til at tage parti paa en af siderne, ofte nogle til hver kant, og saaledes havde de legen gaaende.

Kongeslægten i Sakalavalandet er ikke sakalavaer. Den er kommen østenfra, og traditionen fortæller, at deres fædre er komne i skibe til Madagaskar. Det er ogsaa trolig, at de ikke oprindeligt

[side 21.]

stammer fra Madagaskar; thi det er den samme slægt, som er konger paa forskellige steder paa Madagaskars syd-østkyst, og der lyder traditionen paa, at de er komne vestenfra – altsaa heller ikke har en hjemstavn der østen.

2. [?] Med undtagelse af det aller nordligste og længst i øst er Sakalavalandet en eneste stor slette, der kun hever sig lidet over havfladen. Kysten kan derfor ikke øines, før man er ganske nær land. Man ser en endeløs lang hvid sandstrand og indenfor en skov af lave træer, der hverken er løvtræer eller naaltræer, men hvis krone ligner en uendelig masse af grifler af en graaviolent farve, der stikker frem paa kryds og paa tværs. – Med mellemrum er dog denne hvide sandstrand afbrudt. Der gaar ligesom en vig ind i landet, og rundt om denne er der en høi skov af mørkegrønne løvtræer, som paa afstand næsten tager sig ud som høie sorte fæstningsmure. Dette betyder, at her er en af de mange floder, som gennemskjærer Sakalavalandet fra øst til vest, sit udløb. Og skoven er træer af en eiendommelig art, der kun findes ved elvemundingerne og andetsteds hvor der er brakvand og landet oversvømmes ved flodtid. Disse træer har luftrødder, og stammene staar saa tet ind paa hverandre, at det er umuligt at bane sig vei gennem en saadan skov uden ved hjælp af øksen. Derinde blir aldrig fuldt dagslys, og her er det at fuglene og halvaberne, hvoraf der er saa mange paa Madagaskar, saa godt som uforstyrret kan tumle sig. Sakalavaerne taler ogsaa om et andet

væsen, som holder til derinde i tussmørket. De kaldes kalanoro og skal være en paa grund af forbrydelse forstødt menneske slægt. De har lange fingre grimme og ondskabsfulde og vil gjerne stjæle børn fra sakalavaerne. Det paastaaes, at man kan høre deres jamrende skrig om natten, og derfor er sakalavaerne bange for at sove i nærheden af disse skove, som hos dem i modsætning til den almindelige skov kaldes honko [?].

Sakalavaernes kystbyer ligger ikke gjerne saaledes til, at man

[side 22.]

kan se dem fra søen af. Havet og vinden i fællesskab har nemlig dannet ligesom en barrikade af sand lige op fra stranden, og bagom denne barrikade har sakalavaerne lagt sin by. Kun sine kanoer (lakaer) har de staaende nede i stranden, saa pas langt op, at ikke høivandet ikke naar dem. Hvor man langs stranden ser en saadan samling af lakaer, ved man, at paa den anden side af sandryggen ligger en by. Længere op, og man ser byen, som er en samling af smaa hytter, en og en halv favn lange og en favn brede. Men før man kommer op i selve byen, ser man sakalavaernes trophæer fra havet. Skjoldene af store, ofte en favn lange, havskildpadder, er ved hjælp af stager og udsmykket med grønne grene opstillede i en række udenfor byen. Skildpaddens kjød er fortæret dernede paa stranden, og skjoldet har tjent som fad under serveringen.

Selve byen er kun denne samling af smaa hytter, som alle er omtrent lige store. Den ligger paa en sandflade eller undertiden paa et høidedrag af sand, som vinden har ført sammen. Intet plantes, og intet vokser. Hvor man skal frem, maa man vade i løs gulhvid sand til ankerne. Sakalavaerne lægger helst sine byer, hvor der er skovbart – vel af to grunde. Først fordi de da har videst udsigt og i tide kunde opdage røvere og andre ugjerningsmænd, og dernæst fordi de her faar mindst at gjøre med tropernes plageaand, moskitoen. De synes dog godt om at have en eller to "kilier" i eller nær ved sin by. Disse kilier er store tamarinder – altsaa løvtrær af caesalpiniernes familie. Mange af dem synes at have en høj alder, og enkelte staar halvt nedgravede i de store "snefæner" af flyvesand, som vinden altid driver længere og længere indover det dyrkbare land i syd-Sakalavalandet. Tamarinderne har en knudret og kroget stamme og oftest en stor skyggefuld krone. Af frugten laver sakalavaerne en syrlig læskedrik, som foruden af frugtsaften af vand blandet med aske. Disse store træer staar altid enkeltvis og danner aldri nogen egentlig skov.

[side 23.]

De synes at være rester fra svundne tider og passer ligesom ikke rigtig længere ind i omgivelserne. Under disse træer har sakalavakvinderne sine ris- og mais-mortere, og her samles de for at høre og fortælle "bynyt", mens de lange stager, hvormed de støder mais eller ris taktfast gaar op og ned, og familiens sidst ankomne fastsurret paa moderens bag sover sødt under denne gyngende, lidt stødende bevægelse.

3. [?] Vi har allerede hørt, at det er smaat med vegetationen langs kysten. Foruden de forskellige kaktuslignende træer findes der ogsaa en mængde virkelig kaktus samt en art dværgpalmer, som sakalavaerne kalder satra. Dens blade er blaagrønne og vifteformige og har langs bladstilkerne frygtelige takker eller torner som ikke gjerne slipper en uskadt forbi. Disse palmer naar sjelden syndelig høide. Træffer det derfor, at en enkelt vokser eg høi, og der blir anlagt en by i dens nærhed, kalder gjerne sakalavaerne by Satrabo eller Antsatrabo (d.v.s. ved den høie satra). Naar sakalavaerne har valgt sig et sted, hvorder er meget af disse dværgpalmer, gjør de op ild under dem, og snart staar hele skoven i brand. Det knistrer og sprager, som naar det brænder i en naaleskov. Næste dag er der kun sorte forkullede stammer tilbage, og det er en let sag at fjerne dem. Mens dette rydningsarbejde gaar for sig, ser man smaa nøgne gutter og piger følge i de voksnes spor, og naar stammen falder, skjærer de med en kniv toppen af den forkullede stamme. De fjerner den ydre forbrændte hams, og indenfor er der en hvid marv, som de spiser. Disse dværgpalmer har ogsaa en frugt, hvoraf sakalavaerne laver brændevin. Sukkerrør var det egentlige materiale, hvoraf der lavedes brændevin, men ellers forstod sakalavaerne at lave brændevin af næsten alle slags frugter. En frugt som meget anvendtes til dette brug, var lamoty. Den ligner meget vore røde stikkelsbær og vokser vildt inde i skovene paa noksaa høie buske. Af andre vilde frugter var der citroner og nogle frugter, der lignede gule plommer,

[side 24.]

som syd i landet kaldtes diro, men længere nord paa kysten, sako. Saften af disse frugter havde lugt og smag som æblemost. – Nu faar ikke længere sakalavaerne lov at brænde vin. Vil de have den slags, maa de kjøbe det hos de franske brændevinshandlere, som der allerede er en mængde af paa kysten.

Men det er kun et smalt kystbelte, som er ufrugtbar. En eller to timers vei op i landet, og vi har en fuldstændig tropisk natur for os. Her ser man palmer og løvtrær af forskjelligste slags, og jordbunden er rig paa græs i mands høide. Kjæmpeslyngplanter følgende træernes stammer breder sig ud over deres kroner og hænger som et tæt slør nedover mod jorden, overdrysset med blomster i alle farver. Det er en eiendommelighed her, at medens man finder lidet af blomster nede paa marken, ser man desto flere

blomstrende træer og slyngplanter – ofte i stærke farver. Naar undtages vældige viftepalmer og kæmpe-slyngplantene er der kun et enkelt træ, som særlig fængsler, som særlig fængsler opmærksomheden. Sakalavaerne kalder det renin – ala, som betyr ”skovens moder”. Og det kan gjerne fortjene dette navn; thi, hvad omfang og høide angår, taales der ikke sammenligning med noget andet træ i skoven. Jeg har en gang favnet et saadant, og jeg maatte favne seks gange for at komme rundt, og det var enda ikke af de største. Min reisefølge fortalte mig, at han havde favnet et, som maalte otte favne i omkreds.

4.[?] Klimatet paa Madagaskars vestkyst er yderst trykkende og decimerende. Aaret falder i en varmere aarstid fra oktober til marts og en mindre varm fra april til september; men selv denne sidste er varmere end den varmeste sommer i Norge. I maanederne oktober til marts dirrer fornemlig luften af hede. Ser man bortover sletterne ved middagstid, ser man luften i en bølgende bevægelse, som man hjemme kan være vidne til, naar man gjør op et stort bål paa frimark. Sanden er ofte saa hed, at den brænder de indfødte under deres fødder, skjønt huden under fodsaaen ofte har en enorm tykkelse paa grund af, at de

[side 25.]

bestandig gaar barføddet. Jeg har seet dem springe, som om de havde glødende jern under sig – indtil de naaede en grøn plet eller et sted, hvor skyggen havde afkjølet sanden. Baade mennesker og dyr fører paa denne aarstid en vegeterende tilværelse, mens solen er paa det høieste fra 11 form. til 2 à 3 efterm.* En gaar og ligger i et eneste svedebad dag og nat, og dette afstedkommer ofte et høist ubehagelig stikkende hududslæt hos europæerne, som trods varmen maa være paaklædte. At luften, paa samme tid som den er saa ophedet, ogsaa er fugtig, gjør sit til, at det føles end mere utaalelig; thi at luften er fugtig trods ofte ringe nedbør skjønnes bedst deraf, at jern og staal fortæres hurtig af rust, og andre metaller blir sorte selv sølv, som ligger henlagt i et skab eller en skuffe. Det er jo heller ikke underligt, at saa er tilfælde; thi foruden den stærke fordampning, som foregaar paa havoverfladen, foregaar der ogsaa en stadig fordampning af det brakvand, som havet og floderne i fællesskab med tidevandet fører ind over de store sumper langs kysten. Det sidste er ogsaa en virksom aarsag til den frygtelige malariafeber som aarligaars kræver saa mange ofre, især blandt kolonisterne. Det er dette sumpige kystbelte, som har givet Madagaskar det lidet tiltalende navn: Europæernes kirkegaard.

I den varme aarstid, som er mest farlig for feberen, har vi ogsaa cyklonerne i månederne december til marts. I 1893, lige før vi kom til Sakalavalandet, blev i Manombo, som nu er en missionsstation, en stor del af byen revet bort, og mennesker og dyr ført til havs. Kirken i Morondava reddedes med nød og neppe. I begyndelsen af 1898 bortrev en cyklon mange fartøier og mennesker. De satte ud i sine baade og lakaer uden at ane nogen fare og saa aldrig

* Følgende oplysninger er fra min tidligere medarbejder paa Madagaskars vestkyst, nu prest paa Hetteren, C. P. Østby [?] hid sættes: ”Hvad mine temperaturmålinger angaar, strakte de sig over for kort tidsrum til, at ”noget videre kan bygges paa dem. Den laveste temperatur jeg maalte med minimumsthermometeret i den ”kolde aarstid om natten var 23° C., og den høieste i skyggen i den varme aarstid et par gang 39° C. Den ”almindelige temperatur i den kolde aarstid var antagelig 14 – 16 om natten til omtr. 22 – 25 om dagen, og i ”den varmeste tid 25 – 28 om natten og 30 – 35 om dagen, alt i C. Dette er dog kun en antagelse, da jeg ”kun har skrevet op for nogle måneder”.

[side 26.]

sine igjen. I begyndelsen af 1900 blæste den vakreste af vore kirker ned, kirken i Belo, som missionæren der med stor møie og bekostning havde faaet opført et par aar i forveien. Ofte truedes vore stationshuse. Jordskjælv har jeg kun oplevet en eneste gang i Sakalavalandet. Det var i Tuleari i begyndelsen af 1894 – eller muligens i slutningen af 1893.

Der er steder paa Madagaskars vestkyst, som er saa naturskønne, at man uvilkaarlig ved synet av dem udbryter: Ja, saaledes maa der have seet ud der, hvor paradiset engang laa. Nosi – Bé er et af disse steder. Nosi – Bé er en liden ø omgiven af flere andre mindre, som ligger ved en indskjæring af landet paa den nordvestligste del af Madagaskar. Jeg har været der 3 gange, og hver gang blev jeg lige ovevældet af den skønne natur. Her er det ikke sletteland som det store midtparti af vestkysten, men høie fjelde, som med brat stigning reiser sig op fra havet og fra fod til høieste top er beklædt med et rigt dække af løvtrær og palmer. Indimellem disse øer og holmer aandede alt af fred, fordi mennesker kun sjelden færdedes her, og det urolige, buldrende hav ikke heller naaede ind her. Men hændte det saa, at et dampskib med lange mellemrum sneg sig ind her mellem holmerne og lod signalpiben lyde, ja da blev der liv i leiren. Da fløi alle de masser af fugle, som her havde sit hjem, forskrækket op og flaksede omkring med skrig og støi, indtil urostifteren atter var ude af sigte.

5. A. Husdyrene hos sakalavaerne er væsentlig de samme som hos os, kun at enkelte er af en anden rase. Faaret har saaledes ikke uld som vore, men langt rag som gjeden. De er ogsaa spraglede som disse. Det har videre lange nedhængende øren og en vegtig hale, og naar det gaar, er hovedet i en

gyngende bevægelse op og ned omtrent som hos kameler. Gjederne er som vore, men kørene, især oksene har en stor pukkel over bovene [?]. Sakalavaerne holder ogsaa svin og alle slags fjærkræ. Sakalavlandet er lige saa lidet som Madagaskar i det hele taget rig paa vilde dyr. Det mest almindelige er måske vildsvinet eller, som Sakalavaerne kalder det, lambo. Madagaskar kaldtes jo ogsaa af de indfødte

[side 27.]

før europæerne kom did, Nosin – Dambo, som betyder: vildsvinøen. Oppe i landet er der vilde køer. Jeg tror nok, at sakalavaerne i almindelighed anser disse som efterkommere af kvæg, der har tilhørt deres forfædre eller muligens andre uddøde stammer og nu vandrer omkring herreløse. Dette vilde kvæg er dog ikke af samme slags som det, sakalavaerne har nu. De har ogsaa et andet navn paa det. Det kaldes: barea, medens det tamme kvæg kaldes: anomby. Dette vilde kvæg synes ogsaa at staa vort kvæg nærmere. Saaledes har det ingen pukkel paa ryggen. Der er ogsaa vilde gjeder, som efter de indfødtes sigende har rag saa langt, at de slæber det efter sig. Sakalavaerne kalder disse vilde gjeder: tailahibongo (tsilahimbango).

De indfødte fortæller om et dyr, som efter deres fremstilling af dets udseende skulde ligne vildæset [villesæet] – kun at hannen skal have et horn eller anden udvekst i panden. Tsongoanomby (songanomby) er dets navn. Jeg har forhørt mig nøie med hensyn til dette dyr, som af europæerne i almindelighed ansees som et dyr, der kun eksisterer i de indfødtes fantasi.* Men jeg tror dog, at der ikke er nogen mulighed for at der findes et saadant dyr paa øen, selvom det ikke endnu er lykkedes nogen europæer at faa det at se. En ældre sakalava, som jeg ansaa

* L. Vig (Norsk miss.tidende side 306 for 1901): "... det hemmelighedsfulde svære sagndyr, songomby!" Og L. Røstvig i sin bog: "Sakalavaerne og deres land" synes at slaa tjongoanomby (han skriver Zongi-anomby) sammen med vildokserne (barea) og anser altsaa begge dele kun eksisterende i sakalavaernes hjerne (se side 10 i nævnte bog)!

"Morgenbladet" meddeler i et af numrene paa foraaet 1901 om et lignende dyr, som man længe gennem de indfødtes meddelelser har vidst skulde leve i det indre af Afrika, men som det først var lykkedes en europæer nu nylig at faa se – eller muligens kun faa se skindet af. – Det er vistnok det samme dyr som i "Morgenbladet" nr. 240 i år (1902) omtales paa følgende maade:"Det synes ret usandsynlig at der endnu den dag i dag i fjernliggende egne af jorden kan opdages hidtil ukjendte arter af større dyr, eller at endog dyr, som man længst ansaa for uddøde, endnu kan forekomme. Og dog synes slige overraskelser ikke udelukkede, skriver dr. Friedrich Knanau [?] i afskriftet af „Der Tümmor“ [?]: „Nu i det allersidste fortælles om et underdyr, Okapi, et zebraagtig sribet pattedyr af størrelse som en okse. Det har nogen lighed med Proughorn [?] - antilopen og giraffen. Dyrets hals er længere, men plumpere end hestens, hovedet erindrere om tapiren, de med fine haar befrynsede øren er saa lange som æslets, dets glinsende skind er stærkt rødt i panden, en sort stribe løber langs næsen og omkring næseborene, øren, hals og lænder er smukt røde med karmin [?]-farvede flekker, ben og fødder crèmefarvede, zebraagtig sribede med rødgyule flekker paa de hvide striber. Ligsom hos giraffen er ogsaa okapiens tunge meget bevægelig og egnet til at gribe blade."

Allerede Stanley havde hørt om Okapien. Derefter berettede guvernøren af engelsk Uganda, sir Harry Johnsen [?] om dette dyrs forekomst i Kongo-gebetet [?] og ved Albertsøen i Central-Afrika. Nu er det omsider lykkedes en (forts. nederst s. 28.)

[side 28.]

.....for en af de troværdigste, har fortalt mig, at han havde seet dyret, og det skal ikke være ualmindelig, at man finder dets efterladenskaber inde i skoven. En noget underlig sakalava, som boede i nabobyen, samlede paa disse, da han troede, de havde en lægende kraft. En missionær, som havde været stationeret hos en af sakalavaernes nabostammer, noget op i landet fra vestkysten, fortalte mig, at nogle indfødte som var paa reise og havde overnattet inde i skovene, var bleven vækkede ved, at et saadant dyr var kommet hen og snøftet paa dem. At dette dyr ikke er seet af europæerne kan ikke være tilstrækkelig bevis for, at det kun tilhører sagnet. Sakalavlandet har stor udstrækning og er tyndt befolket, og store dele er endnu ikke betraadt af nogen europæer.

Af halvaber er der en mængde paa Madagaskar. Paa vestkysten holder de sig for en stor del i de store ugjennemtrengelige skove (honkøen), som omgiver flodmundingerne – men ogsaa ellers i skovene. Disse halvaber har ikke megen lighed med virkelige aber. Kun extremiteterne viser, at de tilhører samme orden som aberne. De har en lang, busket hale. En del er blaagraa med sort og hvidsribet hale. Andre er graabrune og har en mere uden tyk pels. De, som nok er de sjældneste og derfor sættes mest pris paa i zoologiske samlinger, er den ravnsorte med røde øne. Den findes i det nordvestlige omkring Nosi – Bé, og kaldes komba. Den er kun ude om natten og bevæger sig i træernes toppe med en saadan behændighed, at det skal være yderst vanskelig at fange den. Jeg husker ikke at jeg har seet mere end et eneste exemplar derude. De blaagraa og de graabrune holdes meget i fangenskab.....

svensk officer ved Kongo-regjeringen ved indfødte soldater at faa nedlagt et saadant dyr, og dets skind og hjerneskal tilligemed et akvarelbillede af det er sendt til Britisk museum".

Jeg har ogsaa hørt troværdige sakalavaer omtale et andet stort dyr, den efter levemåden at dømme, skulde være flodhesten og opholde sig ved en større indsø i den nordlige part af Sakalavalandet. Følgende meddelelse fra missionæren paa Antsirabé, hvor der er varme kilder, viser, at flodhesten sammen med andre kjæmpedyr engang har levet paa Madagaskar:

"Under gravingen ved kildene har vi gjort meget interessante fund, nemlig en masse ben af flodhester, krokodiller og andre dyr, samt benene af den store uddøde fugl "RuK" eller *Æpyornis maximus*. Skallene af denne fugls æg er ogsaa fundet. Allerede i 1880, da jeg byggede dronningens badehus, fandt vi endel flodhesthoveder..... mrrn først nu (d.e. 1893) har vi opdaget fuglebenene. Det er tydelig at alle disse dyr er blevne dræbte, da vulkanerne endnu var i virksomhed her paa øen. Dette fører os tilbage til en tid, da landet endnu ikke var beboet. Følgelig er benene mange tusinde aar. Det er de varme kilders vand, som har præserveret dem". (Norsk missionstidende for 1893, side 424).

[side 29.]

.....af de indfødte. De lever i monogami, og den gjensidige kjærlighed, hvormed de omfatter hinanden, skal være rørende. Naar en af parterne dør, hentæres den gjenlevende af sorg, som gjerne ender med døden.

En plage for dem, som holder fjærkræ, er et lidet dyr, som sakalavaerne kalder kary, og vel er en gaupeart. Det er næsten umulig at greie sig for den. Jeg har om morgenen kommet ned til fugleburene og seet perlehøns ligge døde i buret, en uden hoved og en anden skilt med den bagerste del af kroppen. Det lille, iltre dyr stikker kloen ind i buret og karret offeret til sig og tager saa, hvad det kan faa fat paa gennem sprinklerne eller dørsprekken. Og skulde man glemme at faa fuglen ind i buret om aftenen, kunde man være temmelig sikker paa, at de var forsvundne om morgenen.

Der er ogsaa en masse vilde hunde, som om dagen holder sig skjult i skovtykningen, men det er rimeligvis efterkommere af hushunde, som er blevne herreløse.

B. Slanger vrimler det af i Sakalavalandet. De fleste er dog ganske uskyldige. Kun en har jeg hørt omtale som giftig. Den kaldes do; og jeg ved kun at have seet den en gang. Den var kommen ind i forsamlingshuset og bag en bordplade, som var stillet op mod væggen. Den var en favn lang og saa tyk som en mand om amen. Det skal ikke være med hugtænder eller noget andet giftigt redskab i munden, at den forgifter. De indfødte siger at den under bugen, langt bag har en giftig brod, som den jager ind i sit offer efter at have slynget sig om det. Den skal især være slem med kvæget.

Skorpioner kan saare dødelig. Jeg har en gang været vidne til de lidelser, som forvoldtes en af mine tjenere ved et skorpionbid. Han sank sammen paa gulvet og rystede som af stokkulde [?]. Hans liv blev dog reddet.

Men den af krybdyrene, som har den største uhygge med sig, og kræver de fleste ofre, er krokodillen, eller som gasserne kalder den: mamba. Af dem er der en ustyrtelig masse i de store floder.

[side 30.]

Man passerede dem uophørlig, naar man f.eks. gjorde en reise paa Mangoke, som er en af de største floder paa Madagaskar. Oftest ser man dem noget paa afstand, hvor de ligger og soler sig paa stranden eller en sandholme midt ude i floden, færdige til at stikke i vandet, naar nogen nærmer sig. Naar de ligger saadan stille paa land, har jeg taget dem for gamle træstammer, som var drevne i land; men naar træstammen fik liv og besværlig vraltede hen til vandet, da vidste man, hvad man havde der foran sig. Det er paa land, at krokodillen er frygtosom; thi den ved, at den kun med besvær kan komme sine veie frem der. Men i vandet er det andeitedes, og der kan man se den lige ved lokaen. Da kan det nok være, at det gaar koldt nedover ryggen paa den, som gjør turen første gang. Men det gjælder, at man ikke taber fatningen. Det har som regel ingen nød, naar det er dag. Rolig maa man være; thi taber man ligevegten, vil man ganske vist gjøre nærmere bekjendskab med krokodillen. Sakalavaernes flodbaader (molanga) er nemlig kun en udhulet stok, som ikke er bredere end, at en just kan sidde ned i den, klemt som i en skruestikke; og det kommer udelukkende an paa ens evne til at balancere overkroppen, om man skal faa sidde tørt i nøddeskallet eller gjøre en kolbøtte og – ligge i vandet. Det er underlig, hvor vanen kan gjøre en tryk. Jeg har ofte i mørket faret med en sådan molanga paa steder, hvor jeg ved dagslys har seet krokodillen styre tvers over lige foran os, og vandet har været saa dybt og bredderne saa utilgjængelige, at der vilde være lidet håb om redning, ifald molangaen kandrede. Sakalavaernes sikre maade at føre disse flodbaade paa gjør ogsaa meget til, at en føler sig saa rolig. Europæeren sidder ned med benene ret ud og har kun at passe paa at han bevarer ligevægten og ikke holder hænderne udenbords som lokkemad for den lumske krokodille. Sakalavaerne, en forud og en agterud, eller hvis der kun er en, kun agterud, enten staar oppe og stager den frem i det tilfælde, at der er grundt vand, eller naar det er dybt, sidder ned ligesom europæeren og ror med en aare, idet

[side 31.]

han vekselvis tager et drag paa hver side.

De er mange de ofre, som krokodillen krever aarligaars. Faar den fat i et barn, forsvinder det sporløst; men ogsaa mange voksne blir lemlæstede. Det er dog især kvæget, som græsser langs flodbredderne, der faar føle krokodillens tænder, og de dumme kalve, som kommer ned for at drikke, er et let bytte. At krokodillen har faaet formere sig i saadan ro har samme aarsag som i gamle Ægypten. Den har været anset som et helligt dyr.*

Saa frygtelig krokodillen er med sit store gab fuldt af frygtelige tænder, maa den dog give ind for sin bitræste fiende, haien. Det hænder undertiden, at disse to uhyrer mødes i elvemundingerne. Der kjæmpes vel en stund uafgjort; men naar saa haien, som altid kaster sig paa ryggen, naar den vil angribe, faar tag i krokodillens strube, som ikke er beskyttet af et panser som overkroppen – da er haien den seirende. Der siges, at hvide folk, som vader over floderne, skal være mindre udsatte for at angribes af krokodillen end de sorte, og det tror man kommer af, at naar krokodillen ser det hvide i vandet, tror den straks, at det er haiens bug, og saa flygter den for sin uovervindelige modstander.

Det vilde blive et alfor langt kapitel at omtale alle de kryb og insekter, som vi daglig omgaaes [?] af derude. Men enkelte skal dog blive nævnt: Et lidet firben, hvis bagkrop løber ud i en spids omtrent som hos krokodillen, hører til vore mest intime husfæller. De er forsynede med sugevorter under fødderne – eller muligens skarpe klør – saa de, trods de er flere tommer lange og har en krop, som er lige saa tung som musens alligevel kan spadserere omkring paa væggene og under taget, ret som der for dem ikke eksisterede nogen tyngdelov. De gaar paa jagt efter fluer og andre smaa insekter. De udstøder en lyd, som vilde faa en uindviet til at tro, at der var kommen smaa fugle ind i stuen. I alle fald gik det mig saa, da jeg første gang hørte denne lyd. Man opdager dem nemlig ikke straks; thi de er blandt

* Se L. Røstvig's bog: "Ser [?] deres land", side 27, linje 7 l.n. hvor der fortælles om en krokodillejagt [?]

[side 32.]

de dyr, hvis farve akkomoderer sig efter omgivelserne. Dette er noget, som heller ikke er fremmed herhjemme, men synes at forekomme langt almindeligere derude. Denne akkomodation eller tilpasning efter omgivelserne gjælder baade farven og formen for mange skabningers vedkommende. Jeg har fundet insekter derude paa marken, som jeg har staaet og betragtet længe uden at vide, enten de hørte til planteriget eller til dyeriget. Det kunde være et sammenfoldet græsstraa, men saa begyndte det pludselig at bevæge sig bortover paa sine lange ben. Eller jeg har staaet og holdt "en liden tør kvist" mellem fingrene – men saa kunde kvisten bevæge sig. Kakelakerne, som ogsaa hører til vore husfæller, dækker altid sine æg med den farve som de ligger paa, enten nu baggrunden er en umalet panelvæg, rammen paa et billede eller et broderi. Denne instinktmæssige evne til at søge sig unddraget omgivelsernes opmærksomhed er givet dem af ham, "som styrer lyn og storm" og ser til liden om.

Og saa har vi et fænomen derude, som ogsaa er fremmed for os herhjemme *, det er ildfluen. Med sit lille elektriske batteri tager den sig i mørket ud som gnister fra en skorstenspipe. Jeg er engang bleven alvorlig skræmt af dette uskyldige lille dyr. Vi var paa reise inde i en skov og midt paa natten. Vi vidste, at vi befandt os midt i et røverdistrikt, hvorfra saa mange aldrig var vendt tilbage. Bærene listede sig lydløst og uden at tale til hverandre frem ad den krogede gangsti, over aabne sletter og ind mellem busker og høje træer. Saa med et gjorde de holdt. Der var noget der foran, som lyste. Det var vel ikke røvere, som havde slaaet leir! Bærene vilde netop til at gjøre en omvei for om mulig undgaa opmærksomhed, da de opdagede, at det kun var ildfluene, som var tyet ind under buskene for regnen.

C. Fuglene er stærkt repræsenteret i Sakalavlandet (som paa Madagaskar i det hele taget). Der skal være hele 238 fuglearter paa øen, og af disse skal 129 arter staa Amerikas fugleværdien langt nærmere end Afrikas. De kan ogsaa opvise en rigdom paa brogede fjærdragter. Men der høres ikke meget

* Bogen er oprindeligt skreven med læsere i Norge for øie, og der er ikke ildfluen kjendt.

[side 33.]

af sang i skoven, kun af og til lidt fuglekvidren. Af større fugle, som er gjenstand for jagt, er det især vildanden og perlehøns. Af de sidste er der en stor mængde, og hvert aar samler sakalavaerne en masse æg og smaa kyllinger. Disse kyllinger blir meget tamme, mens de vokser op derhjemme omkring hytterne. De følger sin herre omtrent som hunden. Men naar parringstiden kommer – hvis de endnu lever, tager de flugten. Jeg har ikke hørt, at det har lykkedes nogen at faa dem tæmmede saaledes, at de fomerede sig i fangenskab.

Eiendommelig for Madagaskar og kanske mere specielt for de store sletter paa vestkysten er den uddøde kjæmpefugl aepyornis. Kaptein Abandi fandt 1850 i et udtørret flodleie paa sydvestkysten et aepyornis æg.

[side 34. og 35.]

III.

SAKALAVAERNE.

Sakalavaerne er store, vel proportionerede mennesker. Mændene har ofte en rank, fribaaren holdning og en spenstig og elastisk gang, der vilde gjøre en løjtnant ære. Hudfarven er i almindelighed kaffebrun, men kan ogsaa være skiddengul eller næsten sort. Haaret er undertiden glat, især hos kvinder, men oftest noget kruset – dog aldrig uldent som hos negrene. Det er ravn sort, mens negrenes, som ogsaa er repræsenteret paa Madagaskar, er brun- eller sodsort.*

Sakalavaernes sprog er væsentlig det samme, som tales af de øvrige stammer paa øen. Forskjellen mellem sakalavaernes talesprog og hovaernes, som er ophøiet til skriftsprog for hele øen, er vel omtrent som mellem "rigsmaal" og "landsmaal", hjemme i Norge. Da det kun er fra hovadialekten, at der laves litteratur, saa volder det særlige vanskeligheder for missionæren og andre kolonister, som slaar sig ned i Sakalavalandet eller blandt de øvrige kyststammer, at lære deres sprog. Hovadialekten er altsaa Madagaskars rigsmaal – eller var det, til de franske indtog landet. Det var ogsaa den dialekt, som var mest udviklet, en følge af at hovaerne var den eneste stamme paa øen, som i alle fald delvis – havde optaget den europæiske kultur. Forholdet er ogsaa for saavidt det samme mellem det gassiske rigsmaal og dialekterne ude i provinserne som mellem norsk rigsmaal og landsmaal: Medens rigsmaalet er mere udviklet som et udtryk for hovaernes høiere kultur, er dialekterne ude i provinserne – i allefald sakalavadiakten – mere klangfuld. Jeg har hørt en musikalsk uddannet

* I det nordlige Sakalavaland er der en stamme, som kaldes Vazimba, men vist nok anser sig selv som hørende til sakalavaerne. De synes at være lysere end sakalavaerne er i almindelighed og mere at ligne indlandsbefolkningen. Muligens disse kan være efterkommere af de "Vazimba", hvis grave de hedenske hovaer og betsileoer ærede som hellige steder, fordi de som laa begravede der, betragtedes som øens oprindelige herskere. – Er dette tilfælde, finder man muligens derigjennem en forklaring til dette, at sakalavaerne var de, som havde magten paa øen før hovaerne.

[side 36.]

europæer sige, at der er musik i sakalavadiakten.

2. Det gassiske sprog eller ordene i det gassiske sprog dannes egentlig af kombinerede lyd, der istedetfor, som nu er tilfældet, at udtrykkes ved en sammenstillen af flere bogstaver ogsaa maatte kunne udtrykkes ved et enkelt tegn. Det hører til de saakaldte aglutinerende eller sammenlimende. Disse sprog er ikke bøielige, men for at danne de forskellige ord bruges præfixer og suffixer, som føies til ordets rod, samt infixer. Sproget har kun disse fire vokaler: i. e. a. o. Lyd som y. u. æ. ø. haves ikke. Sproget har ikke køn og ikke tal uden i de personlige pronomen. Som en eiendommelighed kan nævnes, at der er to forskellige pronomen for første person flertal. Det ene bruges, naar den eller de, som tiltales, er indbefattet; det andet, naarden eller de tiltalte staar udenfor dem, som der tales om.*

3. Jeg tror, at hvis man skulde nævne det karaktertræk hos sakalavaerne, som er mest fremtrædende hos dem, maatte det være deres selvtilfredshed, det at være sig selv nok. Denne egenskab er i høi grad fremtrædende hos dem lige fra barnealderen. Der er ogsaa noget reserveret i deres maade at være paa, som ydligere fremhæver denne egenskab. Det er let at forstaa ogsaa for uindviede, at disse egenskaber ved deres karakter gjør det vanskelig for missionæren, hvis opgave det jo netop er at bringe dem noget nyt. Det er derfor ikke vanskelig allerede af denne grund at forstaa, hvorfor det gaar så smaat med at omvende sakalavaerne til kristendommen, mens vor mission ** i Madagaskars indland blandt hovaer og de med dem nær beslægtede betsileoer høster rige frugter. Hovaerne og tildels ogsaa betsileoerne er aabne, let tilgængelige av [?] naturen, som er fremadstræbende. En gammel sakalava, der trods hedning var min gode ven og ofte kom i kirken (hvor han i parentes sagt, oftest

* Her er en prøve paa det gassiske sprog:

Fa toy izao no nitiavan' Andiamanitra izao tontolo izao: Nomeny ny Zanany – lahy Tokana, mba tsy ho very izay rehetra mino azy, fa hanana fiainana mandrakizay. Joh. evang. 3.16

** Det norske missionselskab.

[side 37.]

sad og sov) gav det klassiske svar paa mit spørgsmaal, hvorfor han ikke vilde blive en kristen: "Eders religion passer for eder, som er hvide, og vor for os sakalava!" Det lave standpunkt, de staar paa i udvikling, gjør ogsaa, at individualiteten langt fra er bleven udviklet. De optraadte vei følger de alle, uden at personligheden hos den enkelte faar noget somhelst at sige. Man spørger simpelthen ikke efter den enkeltes mening, men kun efter, hvad det traditionelt nedarvede pålægger en at tænke og gjøre, - ikke alene i religiøse anliggender, men ogsaa i det, som angaar det daglige liv forresten. Dette gjør, at den enkelte saa vanskelig tør vove at bryde med det gamle, mens massen endnu holder fast ved det. Det er derfor trolig, at sakalavaernes omvendelse ikke vil foregaa successivt, men først naar hele folket er saaledes blevet gennemsyret af de kristelige ideer, at der kan foregaa en "masseomvendelse". *

Sakalavaerne er ogsaa af naturen meget forslagene. De rykker ikke gjerne straks ud med sin hjertens mening. De prøver sig frem, og det er ikke sjelden; at den oplyste europæer maa se sig taget ved næsen af den uvidende sakalava. De synes i høi grad at have tilegnet sig diplomaten Talleyrand – Perigards bekjendte ord, at talens brug var givet menneskene for at skjule deres tanker. ** Dette, deres naturanlæg for diplomati blev yderligere udviklet paa deres kabarer (): folkeforsamlinger), hvor retssager afgjordes. Den af kongen indsatte stormand i byen ledede retsforhandlingerne, men ellers havde hver mand ret til efter tur at føre sin egen sag, og det gjorde han ogsaa ofte med en jurists dygtighed. Det syntes ofte baade under anklagen og forsvaret, at det

* Sammenlign følgende i Luth. K. tidende [?][Sjette række, nr. 31ste bind 1901] [?]: Den enkeltes omvendelse er en forestilling, som ikke passe paa germanneres omvendelse". "De arianske germ: "Saaledes er nu min religion; thi det er mit folks tro!" "...I oldkirken var folkene individualiserede (kanske endnu mere end i nutiden). Denne individualisering er altid virkningen af en lang udvikling (romerne og grækerne). Burgunderne var i 413 hedninger, i 417 eller 418 alle kristne. Frankernes omvendelse i et aar: til 446 hedninger; fra 446 kristne. Omvendelsen bestemmes af kongen og folket paa en folkeforsamling – paavirket af Remigius fra Rhims [?]. Omkring 1000 bestemmes det paa Alting, at Island skal være en kristen ø.

** L'homme a recu le langage pour cacher ses pensées.

[side 38.]

ikke kom saa meeget an paa tingenes realitet – skyldig eller ikke skyldig – men paa evnen til at kunne føre argumenter som kunde gjøre indtryk.

Man skulde tro, at en saadan kabarr, hvor barbarer mødes, ansigt til ansigt som anklager og anklagede let skulde udarte til en tumultuarisk [?] forsamling. Men dette var slet ikke tilfældet. Der herskede som regel en ro og orden, der ikke kan andet end indgive en agtelse for deres selvbeherskelse. Der tales aldrig i munden paa hverandre, og skulde en i den henseende forglemme sig, vilde et ord eller et blik fra den, som ledede forhandlingerne, straks bringe orden igjen. – Sakalavaerne sad altid – helst "paa huk" – og i en ring eller halvkreds – naar der holdtes kabarr. At reise sig under forhandlingerne ansaaes som et brud paa retsordenen, og kabaren blev hevet. Jeg har hørt udtalt den mening, at dette var en vedtækt, der var kommet i stand, forat sakalavaerne, der under forhandlingerne altid havde sit spyd og undertiden ogsaa sit gevær hos sig, ikke skulde faa anledning til at bruge disse vaaben. Det er mulig, at dette var den oprindelige grund til denne ordning, men da det hos sakalavaerne hører til god skik at sidde ned, naar man taler med en, vilde dette ogsaa falde af sig selv undeer møde til retsforhandling. En sakalav hilser aldrig staaende. Først naar den besøgende er kommen til sæde, siger han sit Salama!

Fængsler og straffeanstalter er jo indretninger, som forudsætter civilisation, og derfor søgte man forgjæves efter saadanne hos sakalavaerne. Dommen lød som regel paa bøder af kvæg eller andre eiendeler, og kun i særlig graverende tilfælde paa døden, som da paa staaende fod blev exequeret.

Er sakalavaerne i aandelig henseende en stagnerende stamme, som ubevægelig holder fast ved det nedarvede, saa er de desto bevægeligere, hvad det stedlige angaar. De er, trods fastboende, paa en vis stadig paa vandring. Saalænge ikke alderdommen

[side 39.]

eller anden svækkelse hidrer dem, har de liden ro til at sidde stille paa et sted. De maa ud for at "besøge venner", som det heder. De lægger ogsaa megen vegt paa slægtskabet og finder det nødvendig at vise opmærksomhed og deltagelse overfor grene af slægten, som hos [oss ?] ikke længere betragtes som saadanne. Det er da ogsaa let forklarlig, at de ofte maa foretage reiser, og det tildels lange reiser – spredte som sakalavaerne er i smaa, ofte langt fra hinanden liggende byer rundt om i det vidstrakte Sakalavaland. Det kan vel hende, at en sakalav en betragtelig del af aaret er paa saadanne reiser for at besøge syge i slægten eller bivaane ved begravelser. Det er et vakkert træk hos dem, at de ved sygdom og dødsfald og i

det hele, naar ulykken rammer en af deres – selv langt borte, finder det som en ufravigelig pligt at vise deltagelse, ogsaa materiel.

Som ung forundrede jeg mig ofte, naar jeg læste Israels historie, over at selv den menige mand havde saa god greie paa sit slægtsregister; men dette stiller sig anderledes nu, siden jeg lærte sakalavaerne at kjende. Ogsaa sakalavaerne, som ikke kan skrive og læse, uden nogen nedskreven historie kan gjøre rede for sin slægt langt tilbage.

4. Sakalavaernes religiøse forestillinger er vistnok temmelig uklare. Deres forestilling om udødeligheden maa være en skyggetilværelse, som ikke er noget at trakte efter, men heller ikke synderlig at frygte for. Om fædrene, som er døde, mener de, at de kan hevne sig paa de levende, hvis disse overtræder "de gamles anordninger", og de bringer derfor de afdøde fædre offer for at afvende ulykker. Hele sakalavaernes religion bestaar egentlig i denne anedyrkelse. De tror vistnok paa en gud, som har skabt alt; men dette deres gudsbegreb er paa samme tid rent pantheistisk. Overalt, hvor de ser eller hører noget, som for dem stiller sig som noget overnaturligt, er det: Andrianahary! (d.v.s. Gud!) For eks. Naar en sakalava første gang

[side 40.]

hører en europæer spille piano eller orgel, eller han kommer ind i en europæers hus og betragter det med alle dets indretninger, høres udraabet: "Ah! ny vazaha biby – andrianahary tokoa!" (d.v.s.: De hvide folk er "dyr", - de er i sandhed guder!), som noksom viser, hvor flydende deres gudsbegreb er. Men er gudsbegrebet flydende og uklart, staar det desto klarere for dem, hva fædrene er. Saa godt som intet kan gjøres eller lades, uden at det staar i en vis relation til de afdøde fædre. Lykke eller ulykke, held eller uheld afhænger af, hvorledes de har iagttaget fædrenes forordninger, eller om de i særlig vigtige tilfælde virkelig har fundet ud, hvad fædrene mente om vedkommende sag. Den, som adspørger fædrene (d.v.s. de afdøde) kaldes mpisikidy, og det, han foretager sig for at udfinde fædrenes vilje, kaldes sikidy. Disse sakalaviske sandsigere breder en matte ud paa gulvet og sætter sig paa den. Saa tager de frem en pose, hvori der er en hel del brune brikker, og disse lægger de ud foran sig paa matten, parvis og enkeltvis, ofte i symetriske figurer, strør lidt sand og flytter enkelte af brikkerne – og imens sidder alle, som er interesserede i udfaldet, med spændte blikke rettede paa mpisikidyen og paa matten. Det er øieblikke som naar de nærpaarørende ængstelig søger at læse i lægens blik resultatet af hans undersøgelse. Sandsigeren sidder taus under forretningen, men af og til kan han dog, ligesom sig selv uafvidende [?] og hen for sig lade falde en ytring om, som er saa gaadefuldt og ufattelig for ham. Det er især ved alvorlige sygdomstilfælde, at man budsender mpisikidyen, men ogsaa når der f.eks. er begaaet tyverier, og man ikke kan hitte paa, hvem tyven er.

Vor nærmeste nabos kone ventede sin nedkomst. Der var fryd og glæde; thi egtefolkene, som havde levet mange aar sammen havde endnu ingen børn. Men det tog sig alvorlig og truede med at skulle blive hendes død. Jeg kom forbi hytten, hvori hun opholdt sig, og kigede ind i døren for at sige goddag. Der sad den syge trykket op i et hjørne, og rundt om langs væggene sad slægt og venner med

[side 41.]

mpisikidyen mellem sig midt paa gulvet. Han var min gode ven, saa at selv under slige forretninger pleide han at se op og sige sit: god dag! Men denne gang blev jeg ubemerket. Forretningen var særlig alvorlig. De havde nu holdt paa længe og fundet ud, at fædrene – jeg tror baade paa fædrene og mødrene – side, var krænkede, og de havde ogsaa fundet ud, at der skulde være en til, som var vred; men hvem denne var, det var det, som det var saa vanskelig at faa greie paa. Og der sad den syge og led og ventede – og maatte dø, hvis de ikke fik løst denne gaade og ogsaa bragt ham det offer, som fordredes til at stagge hans vrede, saa alt kunde blive godt igjen. Jeg gik og fik ikke mere greie paa, om de senere fandt ud, hvem denne ene var; men ikke længe efter hørte vi kvinnen hyle og trommerne, og vi vidste, at kvinden var død.

Dersom en dør uden forutgående sygdom, eller paa en søndag, siges det, at Gud har dræbt ham eller hende; men dette vil ikke sige noget andet end, at noget overordentlig, for dem uforklarlig, har været aarsag i vedkommendes død.

Sakalavaerne har ingen templer og egentlig heller ingen gudebilleder*. Blandt de mange amuletter, som de kjøber hos heksefolkene og binder paa sig som beskyttelsesmidler, er der vistnok nogle, som har form af et menneske og et dyr, men jeg har ikke merket, at det har haft nogen afgjørende betydning, hvilken form amuletten havde. Det kommer først og fremst an paa, hvilken kraft der er

* Hos kongerne paa kongegaarden var der dog noget, som lignede et tempel. Der stod en liden hytte inde paa pladsen, og i denne opbevaredes noget, som kaldtes jinÿ. Denne jinÿ var en boks eller kapsel, hvori negler og andre dele af hedenfarne konger opbevaredes. Den af kongehuset, som sad inde med denne jinÿ, var den, som havde kongemagten, og han var ogsaa pligtig til at udføre, eller lade udføre, daglige ofringer.

Med hensyn til gudebilleder maa bemærkes, at man paa eller ved det sted, hvor en familie foretog sine ofringer, var[?] opreist en eller flere stænger, som de kaldte hazomanga (hvilket egentlig kun betyder en maste). Disse stænger blev staaende og betragtedes som hellige. Og undertiden saa man nede ved foden af dem en liden dukke udskåret i træ. Jeg tror, jeg har hørt, at sakalavaerne undertiden knælede ved disse hazomangaer.

Efter at Antananarivo var falden og franskmændene vendte sig mod de bedragne kyststammer for at underlægge sig deres smaariger, håbede sakalavaerne, at englismændene skulde komme dem til hjælp og fordrive de franske. For at fremskynde denne hjælp byggede Ambohibe – stormanden Tsimihampatsa[?] noget som kunde ligne et tempel. Det var en liden kegleformet hytte, hvori stod et skib en miniature med et rødt (d.v.s. engelsk) flag.

[side 42.]

nedlagt i den af heksedoktoren, som sakalavaerne kalder omasy eller ombiasa, og som med sine hemmelige kunster driver en meget indbringende forretning. Saaledes har sakalavaerne amuletter, som beskytter dem hjemme, og andre, som beskytter dem, naar de er paa reiser. Et nyfødt barn faar en 10 cm. lang pinde, som altid maa følge barnet, saalenge det ikke endnu har lært at gaa. Jeg har ogsaa seet folk, som skrantede og ikke kunde arbejde, føre med sig en sådan pinde, hvor de gik.

En af de mere iøjnefaldende religiøse handlinger er den saakaldte bilo. Da samles hele byen, mænd og kvinder, i fineste puds omkring et høit stillads, som egentlig er en sakalavaseng sat paa fire, otte a ni fod høie stolper. Paa hver side af dette stillads, er der reist en "trappestige", som fører op til "sengen". Ganske nær ved dette høie stillads er reist et mindre paa størrelse og høide som et lidet bord. Slige biloer holdes, naar mpisikidyen eller sandsigere har fundet ud, at intet andet middel kan hjælpe den syge. Er den syge saa pas, kravler hun eller han selv opad stigen og lægger sig paa "sengen", hvis ikke, blir den syge hjulpet op af de tilstedeværende. Nedenunder klappes der i hænder efter en vis takt, og en del, især ungdommer, danser. Det hænder ogsaa, at den syge selv fører an i dansen, naar ikke sygdommen er af den art, at den gjør dette umulig. Lidt udenfor forsamlingen holdes der paa med at slagte et eller flere stykker kvæg, og kjødet uddeles til de tilstedeværende efterat en del er kogt og lagt op paa det lille stillads som tribut til fædrene.

Naar mændene er gaaet i krigen, samles kvinderne til kolondoy. De vælger sig en dertil bekvem plads i eller udenfor byen, hvor de i sluttet tog, gjerne to og to som i en procession marscherer frem og tilbage med en stok eller en grøn kvist i haanden. Der synges en krigssang, og den, som gaar foran, fører an. Hver gang de er i den ende af banen, som fører i retning af der hvor der kriges, giver de et kraftigt stød med den arm, som holder stokken eller kvisten – formodentlig som tegn paa, hvorledes deres egtefæller, sønner og brødre skal give fien-

[side 43.]

den dødsstødet. Varer krigen flere dage, samles de en times tid til saadan kolondoy ved hver solopgang og solnedgang. Er krigen lykkelig over, og de har faaet sine kjære hjem uskadede, samles de for at mitanlé [?], egentlig en takkefest og for at glæde sig over det lykkelige udfald. Ved saadanne anledninger samles kvinderne helst ved strandbredden.

Mens sakalavaernes samvittighed er sløv og sovende, naar det gjælder moralens fordringer i almindelighed, saa er den destomere skjærpnet og vaagen med hensyn til de ting, som er faly, det vil sige forbudne, og slige er det mange af. En familie har sine og manden sine, og andre er fælles for alle. For en er det forbudt at spise hønsekjød, for en anden hønseæg. En tør ikke spise svinekjød, og en anden kan hverken eie faar eller spise faarekjød. Han kan ikke engang drikke vand, som er hentet fra en brønd, hvor et får har slukket sin tørst. Det er uhyre plagsomt for dem, ikke mindst paa reiser, dette om disse mange forbudne ting; men de maa holde sig rene fra dem, ellers er de dødsens. Fædrene i sine grave vil ikke taale, at deres forordninger ringeagtes. Hellere dø af sult end at spise forbudne ting. Her et eksempel: Vi var paa en reise for at besøge en sakalavafyrste. Flere stormænd fulgte med. Vi havde først reist et helt stykke den ene dag, og efterat have overnattet i en liden sakalavaby fortsatte vi næste dag og kom ud paa formiddagen til kongsgaarden. Da vi var færdige hos kongen, gik vi ud i byen for at faa noget mad. Det trak ud. Vi skulde have høns og ris; men risen skulde først stødes og hønsene slagtes. Saa vi var rigtig glade, da vi saa maden staaende foran os der under tamariinden udenfor byen. Vi samlede os om fadene og tog til os baade de hvide og de sorte, som var i følget. Men Tsitemora [?], en af stormændene, som var med os, blev siddende og rørte intet. For ham var det forbudt at spise høns, og fordi hønsekjødet efter god sakalavaski k var lagt ovenpaa risen i de store fade, kunde han heller ikke spise risen, som jo var bleven besmittet af kjødet.

[side 44.]

Han havde ikke endnu smagt mad den dag; - thi sakalavaerne spiser ikke som regel, før de går ud om morgenen; - men han vilde heller lide sultens kvaler end at spise ris, som var kommen i berøring med det forbudne hønsekød. Paa samme maade kan ikke en, for hvem det er forbudt at spise svinekød, spise kjoed eller anden mad, som er kogt i en gryde, hvori det vides, at der tidligere har været kogt svinekjoed.

For enkelte er det ogsaa forbudt at eie guld. En saadan gav før afkald paa sine fordringer hos en anden før han modtog sit tilgodehavende i guldmunt. Jeg gav en liden blikdaase til en gammel sakalava. Daasen var overstrøgen med en gul beits. Idet jeg giver ham den, siger jeg for spøg: "Dette er en gulddaase. Manden blev alvorlig og rakte mig den tilbage med den bemærkning, at da kunde han ikke have den; thi guld var [faly] for ham. Jeg forsikrede ham da, at det kun var sagt for spøg og, at daasen kun var af blik, paasmurt med noget gult udenpaa, og at det gule ikke var guld. Han syntes at blive rolig og tog daasen, og vi begyndte at tale om andre ting. Men jeg forstod, at han alligevel ikke var rolig. Det var ligesom daasen brandt ham mellem fingrene, og endelig maatte han til at tale om daasen igjen: "Han vilde gjerne have den. Den var saa grei at lægge smaating i; - men kanske det var guld alligevel det, som var smurt udenpaa?" "Nei!" og han blev rolig igjen og tog den med sig hjem.

Den samme mand havde ogsaa visse ting, som det var faly at sælge. Han kunde forære dem bort, men ikke sælge dem. Blandt disse ting var ogsaa en lang stang af en vakker træsort, som kaldes nato og vokser der paa kysten. Jeg vilde gjerne kjøbe den; men den kunde ikke sælges. Kanske ved at forære ham noget tilsvarende i værdi, at han kunde forære mig stangen. Jo, ganske rigtig! Da han havde faaet nogle pengestykker "som gave" af mig, blev han ogsaa rørt[?] til gavmildhed, og han sagde, han vilde for gammelt venskabs skyld forære mig stangen. En tid efter besøgte han mig, og han fik se stangen igjen. "Ja, du fik jo den af mig", sagde han, med

[side 45.]

særlig eftertryk paa fik og saa spørgende paa mig. "Jo, jeg fik den", svarede jeg. Manden havde uden tvivl været anført i anledning denne affære.

Sakalavaerne er dog midt under denne frygt for at forskjæde [?] sin lykke ved at overse de gamles anordninger i høi grad fatalister[?], der med en forbausende sjælero møder selv døden, fordi det efter deres mening til syvende og sidst ikke lader sig endre, hvad skjæbnen har bestemt for dem. Dette træk kommer især frem under epidemiske sygdomme.

5. Sakalavaernes hytter eller smaahuse ligger som regel i retningen syd og nord. I den nordre ende er døren, og langt inde langs den søndre væg er brisen eller sengen, som er sammenbunden af et slags rør, som vokser ved flodbredderne, og bæres af fire stolper, som er rammede ned i jorden. Ovenpaa ligger en matte, og sengen erfærdig. De klæder, som de har paa sig om dagen, tjener som overbrædsel om natten. I midten af huset er reist en stolpe for at understøtte taget. Her i midten lige under husets møning er hytten gjerne saapas høi, at man kan staa opreist. Borte i hjørnet lige ved indgangen staa krukken med vand, og lige overfor bag om døren er ildstedet. Naar der koges er hytten fuld af røg, som kun besværlig baner sig vei gennem sprekker i vægge og tag. Som følge af denne røg har sakalavaerne, kanske især de gamle kvinder, ofte sure øine". Enkelte sakalavaer, som ønsker at have det pent i sin hytte, klæder veggene med matter og breder ogsaa matter paa jordgulvet; men da gaar det ikke godt an at koge inde i hytten og faa alting sodet og svart, og derfor bygger de gjerne en mindre hytte ved siden af det egentlige hus, og dette tjener da som kjøkken.

Husenes vægge og tag er af siv eller græs, som er fæstet til tynde kjeppe eller rør. Selve reisverket er af stokker saa tykke som overarmen paa en voksen mand. Er en saadan hytte godt bygget, kan den staa i flere aar, men maa dog hvert aar eftersees og delvis fornyes, især taget, om man vil sidde tørt i regntiden.

De fleste sakalavaer havde kun en kone, men konger og stormænd havde ofte flere, og det hændte heller ikke saa sjelden

[side 46.]

at smaafolk, ja endog slaver havde to koner. Kun en af konerne delte hytten med manden. Boede de andre koner i samme by, havde de hver sin egen hytte, hvor de boede med børn, de havde født. Den kone, som var den første i rækken, fik navn af vali be (d.v.s. den store kone). Den nye, som kom til, kaldtes valy kely (d.v.s. den lille kone). Det sagdes om manden, naar han tog en kone til, at han miafy, det er, han strides. Sakalavaerne vidste godt, at en kone nr. 2 betød ufred i familien. Den nye blev favoriseret af manden. Han tog jo hende, fordi kjærligheden til den første holdt paa at slukne. Ikke faa egteskaber er børnløse, og dette er ogsaa ofte grunden til, at manden tager en kone til. De fleste har dog børn og enkelte mange. Der vises ogsaa stor gjensidig kjærlighed mellom forældre og børn. En gut eller pige, som selv efter at de er blevne voksne trods sine forældres ønske, ansees som et forvorpent barn. Børn føler sig ulykkelige, naar de hører, der tales ufordelagtig om deres forældre.

Det maa volde forældrene, især moderen, stor sorg, naar et barn er født paa en ond dag og derfor maa udkastes. Dette foregaar i al stilhed, saa en sjelden eller aldrig faar greie paa det før længe efter, naar sorgen allerede har tabt sin brød. Søndag er en saadan "ond dag" for mange familier, og et sådant barn,

som er født paa søndagen bringer ulykke, dersom man beholder det. Men de har fundet en udvei, hvorpaa det lader sig gjøre at opfylde fædrenes forordning og alligevel se sit barn i live. Naar et barn er kommet til verden paa en ond dag, tages det fra moderen og bæres ud i skoven og lægges der – men forud er det aftalt med en af slægtingerne eller en anden ven, at de skal tage barnet og opdrage det som sit eget. Dette skal ikke være i strid med fædrenes vilje og nedkalder saaledes ikke nogen ulykke over pleieførelserne; men da har heller ikke den moder, som fødte barnet, mere ret til det. Det gaar dog an, at det, naar det er vokset op, af og til besøger sine oprindelige forældre og modtager gaver af dem. Sakalavaer, som tager det mere alvorlig, kan dog ikke finde sig i, at der gjøres en sådan omgaaende bevægelse, og der skal derfor være mange børn, som aarligaars er bleven kastede ud og efter en pinlig død er bleven føde for den graadige kary eller andre rovdyr

[side 47.]

i skoven. Som et eksempel paa disse, som tager det "alvorlig", skal jeg nævne en mand, som jeg har havt anledning til at træffe sammen med. Denne mand havde en søn, som da var 14 à 16 aar. Han var født paa en ond dag og udkastet; men bedstemoderen havde fundet barnet og taget det til sig. Gutten var vokset op hos bedstemoderen og begge var gåede over til kristendommen. Men faderen svævede altid som en ond aand omkring gutten, altid rede til at fuldbyrde, hvad bedstemoderen havde forpurret. Gutten turde ikke passere det sted, hvor faderen boede, uden i følge med andre.

Sakalavabørnene gik nøgne indtil 7 à 8 aarsalderen, da fik guttene et stykke lerrede paa et par alens længde, som de gjorde fast om hoften saaledes, at det dannede som et lidet skjørt, der gik til knæerne med ender hængende ned enten lige foran eller i den ene side. Pigerne fik et noget større stykke tøj, som de paa samme maade gjorde fast lige op under armene. Børnenes haar klippes eller redes ikke før ved denne tid, og derfor saa man disse smaa med haar, der hang i lange sammenkladdede tafser. Indimellem eller ude i enden af disse tafsen hang der perler og anden stads. Dette med haaret hænger ogsaa sammen med deres religiøse forestillinger, og det vilde bringe ulykke, om de gjorde det anderledes. Faderen, moderen og de ældre søskende reder håret meget omhyggelig. Der er ingen forskjel paa haarffisuren hos mand og kvinde. Begge deler de haaret med skild, der ligner linjerne paa skildpaddens skjold, og hver af disse bundter med haar bindes op i en knude, saa at hele hovedet er besat med en hel del knuder der er større eller mindre alt eftersom haarveksten er rig eller mindre rig. Det er ogsaa først ved 7 à 8 aars alderen at børnene får navn. Indtil da kaldes alle gutter Boto og alle piger Toty. Dette sker vistnok af to grunde. Den første er den, at da mange børn dør før 7 à 8 aarsalderen, ønsker forældrene, at disse helst skal gaa i graven uden navn, saa at ikke dette navn skal lyde i moderens øre og rippe sorgen op igjen. Den anden er, at sakalavaerne oftest giver sine børn navn efter indre eller ydre egenskaber hos samme, og disse træder

[side 48.]

jo i almindelighed ikke frem, mens de er ganske smaa. En faar saaledes navnet Mahameloka (den, som gjør sindt), en anden Tsimiola (den som ikke trætter), en tredje Menaoro (rødnese), en fjerde Tsiwoalavo (ikke en rotte) o.s.v. Naar nogen dør voksen, faar han eller hun et andet navn end det, de bar, medens de levede. Ingen maa mere nævne det navn, den døde bar her i livet, og er der nogen i slægten, som har samme eller delvis samme navn, maa dette ombyttes med et andet. Sakalavaerne kan derfor komme til at bære flere forskjellige navne op igjennem livet. Dette har bragt dem i konflikt med den franske øvrighed, som ikke taaler, at det navn, hvormed de engang er opførte i rigets bøger, forandres.

6. En vigtig rolle i det daglige liv spiller slaveriet. – Naar der tales om slaveri, tænker en straks paa store plantager og mennesker, som arbejder i sit ansigts sved drevne frem med svøber af slaveherrenes opsynsmænd. Dette billede af neger-slaveriet, som gjenkaldes i erindringen, tegnet, som det er, ved de grufule og visselig altfor sande beretninger, som lød over til Europa fra Amerika under kampen for slaveriets ophævelse, passer kun daarlig paa slaveriet i Sakalavalandet.

Vistnok kunde det hende, at en hidsig slaveherre gik hen og slog sin slave, men dette var ikke almindelig, og en herre som havde det for sædvane at slaa sine slaver vilde blive anset som et uhyre af de andre sakalavaer. De vilde sikkerlig ogsaa gjerne hjælpe en saadan slave at faa flygte bort fra sin herre. Tvert imod. Slaverne levede sammen med sit herskab og delte de huslige glæder og sorger med det som børn af familien. Døde et slavebarns moder, hendte det ofte, at herskerinden lagde det til sit bryst, og dette barn turde ingen siden kalde slave. Sakalavaerne yndede ikke i det hele taget at tale om slaver. De sagde altid mit barn, naar de talte om slaven, og slaven paa sin side sagde altid fader og moder om sin herre og herskerinde. Ofte var det saa, at slaverne slog sig ned paa steder langt borte fra sine herrer, og der reistes ingen modsigelse derimod. Men dersom forholdet var godt mellem "faderen" og "barnet", ihukom altid barnet sine forældre med noget af det som det tjente. Det viste sig da ogsaa, at mange af slaverne,

[side 49.]

kanske de fleste, forblev hos sine herrer og fortsatte forholdet som tidligere, efterat de franske havde ophævet slaveriet. Det forargelige med slaveriet her som andetsteds var dette, at slaverne var andre menneskers eiendom og kunde, naar det saa behagede deres herrer, sælges til høiestbydende ligesom de solgte sit kvæg eller andre eiendele. De fik jo ogsaa føle det ved de forskjellige anledninger i livet, at de ikke havde det samme værd som den frie mand. Egteskab mellem en fri og en slavefødt var utænkelig*. Slaven kunde heller ikke begraves paa familiens gravsted.

Som et eksempel paa, hvor fri slaven var stillet, skal jeg fortælle en liden episode: Jeg havde købt en del varer hos en hinduhandelsmand, og da denne boede hos en sakalavastormand, bad jeg stormandens slave mod en passende betaling bringe det købte til mit hjem. Han laa udstrakt paa maven i skyggen af husvæggen, og uden at røre paa sig, erklærede han, at her var altfor varmt idag til at arbejde. Jeg vendte mig da til en af stormandens voksne sønner. Jo, han var villig for samme betaling som jeg havde tilbudt slaven.

Ingen slave var sakalava af herkomst. En fri sakalava kunde ikke gjøres til slave. Var han i krig saa uheldig at blive tagen tilfange af sin motstander, blev han enten frigiven mod løsepenge, eller han blev dræbt. Foruden nogle hovaer og betsileoer, som sakalavaerne havde taget tilfange paa sine hyppige røvertog til indlandet, var alle slaver enten mahafalier fra landet syd for Sakalavalandet, eller de var afrikanske negre, som var førte over til Madagaskar af araberne og solgte til sakalavaerne. Disse negre fra Afrika kaldes med et fælles navn makoa efter landskabet Makua nær Zambesifloden, hvorfra en stor del af dem er komne. Sakalavaerne selv kalder oftest disse negre for maro-mainty (mange sorte; maaske = meget sorte) eller zaza manga (blaa barn = "svarte børn"). Disse makoa adskiller sig baade i legemlig og aandelig henseende fra sakalavaerne. De har alle for negre eiendommelige attributter: en klumtet legemsbygning, sort eller blaasort hudfarve,

* L. Røstvig: "Sakalavaerne og deres land" side 50 omtaler dog et tilfælde hvor en tidligere slave kan egte en.

[side 50.]

bred, flad næse og sødsort uldent haar. De er ikke saa opvakte som sakalavaerne, men er mere godmodige og underholdende end hine. Det er derfor helst blandt disse negre, at europæerne og hinduerne, som handler der paa kysten, søger sine tjenere. Makoaerne har ogsaa vist seg mere modtagelige for kristendommen, end tilfældet har været med sakalavaerne. Dette kommer vel af, at makoaerne, skjønt slaver, dog i religiøs henseende staar mere fri og uafhængige end deres herrer, sakalavaerne. De var rykkede op fra sin fædrene jordbund med dens religiøse traditioner, og sakalavaernes religion havde de kun antaget i mangel af noget bedre. De kom heller aldrig som disse i det afhængighedsforhold til de afdøde fædre. De var jo kun deres slaver, mens de levede, og derfor ringeaktede og overseede – og det samme maa vel ogsaa være tilfælde nu efter deres død.

Det var vemodig at tale med disse makoaer om fordums dage, da de levede i fred og ro som frie folk sammen med sine derover i Afrika. De undredes paa om deres egtefælle og børn eller forældre endnu var i live, og hvor de var nu. De saa dem sidste gang, da araberne hin nat overfaldt byen med ild og sværd og fangede alle, som ikke fik reddet sig ved flugten eller – ved døden. Det er haarreisende at høre, hvad de led paa overreisen. De fik lidet af mad, og ofte endnu mindre af luft; thi naar araberne saa et europæisk skib nærme sig, befalede de at alle skulde lægge sig ned i baaden, og der laa de pakkede som sild i en tønde, indtil "europæeren" var ude af syne igjen.*

Kongen (eller om det var en kvinde, som regjerede, dronningen) havde ikke slaver. Alle hans undersaatte var hans "frivillige" tjenere. Blev en slave mishandlet af sin herre og fandt anledning til at rømme bort, kunde han ty til kongsgaarden for at ty til kongens umiddelbare beskyttelse, og da var han ikke længer slave. – Saaledes lød vedtægterne i Sakalavalandet.

* Endnu driver araberne denne frygtelige trafik. Vaaren 1902 kunde man læse i aviserne om at portugiserne havde opbragt tolv arabiske slaveskibe med i alt syv hundrede slaveskibe [?] ombord. Der udspandt sig en kamp, og araberne gav først slip paa sit bytte, da allerede [?] 50 af dem var saarede.

[side 51.]

7. Sakalavaerne kjender en hel del planter, som de anvender som helbredelsesmidler ved de forskjellige slags sygdomme. Mange af disse planters effektivitet som lægemiddel overfor de sygdomme, mod hvilke de anvendes, er vel tvivlsom; men der kan ikke være tvivl om at flere planter, naar de engang blir undersøgte af medicinske autoriteter, vil vise sig som virkelig anvendelige i medicinen og kanske flere netop i den retning, som de har været anvendte af disse barbarer, hvis kjendskab til naturen og de deri nedlagte kræfter ofte er forbausende. De europæere, som boede i landet, fik jo mestendels den medicin de

trængte fra Europa og havde saaledes ikke anledning til af personlig erfaring at have nogen afgjort formening om de indfødtes medicin. En sort medicin er dog kjendt og anerkjendt af europæerne, nemlig den saakaldte katrafay. Der er ikke mange af dem, som har opholdt sig længere tid i landet, som ikke har prøvet dette medicament, saavist som han ikke opholdt sig længe i landet, før han gjorde bekjendtskab med den madagassiske malaria. Katrafay er barken af et træ af samme navn. Denne bark koges, og i dette afkog, som ligner tynd kaffe, bader patienten sig. Eller han anbringer karret under en stol, sætter sig paa stolen og indhyller sig og karret saaledes i tepper, at han faar et dampbad. – Ogsaa massage er kjendt blandt sakalavaerne, og der er personer, som har dette som sin specielle beskjeftigelse. Befinder er kvinde sig i velsignede omstændigheder, maa hun behandles med massage i maaneder, før hun venter sin nedkomst. Dette gjælder vistnok særlig under første svangerskab, og saasandt hendes moder lever, er det hende, som giver denne massage.

Naar en sakalava blir syg, er det disse lægende planter, som man først griber til. Først naar alle naturlige midler viser sig resultatløse, vender de sig til de "overnaturlige", troldmand og hekse doktor. Den syge maa aldrig ligge horisontalt. Der anbringes en dørløm eller anden gjenstand saaledes, at den syge sidder halvt opreist. Det ansees som den visse død, naar den syge uophørlig maa ligge ned og ikke af og til kan reise sig op og sætte benene udenfor sengen. Man kan undertiden se

[side 52.]

den syge gjøre denne manøvre, til lige før han slukner. Under sygdommen sidder hele hytten fuld af venner og bekjendte, som derved skal vise sin deltagelse overfor den syge, men uafvidende ofte blir hans plageaander ved den uro og trykkende atmosfære, som er en nødvendig følge af, at alle disse mange mennesker er pakkede sammen i den lille hytte. Ild maa der ogsaa altid være foran den syges seng, selv naar termometrien viser flere og tredive grader Celcius i skyggen.

8. Dør alligevel den syge, fyldes de nærmeste, søskende, forældre, børn eller egtefælle med haabløs sorg. De indhyller sig i sine klæder (lambaet) og stønner og jamrer, idet de stadig gjentager, at nu er ogsaa de døde, siden denne deres kjære er gaaet bort. Mens er fjernerestaaende slægt og venner straks gaaet igang med forberedelserne til den dodes jordfærd. Begravelsen foregaar nemlig ofte samme dag, hvis døden indtraf om morgenen eller, hvis den indtraf ude paa eftermiddagen, saa tidlig næste morgen.* - Det første, som maa gjøres, er at reise en seng til den døde. Denne sættes under aaben himmel og bygges just saa høi, at de, som pynter liget, kan naa op. Over sengen strekkes et solseil. Hvis den døde døde inde i hytten, blir en af væggene taget ud; thi en død gaar aldrig gennem en dør. Derpaa lægges liget hen paa det opreiste stillads.

Den dodes haar redes og sættes op som til fest, og han eller hun iføres brogede tøier. Især er det om at gjøre, at standspersoner faar et kostbart ligsvøb, helst silke. Alle den afdødes eiendele placeres rundt omkring liget. Ved sakalavakvinders begravelse har jeg seet flere silkeparasoller udspændte over den døde, speil og billeder ophængte saaledes, at man maatte tro, de mente, at den dodes brystne øine endnu kunde se og fryde sig som de levende ved disse ting, som var dem kjære, mens de endnu levede – at de fremdeles havde lyst til at speile sig og betragte de brogede oljetryk[?]. Rundt om paa de nærmeste hyttetage er der plantet hvide flag. Der trommes paa et blikspand eller an-

* Det maa vel befrygtes, at det hender, at der begravnes skinddøde ikke saa sjelden. En mand i Ambohibe laa dødssyg, og hans sygdom var af den art, at han flere gange var borte, saa han laa som død, men kom saa til sig selv igjen. Saa en aften kom døden(?), og tidlig om morgenen bar det afsted til graven. – Under et ophold i Morondava gik der rygter om, at en vis person, som havde drukket sig ihjel, var seet, efterat han var bleven begravet. Man gik hen til graven; men der var intet mistænkelig at opdage[?]. Alligevel vedblev rygter om, at han vandrede omkring levende at holde sig; og først da nogle gik hen og grov op graven og forvissede sig om, at legemet var der, blev der ro. Dette synes at tyde paa, at sakalavaerne ikke er ukjendt med, at deres "døde" vender tilbage til de levende.

[side 53.]

den hul gjenstand, og paa et akkordium spilles noget, som ligner en sørgemarsch, noget uendelig vemodsfult, som om man hørte de afdøde aanders svar til de sørgende efterladtes jammerskrig. Fra mand til mand vandrer brændevinsflasken, og kvinderne sidder med udslagen haar, som ikke mere maa sættes op. Før de franske tog geværene fra sakalavaerne, var det skik, at der affyredes geværskud uophørlig, mens liget var i byen, paa veien til graven og ved graven. Da dette var bleven forbudt, sagde en stormand til mig: "Nu maa vi lade vore begrave, som om de var dyr".

Imens kommer venner og kjendte i byen med sine gaver til den døde. Disse gaver udstilles først sammen med den afdødes eiendele paa borde rundt omkring baaren, mens sørgeceremonierne gaar paa. Disse gaver sammen med den afdødes eiendele kan repræsentere en værdi af hundreder af kroner. Naar den døde er kommen i kisten, pakkes gjenstandene ned i kufferter og følger med i graven. En fornem

kvinde fik blandt andre eiendele en kommode med i graven, en anden sin symaskin. Men først, efterat den var bleven brugt til at sy op en hel del lambaer til den døde, blev den knust, og det samme gjøres med alle gryder, tallerkener og andet, som den døde faar med sig. Tøier udenfra, hvad liget er svøbt i, rives i lange strimler. Man frygter ellers besøg af ligrøverne. – Det fortælles, at naar kongen døde, blev hele deres legeme udsmykket med større og mindre mynter.

Hver familie har sit eget begravelsessted og ofte en dags reise eller mere fra der, hvor de bor. Sommes gravsted er en vældig stenbop. Den nyankomne sættes ovenpaa eller ved siden af, og der bæres stene sammen for at dække kisten. Dette gjøres dog saaledes, at det ikke ser ud som en uordentlig stenrøs, men bygges op med lodrette eller noget indoverhældende sider som en mur. Men før den nye bisættelse kan finde sted, tages de næst foregående døde frem, og der lægges nyt tøj til dem i deres kiste. Andre begraver sine døde i sanden, og deres gravsteder ser ud omtrent som våre. Rundt disse opføres der i almindelighed et gjærde af træ, smykket med udskårne figurer af dyr og mennesker ofte usømmelig frem-

[side 54.]

stillede. Naar begravelsen er over, rager kvinderne sit hoved. Den dødes familie flytter sine huse til et andet sted. De kan ikke udholde at bo paa det sted, hvor deres kjære udaandede. Den afdødes hus nedrives og opbrændes. Kun hvis [?] det er en stormands, blir hans hus staaende, og var han meget fornem, blir hytten ogsaa indhegnet, og ingen må røre ved det[?]. En stormands hus maatte over hovedet aldrig nedrives eller flyttes. Derfor ser man overalt, hvor sakalavaerne har forladt en by og enten taget hytterne med sig eller revet dem ned, at en hytte staa igjen. Det var den, stormanden boede i. Og saaledes kan stormanden have mange huse staaende omkring i landet.

Dette at huset maa opbrændes eller i alle tilfælde blir ubrugelig, når en dør i det, gjør, at sakalavaerne, der ellers som regel er ømme overfor sine, ofte viser sig haarde mod sine paa det sidste. Jeg har ofte været vidne til, at den syge, hvor døden var uundgaaelig, blev fjernet fra huset og lagt i en elendig indhegning, som kun daarlig beskyttede mod solstrålerne om dagen og dug[g] og regn om natten. Er en bleven meget gammel og skrøbelig, og hans hus holder paa at falde ned over hovedet paa ham, drøier man i det længste med at skaffe ham et nyt, selv om det saa var byens fornemste stormand; thi han kunde jo snart dø, og [da] var huset og hele strævet til ingen nytte. Jeg har seet en saadan fornem mand af sine børn blive bragt udenfor byen, hvor han sammen med den som pleiede ham, tilbragte sine sidste levedage under[?] et elendigt græstæg, som bæres af nogle stolper, nedrammet i sanden og uden vægge paa de to sider. Naar en kvinde venter sin nedkomst, forlader hun gjerne det hus, hun bor i – især hvis det er nyt og godt – og opsøger sig en elendig hytte. Det kunne jo blive døden med hende eller med barnet.

(NB! Her kommer først om sak. 3 levevei, som findes længere bag og – saa om besøget hos fyrstelige.)

9. Jeg har havt den fornøjelse at besøge et par sakalavafyrster i deres residens. Den første var dronningen af Menabé, Relaotsa. Hendes magt var forresten allerede brudt af hovaerne, som ogsaa havde lagt sin gamison i byen Mahabo, hvor hun boede. Men svage, som hovaerne var, vovede de dog ikke at

[side 55.]

erklære hende som opsagt/afsat [?], og alle forhandlinger med sakalavaerne i hendes rige førtes med hende som mellemmand. Hun forstod ogsaa mærkelig at hævde sig; trods hun paa en vis maade var fange i sit eget hus. Relaotsa, som var i slægt med kongehuset i Tananaiive, var en meget statelig dame for en sakalava at være. Jeg har to gange havt audiens hos hende, og begge gange var hun iført en hvid folderig kjole og hvidt lamba. Paa den ene kind var der malet en stor hvid rosette*. Første gang modtog hun os siddende i døren med sine hofmænd i en halvkreds udenfor. For os var der lagt en matte til sæde tæt udenfor døren, hvor dronningen sad, og efter den hofskik, at de besøgende ikke skulde se paa dronningen, medens de talte med hende, satte vi os med ryggen mod væggen havende alle hofmændene lige foran os. Dronningens gemal indtog her som alle regjerende dronningers gemaler en tilbagetrukken stilling. Jeg husker ikke, jeg saa ham ved mit første besøg. Da vi anden gang, nogle maaneder efter, havde foretræde hos dronningen, var hun saa venlig, at hun lod os komme ind i huset. Dronningen selv sad i døren til et indre gemak. Hun modtog denne som forrige gang en gave og hørte tålmodig paa, hvad min ledsager havde at sige. Da saa turen kom til hende, merkede man herskeren baade i organet[?] og den selvsikre maade, hvorpaa hun fremførte sin svartale. Huset, som hun boede i, var ikke meget større end et almindeligt sakalavahus; men der var rent derinde og overalt beklædt med matter. Rundt paa gulv og vægge saa man anbragt gjenstande, som grangiveligen var gaver fra tidligere besøgende. Paa væggen tæt ved der, hvor dronningen sad, hang saaledes et bibelsk billede. En masse geværer var der ogsaa inde i hytten. De benyttedes rimeligvis af hendes majestæts livvagt. Da vi skulde gaa og havde rakt dronningen haanden til afsked, stak der ogsaa en anden haand frem. Den tilhørte dronningens mand, som i taushed havde paahørt samtalen inde i det lille gemak bagom sin høie gemalindes ryg og nu ogsaa vilde

tilkjendegive sin nærværelse ved at række os haanden til afsked. Denne mand havde ingen misundelsesværdig tilværelse. Han var ung,

* Alle sakalavakvinder bemaler sine ansigter med en blanding af tobak[?] og hvid jord. Det bruges dels som pryde og dels som medicin.

[side 56.]

og dronningen langt tilaars med omkring de 50. Hun har nemlig havt andre mænd før ham; thi saasart hun saa en ung mand, som syntes bedre om, forskjødt[?] hun den foregående, og hendes udvalgte er nødt til at bøje sig for hendes ønske og blive hendes mand. Saalænge han er hendes mand, tilbringer han den væsentlige tid derinde hos hende. Dronningens og hoffets huse ligger paa en stor indhegnet plads, og ved den store port, som førte ind til denne plads stod der vagt. Fik hans kongelige høihed engang imellem lov til at gaa udenfor denne indhegning, var det dronningens bud, at alle unge piger i byen skulde skjule sine ansigter, mens de passerede prinsegemalen. – Han kunne jo ellers let blive indtagen i en eller anden skjønhed. Dronningen selv forlod som regel ikke slotsgården uden ved en aarlig fest, ved hvilken anledning hun lod sig bære til floden for i overensstemmelse med festceremoniellen at tage et bad. Jeg har dog hørt, at hun en aften inkognito indfandt sig i byens forsamlingshus, hvor missionæren fremviste lysbilleder. Relatosa var rig og som mange rige ogsaa gjerrig. Det var gammel skik, at europæerne, som havde foretræde hos en sakalavafyrste, ved afskeden fik et stykke kvæg til slagt for sig og sit følge. Men Relatosa fandt altid en udvei, saa hun slap fra denne udgift. Engang husker jeg, at hun bad undskyldte; thi, sagde hun, mit kvæg er saa langt borte, at de kan ikke faa fat i nogen.

b. Den anden fyrste, som jeg besøgte, var kong Andrianamanga*. Jeg var kommen for at overtage en missionsstation, som laa i hans rige, og den tidligere stationsbestyrer skulde fremstille mig for kongen. Det første der maatte tænkes paa, var hvad kongen kunde ønske at faa som gave, saa vi kunde faa en naadig modtagelse. De fornemste stormænd i Ambohibe, hvor vi boede, og nogle andre stormænd fra omegnen fulgte os. Vi var en lang række af mænd, som bugtede sig frem i gaasegang en og en langs de krogede gangstier, som gennem skov og aaben mark førte til kongsgaarden. Det var særlig fornøielig at iagttage en gammel stormand, som hed Tsimihompatsa og som, ved siden af at han var meget underholdende

* Saaledes skrives vistnok hans navn rettest, skjønt sakalavaerne som regel udtalte det som: Andriamananga. Men dette var vistnok en forvanskning af ordet ligesom sergeant af mange udtales som sjersant i stedet for sersjant.

[side 57.]

paa reisen, var en slu ræv, der nok havde et liv bag sig fuldt af mange skurkestreger. Gamlingen begyndte at blive skrøbelig tilfods og sakkede stadig agterud; men naar der blev for langt for ham og dem, som bar geværet, begyndte han at blive urolig. Han kjendte skovene her fra gamle dage. Han vidste, hvad slags folk han kunde træffe paa her. Det var vel ikke frit for, at han i ungdommen selv havde været med at gjøre veiene usikre for enslige vandringsmænd.

Kongerne boede aldrig nede ved havet, men inde i skovene. Og vilde man besøge dem, fik man bruge sine ben; thi sakalavaerne kjendte intet andet befordringsmiddel tillands. Kun paa de steder i Sakalavalandet, hvor hovaerne havde slaaet sig ned, kunde man faa bærestole og bærere. Denne vandren tilfods paa uvejsomme steder er høist besværlig i et saa trykkende hedt klimaat som paa Madagaskars vestkyst, og den efterfølges gjerne af et anfald af malaria. Da vi var naaede saa langt, at vi kun havde en halv times vei igjen til byen Befasy, hvor kongegården laa, maatte vi gjøre holdt; thi her boede den af kongens embedsmænd, som kanske vilde svare til overhofmester. Han hed Tsimikodrazy[?] og tog meget venlig mod os. Han fik en gave, som kunde passe for den, der kunde aabne og lukke "døren", som førte til kongen. Han sendte en af sine mænd til kongen for at mælde vor ankomst, og selv tog han følge med os. Kongens store[?] mænd maatte jo være samlede, naar der ventedes to europæere til hove[?]. Ikke længe efter ankomsten til kongebyen, blev det meddelt os, at kongen og hans mænd var færdige og ventede paa os. Den fornemste af de stormænd, som fulgte os, gik foran, og saa fulgte de efter hinanden, som rangsforordningen tilsagde. Vi gik ind gennem en port og over en stor aaben plads. Og der borte i den anden ende af pladsen saa vi kongen siddende paa en matte med ryggen støttet op til et stort træ. Hele hans hird havde slaaet sig ned i en halvkreds i tilbørlig afstand bagom og til begge sider af kongen saaledes, at denne selv ligesom dannede centrumet i en halvkreds. Vi med følge gjorde holdt, straks vi var indenfor hørevidde, og en for en af stormændene fra den ældste og nedover gik efter tur nogle skridt frem, lagde sig paa

[side 58.]

knee og bøiede deres hoveder ned som for at kysse jorden. Det var deres hylgning til landets fader. Da alle var færdige og vendt tilbage til sine pladse, bragte den fornemste af stormændene, krybende paa sine knæ, vor gave frem til kongen. Os hvide vistes der den begunstigeelse, at vi fik gaa opreist frem til kongen og hilse paa ham; men han rakte os venstre haand – vel for at vi ikke skulde falde paa den tanke, at vi var hans ligemænd.

Der var intet ved kongens klæder, som udmerkede ham fremfor de andre. Han havde et flerfarvet, skiddent lamba kastet over skuldrene som de andre. Men der var noget ved hans person og udtrykket, som han sat der, der var kongeligt; og dette indtryk forøgedes, da han efter at have hørt sine ministres mening omsider aabnede sin mund for at lade høre sin beslutning. Hele hans tale konkluderede i, at trods han ikke vidste, om jeg var kommen for at gavne eller for at skade ham og hans folk, vilde han dog tillade mig at bo i landet. Vi havde noget at forhandle med kongen om, som gjaldt ham personlig og derfor ikke kunde trække sig frem i denne offentlige forsamling. Ved hjælp af en mellemmand blev vort ønske meddelt ham, og der gjordes tegn til os, at vi kunde møde kongen i et af hans mange smaahuse. Andrianamanga forlod sit kongelige sæde og mødtes med os, som kom frem ad en anden vei, i en liden hytte. Her mødte vi kongen som privatmand, og han var ikke at kjende igjen, som vi havde seet ham derude, værdig og ubevægelig, lyttende til sine mænds grunde for og imod vor nedsættelse i landet for endelig tilslut i en kort og distinkt tale at meddele sin kongelige beslutning. – Her spøgede og lo han, klagede over verk i benene og smerter i øinene og ønskede at faa medicin hos os. Det viste sig ogsaa, naar en saaledes kom ham nær, at aarene og sygdom havde taget paa ham. Paa den ene skulder havde han en stor gevækst. Han gik foroverbøiet og støttet til en stor stav*.

Det, vi havde at forhandle med kongen om privat, var angaaende

* Dette var sidste gang Andrianamanga modtog europæeres besøg i egenskab af konge. Næste gang, jeg saa ham igjen, var han de franske s fange i Ambohibe, og han tituleredes da: "Monsieur Andrianamanga". Der sad han, den forrige hersker, i elendig hytte uden gulv og uden dør og neppe nok fik han saa meget, at han kunne stille sin hungrige mave tilfreds. Hans hustru og hans sønner var flygtede langt bort for at komme bort fra de forhadte franskmænd. Kun et par børnebørn, to unge piger, havde forbarmet sig over sin bedstefader, og stilledes om ham. – I brev af 24 februar 1902 fra en sakalava og tidligere undersøgt i Andrianamangas rige meddeles det mig, at den gamle konge døde 24 januar 1902.

[side 59.]

en del af kongens gods, som han havde bragt ned til os i Ambohibe til opbevaring i stationshuset i disse urolige tider. Da jeg nemlig blev opmærksom paa, at der blandt disse ting ogsaa fandtes en del krudt, ønskede jeg ikke at have saadanne ting til opbevaring af hensyn til de franske. Kongen lovede at afhente det, og nogle dage senere kom nogle mænd fra kongegaarden for at tage krudtet. Men samme dag var de franske rykkede ind i byen. Vi var som mellem to hede ilde. Om vi end helst kunde have ønsket at overdrage krudtet til franskmændene og sende Andrianamangas folk bort tomhændede, saa havde vi dog hverken magt eller ret til det. Franskmændene havde endnu ikke underlagt sig dette lille sakalavarige i Mangoka, hvori Andrianamanga var konge. De var netop samme dag kommen som en fiendtlig magt for at underlægge sig det. Andrianamanga var endnu vor retmessige konge. Paa den anden side vidste vi jo, at det vilde vække deres største forbitrelse, om de fik vide, at krudtet var hos os og alligevel ikke udleverede det til dem. Men vi fik lade ret være ret og tage følgerne. Andrianamangas folk tog krudtdunkene, krogede sig ned for trapperne og forsvandt bagom huset ind i skoven, uopdagede af den franske kaptein, som havde slaaet leir i mindre end et basseskuds[?] afstand fra huset. Dette var i september 1897. Da de franske havde fået fast fodfæste i Ambohibe, og Andrianamanga var flygtet østover, gjorde kaptein Robin, som gennem en eller anden havde fået underretning om kongens gods fordring paa det, og hans efterfølger, kaptein Pellier, lod det i marts 1898 flytte over i fæstningen, i det han udfærdigede følgende bevis til mig for modtagelsen:

Secteur du Mangoky,
Poste d'Ambohibé.

Réçu de Monsieur Petersen les objets ci-dessous désignés provenant d'un dépôt
fait par le roi Andrianamanga.

1er. Une grande caisse vide

[side 60.]

- 2ème Une caisse contenant: 2 pièces toile blanche.
2 do. do. bleue.
9 lambas de couleur
- 3è Une caisse contenant: 4 pièces de toile blanche
2 lambas
- 4è Une caisse contenant 2 pièces toile blanche
1 pièce do. bleue
- 5è Une caisse contenant 4 lambas de couleur
- 6è Une caisse contenant 1 pièce toile blanche
- 7è Une caisse contenant 1 gobelet en argent
1 sonette[?]
1 lot de perle
2 pièces en or
1 do. en argent
1 lot de chaînettes en cuivre
1 boîte de dous en cuivre
6 pierre en fusil[?]
5 ceuillers [cuillères?]
3 cerdeoux [?]
- 8è Les objets cidessous designés:
2 soupières – 8 bols – 2 grands plats – 3 tasses – 2 assiettes – 7 verres – 1 petit pot –
9 marmites en fonte – 2 bonbonnes vides – 1 cruchon en epis[?].

Ambohibé le 15 mars 1898
Le capitaine Cem[?] - de poste d' Ambohibé
P. Pelier.

(sign.)

Da sakalavaeme saa, at ikke kongens gods var sikkert hos os, fik de det hedt med at faa sit gods tilbage, som ogsaa de havde bragt til missionsstationen. Men de måtte først indhente den franske kommandants tilladelse. Den paafølgende nat, efterat tilladelsen var indhentet, blev det travelt i Ambohibe. Da det var bleven mørkt, begyndte de at bære ud af stationshuset, og hvor de vandrede saa hen med det hin nat, det ved jeg ikke.

(NB. Følgende om sak. d levevei[?] indføres foran besøget hos fyrstelige.)

10. Sakalavaernes levevei er for oplændingernes vedkommende kvægavl og jordbrug. Der dyrkes mais, bønner, søde poteter, græskar, meloner, bananer, tobak m.m. Strandsidderen derimod er væsentlig henvist til havet. Det blir nu mere og mere almindelig, at disse strandsvoldere[?] anskaffer sig både og gaar i fragtfart langs kysten for europæiske og hinduiske handelsmænd. Men lakaen er dog den nationale farkost og den mest be-

[side 61.]

nyttede. Lakaen tilhugget af et eneste stort træ. Som oftest er der dog tilbygget noget oventil for at gjøre den dybere. Paa høire side omtrent en favn fra lakaen og parrallelt med denne flyder en stok, som sakalavaerne kalder fanary. Den er med 2 tverstænger, en forud og en bagud forbunden med selve lakaen. Uden denne fanary vilde ikke lakaen kunne staa paa vandet. Disse lakaer med sit store raseil seiler hurtigere end en almindelig baad og greier sig godt selv i en stiv kuling, naar ikke søen er altfor svær. Ser sakalavaen at vinden truer med at ville kandre lakaen, kaster han sig hurtig ud paa den forreste tverstang til luvart, og lakaen skjærer som en pil gennem vandet, uden at den, som sidder i den, faar en draabe vand paa sig. De benyttes ogsaa meget af europæere paa reiser langs kysten; thi de seiler hurtig, og man er heller ikke saa afhængig af vinden og heller ikke af tidevandet som naar man gaar i en større baad.

Sakalavaerne er ogsaa flinke fiskere. De kjender brugen af teiner, garn og krog. Naar det er udfjæret gaar kvindeme og børnene inde paa grunden og opsamler ræker og smaafisk i sine lambaer, der

for anledningen tjener som nod. Sakalavaerne har ogsaa en anden maade at fiske paa. Det er med den saakaldte laro. Laro er en sort giftig træ. De hugger kviste og tynde grene af disse træer, banker dem saaledes, at barken knuses og flises op. Denne laro lægger de da paa grundt vande, hvor der er meget af fisk, og al fisk, som kommer indenfor det omraade hvor vandet er blandet med larogiften, bedøves og flyder op. Jeg har paa reiser i timevis seet saadan bedøvet fisk flyde omkring baaden. Strømmen havde ført den bort, før sakalavaerne endnu havde faaet samle dem op. *

Disse strandsiddere i Sakalavalandet driver adskillig handel. De fører europæiske varer som tøier og husgeraad paa sine lakaer eller molangaer op gennem floderne og tiltusker sig mais og andre levnetsmidler hos oplændingene. Disse levnetsmidler, især maisen, sælger de saa igjen til sakalavaerne eller handelsmændene nede paa kysten. En vare

* Denne maade at "fiske" paa kjendes ogsaa af indianerne i Mexiko. (Se Lumholtz' foredrag i Morgenbladet nr. 561 i 1901).

[side 62.]

som har været meget efterspurgt og meget kostbar, er kautschuken, hvoraf der var meget, men hvoraf der stedse blir mindre og mindre paa grund af den hensynsløse maade, hvorpaa sakalavaerne gaar frem med indsamlingen. Den findes vistnok overalt paa vestkysten, men især i det syd for Sakalavalandet liggende Mahafaliland. Her er der tørt og ufrugtbart ogsaa oppe i landet, da der kan gaa aar uden en draabe regn. Mahafalieme ser derfor med længsel efter sakalavaerne baade fuldstuede med mais, som de tiltusker sig for kautschuk.

De gamle, som ikke længere har let for at gjøre reiser, søger at gjøre sig tiden nyttig med taugspinding eller smedarbeide. Enkelte forfærdigede det sakalaviske vaaben, kastespydet, med stor kunstfærdighed indlagt indlagt med sølv, kobber og andre metaller. Enkelte byers indbyggere har særlig lagt sig efter at bygge lakaer, og vil en have en hurtig seilende laka, maa han did og kjøbe den. – Kvindene fletter matter og kurve af palmeblade og laver krukker og andet husgeraad af lerjord, som de henter fra flodlejerne. Enkelte væver ogsaa en sort solide lambaer af bomuld og raasilke, som de selv har tilberedt.

[side 63 og 64.]

III Paa reiser.

Mellem missionsstationen Morondava og hovafæstningen Mahabo var det forholdsvis let at reise; thi man kunde altid faa bærere enten blandt hovaerne eller blandt de af dem oplærte makoer. Mahabo ligger i øst for Morondava, en stiv dagsreise ind i landet, og derfor hendte det ofte, vi maatte overnatte paa veien. Det gaar her som overalt i Sakalavalandet gennem skov, over floder og store sletter med høit græs. Veien løb i zikzak og med bøininger og svingninger, der næsten fordoblede dens længde. De havde gjort sig selv disse veie fra by til by. Var et tre faldet om eller en anden hindring lagt sig i veien, bøiede man af for denne hindring og fik en ny kurve og vendte sjelden tilbage i de gamle spor, selvom den midlertidige hindring var fjernet.

Man kan ikke i Sakalavalandet, i alle fall ikke paa de kanter, hvor jeg har havt anledning til at lære landet at kjende, tale om urskove, som vi kjender den af beskrivelse fra syd – Amerika omkring Amazonfloden og det indre af Afrik f.eks. langs Congofloden. Skovbunden her er saa nogenlunde ren, og det er forholdsvis let at bane sig vei. – Jeg ser her bort fra den eiendommelige honko – sko[?] ude ved flodmundingene. Nedfaldne træstammer ser man ikke mange af; thi naar et træ falder ned, blir det kun liggende en kort tid. Det er de flittige hvidmyren (termitterne), som besørger dette storartede renovationsarbeide i skoven. Ingen tør gren eller stamme faar ligge urørt af disse smaadyr, som fortærer det alt med utrolig graadighed. Selv tørre grene paa træer, som forresten staar frodige, blir fjernede af disse smaa ihærdige arbeidere. De bygger sig hulveie overdækkede med jord og slam, opover træstammen, indtil de naar den tørre gren, som er maalet for deres stræben. Termitterne arbeider i det hele taget aldrig under aaben himmel. De skyr lyset og dagen. Har de slaaet sig paa en træstamme, som ligger paa jorden, huler de den ud, saa kun det yderste blir igjen som et tyndt skal. Man tror at have en tyk træstamme foran sig og opdager, at det kun er en hul cylinder fyldt med noget, som ligner snus. Det er let for regn og storm at gjøre det af med en saadan imaginær størrelse. Paa en eneste nat kan disse tusinder af smaadyr, der altid følger en fælles plan, utrette storverk. Drummond siger i sin bog: "Central

[side 65.]

Africa”, at om en mand med en træfod lagde sig til at sove, hvor disse termitter holder til, vilde han vaagne uden noget ben næste morgen - og det er ingen overdriivelse forudsat, at manden kunde ligge saa stille, at han ikke skræmte disse smaadyr bort; de har nemlig en instinktmæssig frygt for alt andet, som lever og rører sig. Det er kun ved at tage de omhyggeligste forholdsregler, at europæerne, som bygger sig træhuse der paa kysten, kan undgaa, at deres huse bliver et bytte for disse graadige skabninger. Ved de indfødtes hjælp har det dog lykkedes at finde en træsort i skoven, som termitterne afskyr, vel paa grund af dets sterke lugt.* Men de ved nok raad disse smaa skadedyr. Som regel er kun stolpeme, som husene staar paa, af denne træsort. Termitterne bygger da sine hulveie opover udenpaa disse stolper, og først, naar de naar det øvrige treværk, begynder de sit ødelæggelsesverk. De har sin egentlige bolig nede i jorden, overbygget med en haug af fast jord, der paa afstand tager sig ud som en almindelig myretue. Disse myrtuer er ofte store og staar tæt op til hinanden som høisaater. Alt omkring dem er tørt og opgravet. Disse ”myrtuer” er haarde som sten, bygget som de er af lerjord. De tager ingen skade af, at en mand hopper opp og staar paa dem. Man træffer kun paa disse tuer, hvor der er en lerholdig jord. Nede ved søen, hvor der bare er sand, sees ingen af disse pyramider. Der maa termitterne lade sig nøie med boliger ned under jordoverfladen.

For at give en forestilling af maaden at reise paa tillands i Sakalavalandet, vil jeg fortælle om en enkelt af de reiser, jeg har gjort mellem Mahabo og kysten:

Det var bestemt, at vi skulde tage ud om aftenen for om mulig at tilbagelægge det meste af veien i de kjølige nattetimer. Bærerne var tilsagte naar de skulde møde foran huset. Men der kom ingen bæriere. Budet, som jeg sendte for at hente dem, kom tilbage med uforretet sag. De havde nemlig lagt sig til at sove. Der var intet andet raad; jeg fik selv gaa

* Dette træ kaldes hazomalanga og bruges af de indfødte til flodbaade og andre redskaber, ogsaa til liglæsoten[?], men vistnok aldrig til senge. De troede, der maatte komme en ulykke over vor lille søn, fordi vi havde ladet arbeide en vugge til ham af denne sort træ.

[side 66.]

hen i byen og vække dem. Jeg gik fra hytte til hytte og raabte paa deres navne. Var der saa en, som svarede, mindede jeg ham om vor aftale, og han lovede at gjøre sig færdig. Jeg havde paa denne måde endelig fundet fat i dem alle; men da jeg kom tilbage til de første, var de sovne ind igjen. Saa var det til at vække paa nyt, og vi kom endelig avsted. Men bærerne var søvngrætnede, som ventelig kunde være; og jeg hørte dem gaa og maasnakke sig imellem; men fik ikke greie paa, hvad det gjaldt. Da vi naaede en by, som hed Amboloando, gjorde de holdt og erklærede, at de ikke vilde gaa længere, før det blev dag. Dette stemte ikke med reiseplanen, og jeg bad dem fortsætte; men da oplyste de mig om, at to havde allerede gjort holdt og opslået sit nattekvarter under nogle store træer, som vi havde passeret en stund forud, og nu var det umulig for dem at gaa videre og forlade sine kamerater. Jeg forstod deres krigslist og tilbød dem til fordeling den betaling, som deres kamerater skulde have havt, hvis de vilde fortsætte reisen og lade hine sove videre under træerne. Jo, det hjalp. Tanken paa flere favner tøj – thi der betaltes dengang oftest med tøj og sjeldnere med penger – gav dem kraft til at overvinde søvnigheden, og en stund gik det rigtig lystig nedover. Lidt over midnat kom vi til Betspolika[?], som var den by, hvor der i almindelighed holdtes rast. Her gjorde bærerne op en leirild og lagde sig til at sove paa gaardspladsen omkring ilden. Naar jeg saa, hvorledes disse mennesker kunde finne sig tilrette i forholdene således som de tilbød sig: om dagen med tunge byrder under en brændende sol, og om natten finde vederkvægelse i en søvn under bar himmel paa den fuktige jord, kun med et tyndt stykke bomuldsherred om det forresten nøgne legeme! – hvor jeg da beklagede mig selv og de andre europæere, som trængte saa mange attributter for bare nogenlunde at kunde holde stand. Stormanden, som vi holdt til hos, havde tilbudt mig et skur, der stødte op til hans hus, som soverum; men mannen var en drukkenbolt og gav et uhyggeligt indtryk, og rummet, som han tilbød mig, var mørkt og havde ingen anden aabning en det lille hul, man krøb ind igjennem. Kanske han havde en ond hensigt med mig! Jeg foretrak i et hvert fald at vælge mig mit leie selv. Da jeg ikke vovede at lægge mig paa den fuktige jord, som mit indfødte reisefølge, kløv jeg op paa taget af et grisehus eller saustille[?],

[side 67.]

jeg ved ikke hvad, og holdt paa at sovne, da det begyndte at regne. Nu kom stormanden igjen og forestillede mig det urimelige i at ligge ude i regnet. Jeg maatte indrømme det berettigede i hans argument, og jeg fulgte med ham. Der sov alle mine folk, og jeg følte mig saa usigelig alene her midt inde i Sakalavalandets skove sammen med en uhyggelig udseende dranker af en sakalava stormand. Men hvad skulde jeg gjøre? Jeg rev af en fyrstikke og lyste godt omkring i alle kroge i det lille rum, som skulde være

mit soveværelse; og da jeg havde forvisset mig om, at jeg var alene, lagde jeg mig med min tykke store tropehat som hovedpude. Jeg havde nok tænkt bare at ligge og hvile mig og ikke sove; thi jeg var endnu ikke sikker paa min verts hensigter, og det var aftalt med bærerne, at vi skulde kun have en kort hvil. Men træt af strabaseme, som var gaaede forud, sovnedede jeg ind, og da jeg henimod hanegal vaagnede og vækkede mine folk for at gaa videre, takkede jeg Gud, som havde holdt sin haand over os.

Det var tykt skyet og endnu belg mørkt, saa at bærerne, der ofte syntes at greie sig ligesaa godt i mørket som katten, havde vanskelig for at hitte rede paa den rette veien; men nu var vi komne op og havde rystet søvnen af os, saa nu syntes ogsaa de, at vi maatte afsted. Vi havde ingen lygte, men hjalp os med at rive af en fyrstikke, hver gang, vi var altfor usikker paa veien. Og da jeg var træt af at vade gennem det vaade græs og vandpytterne med den seige opløste lejord, der ligesom vilde suge fødderne til sig, tog en af sakalavaerne min ene arm over sin skulder, og paa den maade halvt ledede, halvt bar mig bort over ulændet. Det var med glæde, vi hilste morgenrøden, som lyste i øst, den morgen; thi da stod vi ved overfartstedet over Morondavafloden; og i flodeme er det farlig at vade i mørket; thi da kan en let blive den lumske krokodilles bytte.

2. Men da de fleste af missionsstationerne laa ved søen, foregik ogsaa de fleste af reiserne tilsøs langs kysten. Det vilde føre for vidt at fortælle alt, hvad der oplevedes paa disse reiser. Jeg vil indskrænke mig til at fortælle om to af dem.

[side 68.]

Det var i 1894. Vi havde netop holdt vor aarlige konferens i begyndelsen af september i Morondava; og da flere af os var adskillig medtagne af feberen, skulde vi faa lov at tage en ferie paa en måneds tid. Denne vilde vi tilbringe paa en station, som ligger ca. 6 mil længere syd paa kysten. To af os var, forhindret af sygdom, nødt til at gjøre reisen alene en uges tid efter. Vindforholdene er usikre paa den tid af aaret i Mosambikkanalen. Mens det, i hvad vi herhjemme kalder sommerhalvaaret, næsten stadig blæser fra syd og i vinterhalvaaret næsten stadig fra nord, er september en overgangsmåned, hvori man snart har vind fra en kant og snart fra en anden. Vi havde leiet en sakalavabaad og tog afsted en morgen ved solopgang. Disse sakalavabaade med sit kluntede skrug[?] og daarlig holdte seil er ingen hurtigseilere. Men vi haabede dog alligevel at være fremme ude paa eftermiddagen. Men vi havde gjort regning uden kok. Da det led udover fomiddagen, løiede vinden af. Det var bare saa vidt, vi seg fremover, og det truede med at blive modvind. Det blafrede og slog i seilene. Vi vaagnede op af vor døs, da et vindkast fra sydvest rev parasolen ud af haanden paa min reisefælle og førte den lystig bortover vandfladen. Men den, som førte baaden, betænkte sig ikke to gange. Han slap roret og kastede sig i søen. Det blev en lang tur for ham, men han gav ikke tabt. Med den opslaaede parasol i den ene haand høit over vandet og svømmende med den anden, nærmede han sig hurtig baaden igjen. Til at gjøre en tjeneste i en knapvending kan sakalavaen ofte vise sig merkelig beredvillig. Men at føre en vedholdende kamp med elementerne det finder han urimelig og meningsløst, naar det samme kan opnaaes lettere bare ved at give tid. Han siger som den danske konge Valdemar Atterdag. – Da vinden blev skral, ønskede vi, at de skulde forsøge at krydse sig frem, men det vilde de ikke. Vi var naaede omtrent en trediedel af veien og var lige udenfor en flodmunding. Her gik de ind trods vor protest. Det var endnu kun ved middagstide, og vi haabede, de vilde holde baaden klar, ifald vinden kunde føie sig udover eftermiddagen; men nei, de trak baaden godt op i fjæren, endda tidevande holdt paa at gaa ud, tog sine eiendele, og hvad de havde med sig af levnetsmidler, iland og slog op sit telt i ly af en sandskavl. Vi blev siddende igjen i baaden sammen med to indfødte, som fulgte os. Dette var en

[side 69.]

trist afbrydelse; thi det var brændende hedt i denne aabne baad uden tag over hovedet – og hvor skulde vi gjøre af os til natten! Men det, som plagede os kanske mest, vi havde ingen mad til os selv og vore indfødte. Vi havde jo haabet at naa vort bestemmelsessted samme dags eftermiddag eller aften.

Folk her i Maharivostrøget, hvor vi var lagt til land, var særlig berygtede som røvere, saa vi havde vore betænkeligheder med at sende vore folk op i byen for at kjøbe mad og saaledes melde vor nærværelse. Men ingen synes om at lægge sig med tom mave, og det syntes heller ikke vore to gassere om. De tilbød sig at gaa op i landet for at kjøbe mad i nærmeste by – men vi havde heller ikke forsynt os med tøier eller andre handelsvarer, og penge var endnu ubrugelige paa disse kanter. Det eneste, vi havde, var en del linned i vore kufferter. Vi fik tage noget af det. Sakalavaerne satte jo som bekjendt pris paa en hvid skjorte. – Det var allerede mørkt, og endnu var ikke vore to udsendinger komne tilbage. Var de kanske blevne et offer for de indfødtes rovlyst. Den ene af dem var en hova og den anden en makoa, begge forhadte og foragtede af sakalavaerne. Vi følte alt bebreidelse over, at vi havde sendt dem afsted, da endelig to mørke prikker kom glidende henover den hvide sandstrand og nærmede sig baaden. Hjerter hoppede af glæde over at have dem uskadte tilbage, og det voldte os liden bekymring, at de kun bragte nogle søde

poteter. Natten var kold med sterk dug, og vi laa i febergysninger, lige til solen randt næste morgen. Da begyndte vi igjen at underhandle med vor kaptein, som havde det hyggelig med sin kaptein oppe i tellet paa sanden. Men intet nyttede. Vinden var ikke god, og da vilde han heller ikke sætte ud. Vi blev liggende at vente til henimod middag. Men da saa heden begyndte at blive uudholdelig igjen derinde i bugten, og vi heller ikke havde håb om at få noget at spise, besluttede vi os til at forsøge reisen tilfods. Vore to indfødte tog vor lille bagage, og saa drog vi sydover langs stranden. Vi vidste, at der omtrent midtveis laa en by, som hed Ankerø. Det gjaldt at naa den før solnedgang, ellers maatte vi tilbringe en nat til under aaben himmel. Vi naaede ogsaa byen, før det endnu var mørkt, og traf der en kristen, som vi kjendte fra Morondava. Det var som at træffe en landsmand. Han bød os ind i sin hytte, fik fat i en høne, som

[side 70.]

i en fart blev ribbet og kogt; og en times tid eller to sad vi fornøjet med et hønseben i den ene hånd og et ølglas med hønseuppe i den anden, mens hele byens ungdom og en del af de gamle med, kringede sig omkring huset for at faa se de hvide mennesker, som var komne til dem. Vi var mange i den lille hytte den nat, og ingen af os beklagede sig over, at han maatte ligge paa gulvet. Vi syntes snarere, at vi hørte til de særlig begunstigede. Vi havde spist os mætte og havde nu vægge og tag til beskyttelse mod nattekulden og duggen.

Næste morgen var vi tidlig oppe for at se paa veiret. Vi haabede at kunne fortsætte herfra med laka. Men paalandsvind havde sat sø, og brændingerne sendte skumsprøiten høit op paa land. Ingen laka kan sættes i søen erklærede sakalavaerne. Vi maatte altsaa fortsætte reisen tillands. Vi vilde have bærere, men kunde kun opdrive fire mand, og ved hjælp af en improviseret bærestol og disse fire mænd, var min reisefølge, som var mest medtaget af strabaserne, besørget. Da vi udpaa eftermiddagen var komne til et overfartssted, hvor vi maatte låne lakaer for at komme over, sendte vi bærerne tilbage, idet vi troede, at vi var lige ved maalet. Men vi havde taget fejl. Da vi havde gaaet et stykke til, sank min reisefølge om af afkræftelse, og jeg maatte fortsætte alene for om mulig at komme frem til folk og faa sendt hjælp afsted. Nogle indfødte, som var komne langs stranden, havde forsøkt at hjælpe den forkomne; men de stod raadløse og deltagende, indtil der kom en bærestol tilbage fra missionsstationen.

3. I august 1897 skulde vi flytte fra Tulear, som var vor sydligste station i Sakalavalandet til den nye station Ambohibé. Ambohibé laa flere dagsreiser længere nord paa kysten. Vi kunde altsaa paa denne årstid gjøre regning paa god bær nordover. Vi havde leiet en dæksbaad, som tilhørte en fransk kreol, men førtes af en sakalava. At fartøiet var i en daarlig forfatning og læk, saa det var vanskelig at holde det lens, det fik vi først vide, da vi havde vort tøj ombord og skulde gaa tilhavs. Men der var intet raad. Det maatte staa til. Benyttede vi ikke denne anledning til at komme afsted, maatte reisen udsættes paa ubestemt tid.

Reisen forløb uden noget særlig bemærkelsesværdig de første dage. Vi kastede anker udenfor revene hver aften, naar mørket faldt paa, og var vinden god, lettede

[side 71.]

vi næste morgen, hvis ikke maatte vi finde os i at ligge og vente. En aften gik vi i land i en sakalavaby, som hed Andava-doaka, for at faa sove i lidt bedre luft end i det kvalme lille rum i dæksbaaden. Sakalavaerne her, som ikke ofte saa hvide folk, satte store øine, da de saa en hvid mand, en hvid kvinde og et hvidt lidet barn stige iland. Jeg tænker mig, de sagde sig imellem som senere en af deres konger, da han besøgte os i Ambohibé. Han var først saa forundret over, at vort bam var ganske hvidt; men saa gik det op for ham: "Madama ray, madama reny!"* sagde han. Det vilde sige: Han har jo baade hvid far og mor! - Byen, som vi kom til, laa i den berygtede kong Relivoka's rige. Det var gammel vedtægt i Sakalavalandet og i det hele taget blandt Madagaskars kyststammer, at skibe, som strandede, tilhørte kongen. Det fortælles endog, at der paa sine steder paa udspidsen af øen brugtes irtys[?] for at faa skibe til at gaa i land. For en del aar siden strandede et skib, jeg tror det var en amerikaner, i nærheden af Andavad[o]jaka. Skibet havde foruden andre herligheder ogsaa en hel del penge, ombord. Kong Retsivoka sendte sine folk ned til vraget og beslaglagde alt. Kun var han saa naadig, at han lod kaptein og mandskab faa gaa sin vei uskadte om end tomhændede. "Siden den tid", sagde sakalavaerne, som fortalte mig historien, mens vi passerede stedet, "har kong Retsivoka et kastespyd af sølv som tegn paa sin kongeværdighed".

Femte dags aften var vi saa nær Ambohibé, at vi saa stationshuset, idet solen kastede sine sidste straalere paa de hvidmalede vægge. Men sakalavakapteinen kjendte ikke indløbet, og det var ikke raadelig at gaa ind paa maafaa; thi det var oprørt hav med store brændinger inde paa bazen[?] foran flodmundingen. Vi maatte den aften kaste anker ude paa det aabne hav. Imens havde man seet os fra land, og bekymret for, hvorledes det vilde gaa os, om vi blev liggende derude om natten, havde de tændt fakler og vandret langs stranden for at vise os veien. Men det var for høi sø til at faa øie paa disse. Vor lille farkost gængede som et nøddeskål, snart oppe paa bølgekammen og snart nede i dybet, og vi frygtede for et

paalandsveir, som kunde kaste os lige ind i de frygtelige brændinger. Det vilde være den visse død. Vi imødesaa næste morgen

* Lignetil oversat: "Madame fader og madame moder". Kongen var endnu ikke bedre inde i de franske titler. Han troede madame kunde bruges om begge køn og omtrent sagde det samme som: en europæer er hvid.

[side 72.]

med længsel, og straks det lysnede af dag, kløv en af sakalavaerne op i masten for om mulig derfra at opdage indløbet mellem brændingerne; men det blev uden resultat. Saa maatte vi lette anker, og det bar afsted i nordøstlig retning til et sted, som kaldes Ranopasy, og som ligger en halv dagsrejse i nordøst for Ambohibé. Her var den gang ikke nogen by; men stedet har et saltleie i nærheden, som paa denne tid af aaret samlede en hel del sakalavaer, mænd og kvinder, dels for at samle og dels for at opkjøbe salt. I den tid, de opholdt sig der, boede de under aaben himmel indimellem deres forraad af opsamlet salt. – Tidligere var her en by og en hovamilitærpost; men byen var bleven ødelagt af sakalavarøvere, og hovaerne havde flyttet militærposten ud paa en liden ø, som kaldtes: Nosin-dolo (d.v.s. de dødes ø) for at kunne bedre holde stand overfor senere røverbander. Der stod endnu igjen et par huse, og et af disse blev anvist os. Men det var uden dør og havde kun sprinkler til vægge som i et fuglebur. Her skulde vi altsaa foreløbig slaa os ned med vor 2 ½ maaned gamle søn. Men folket var venlige mod os. De hjalp os at faa op en liden brisk til at sove paa og laante os nogle matter, som vi kunde binde op paa væggene og for døren og saaledes danne et nogenlunde lunt rede.

Straks hovakommandanten paa Nosin-Dolo fik høre om vor ankomst, kom han med sine officerer for at hilse paa os og bringe os høns og ris som gave. Han forestillede os ogsaa, hvor udsatte vi var for sakalavarøverne, om vi forblev paa fastlandet, og indbød os at komme over til Nosin-Dolo. Men vi var udasede og trætte og troede, vi fik blive, hvor vi nu var. I Ranopasy blev vi helt fra mandag til tirsdag morgen, da vi fandt en mand fra Ambohibé, som var villig til at lodse os frem.

Ikke mange maaneder efter overfaldt sakalavaerne igjen Ranopasy, bortførte en del som fanger og myrdede den hova, som havde været vor vert under opholdet der.

[side 73 og 74.]

V

Blandt røvere.

I slutningen af 1893 og begyndelsen af 1894 opholdt jeg mig sammen med en anden ung missionær i Tulear, i det lille kongerige Fiherenana for at studere det gassiske sprog. I februar fik vi besøg af en anden ung missionær, som var stationeret nogle dagsrejser østenfor inde i landet hos en barastamme. Det var et uventet og derfor endnu mere kjært besøg for os, som endnu var ukjendt med de indfødtes sprog og derfor ofte følte os ensomme paa missionsstationen hos den ældre missionær, som var optaget med sit arbejde ude blandt sakalavaerne.

Vi saa baræerne i et langt tog en for en rykke ind paa stationspladsen, alle med et bambusrør eller en annen let stok paa den ene skulder, hvorfra der foran og bag hang flere smale, et langt brødlignende poser, som var flettede af palmeblad. I disse poser var der ris, som baræerne flere gange om aaret kommer ned til kysten med for at sælge. Disse baræer er af legemsbygning og hudfarve som sakalavaerne, kanske gennemgaaende mindre muskuløse, en følge af at deres brødkorn er ris, mens sakalavaernes er den mere fedende mais. I det ydre adskiller de sig forøvrigt fra sakalavaerne kun ved den maade, hvorpaa de sætter sit haar op. Haarfrisuren er hos dem som hos hine ens for mænd og kvinder; men medens sakalavaerne knytter haaret op i knuder med lige lange mellemrum over hele hovedet, lager baræerne det saa, at knuderne danner en tyk krans rundt hovedet med en liden rund knude midt i kronen. Naar dette er gjort, smører de hele hovedet, men især kransen, ind med en blanding af fedt og hvid jord. Dette giver det hele en fasthed, der gjør det mulig at bevare denne, visselig efter deres begreber, smukke frisure uforandret i lang tid. Men denne pomade skal ogsaa beskytte mod utøi. Baræerne er i høieste grad skiddefærdige. Sit lamba vaskede de aldrig. De saa derfor mere barbariske ud end sakalavaerne nede ved søen. Men i virkeligheden var de af et mere godslig gemyt og ikke saa forslagne som sakalavaerne.

Sidst i følget kom vor ven missionæren, som nu havde tilbragt hele 10 dage og nætter sammen med disse skidne baræer under aaben himmel og derfor var vel fornøjet, da han naaede frem til stationen og fik sig et bad.

[side 75.]

Da han efter nogle faa dages ophold atter maatte vende tilbage til sin station, vilde vi nyde samværet saa længe som mulig og fik derfor bærelere og bærestole for at følge med et stykke paa veien. Da vi var komne op til nogle sakalavabyer som laa en times vei eller saa fra Tulear, sagde bærelere, som var hovasoldater fra garnisonen i Tulear, at de ikke ønskede at gaa længere; thi de tænkte paa tilbageveien uden følge, og de var bange for befolkningen paa disse kanter. Men vi ønskede at følge vor ven til foden af fjeldene og bad dem derfor fortsætte. Det gjorde de ogsaa, og vi fulgte med endnu en times vei – og kom derfra i god behold til missionsstationen. Dagen efter eller den derpaa følgende – det husker jeg ikke nu – fik vi forklaring paa vore bæreleres frygt.

☛☛ Jeg tror, det var første marts 1894. Nogle hovasoldater fra garnisonen i Tulear var gaaet op i landet for at kjøbe levnetsmidler. Mens de stod der og underhandlede om de ting, de skulde kjøbe, saa de sig med et omringede af en masse sakalavaer, og da de kjendte stemningen, søgte de flugten. En del blev fangne, men en del kom sig ind i buskadset, og da det blev mørkt kom de sig tilbage til garnisonen og meldte det forefaldne. Om morgenen vækkedes vi af geværskud, og fra taget paa stationshuset kunde vi se den ene røgsøile efter den anden stige op inde i skoven i øst. Det betød, at lige saa mange sakalavabyer var stukne i brand. Imens gjorde befolkningen i Tulear sig rede til flugt. Alle kvinder og børn blev sendt sydover til en by, som hed Sarodrano, og mændene samlede husgeraad og andre eiendele i sine lakaer og laa færdige til at stikke i søen i det tilfælde, at hovaerne skulde tabe, og oprørelere vende sig mod Tulear for at straffe sakalavaerne her, som var forblevne hovaerne tro. Alle lakaerne havde samlet yderst paa pynten af en sandtunge, som stak ud i havet mot vest, og her laa de og ventede. Husene i byen, med undtagelse af de kristnes, stod tomme. To gamle sakalavakvinder, som saa vidt kunde stage sig frem ved hjælp af sine lange stave, kom ind paa stationspladsen til oss og bad om husly. De havde faaet dette raad af sine slægtninger, som ikke ønskede at sinkes paa flugten af disse hjælpeløse gamle, som ikke kunde være dem til nogen nytte. ☛☛ [Siste avsnitt spesielt avmerket av forfatter – tenkt flyttet til et annet kapittel?]- Men sakalavaerne blev heller ikke denne gang seierherrelere. Det manglete nu som saa ofte baade før og senere paa enighed og samhold. Da de havde kjæmpet en stund, tog de flugten, og hovaerne satte efterdem op i fjeldene. Hovaerne var alligevel ikke saa sikre paa, at ikke sakalavaerne fra en anden kant kunde benytte anledningen til et angreb

[side 76.]

paa den svage besætning nede i Tulear, mens de forfulgte fienden østover. Der blev derfor slaaet til retræt, før de endnu havde gjort noget synderlig bytte.

Det var rørende at se den maade, hvorpaa soldater og befal blev modtagne, da de vendte tilbage som seierherrelere. De havde nemlig ogsaa med sig de soldater, som var blevne fangne af sakalavaerne og troedes døde. Deres venner blandt sakalavaerne omfavnede dem med taarer i øinene. Et saa umiddelbart udslag af hjertets følelser ved jeg aldrig ellers at have seet hos en sakalava enten før eller senere; thi selv i de mest gripende øieblikke tør ikke en sakalava røbe, hvad der rører sig inderst inde. Det hører til god tone at forholde sig rolig og reserveret.

Med disse fangne hovasoldater gik det saaledes til. Blandt de sakalavaer, som havde samlet sig om dem, var der ogsaa endel, som ikke var fiendtlig sindet mod hovaerne. Da de saa soldaternes liv var truet, fangede de dem og førte dem bort i sikkerhed, idet de overfor de øvrige sakalavaer forstod at bevare skindet af, at det var for at myrde dem, at de greb soldaterne. Hvor mange der faldt i denne bataille, ved jeg ikke; men de fleste lig blev liggende længe, før de blev begravede, fordi deres gjenlevende slægtninger og venner havde taget flugten. Og folk, som siden gik den vei, klagede over at luften var forpestet.

Nær ved der, hvor fektningene stod, ligger sakalavakongernes store gravsted, hvortil flere kongehuse i Sakalavalandet bragte de jordiske levninger af de medlemmer inden familien, som havde regjeret i de mange smaa riger i den sydlige del af Sakalavaland, som oprindeligt havde hørt sammen til et under kongen i Fiherénana. Derfor betragtedes ogsaa kongen her som gravstedets egentlige eier og vogter. Dette gravsted kom til at spille en vigtig rolle under de paafølgende forhandlinger, som førtes mellem den da regjerende konge, Tompoemana og hovaguvernøren i Tulear, Razafintsalama. Guvernørens soldater havde nemlig under bataillen affyret geværskud i retning af gravene; og det var en forbrydelse mod de hedenfame, som vanskelig kunde sones. Fredsforhandlingene trak sig gjennem uger. Kongen, som personlig nærrede et dødeligt [had] til guvernøren paa grund af en lignende

[side 77.]

formærmelse mod ham, som soldaternes mod de afdøde konger^{ne}, var lige saa lidt da som ved senere anledninger at formaa til personligt møde med guvernøren. Parlamentære fra begge sider gik og kom daglig, og alle skulde de veien om missionsstationen for at høre deres gamle ven missionærens mening, før de mødte hos guvernøren eller fremstillede sig hos kongen. Merkelig nok valgte hovaguvernøren en kristen makoaslave som sin mellemmand mellem sig og kongen. Denne makoa var forresten kjendt som en udmærket diplomat; og han blev ogsaa naadig modtaget hos hans majestæt. Da fredsforhandlingene

endelig var bragt til en nogenlunde tilfredsstillende afslutning, erklærede Tompoemana, at Jasona, saa hed makoaen, var fri mand; ** thi den, som havde tjent kongen, kunde ikke længer være nogens slave. Men Jasona bad om at faa vedblive at være slave – et træk, som noksom[?] vidner om hans intelligens og klarsyn. Thi det vilde ganske vist under de daværende forhold kun have voldt ham vanskeligheder, om han havde taget imod dette tilbud og sagt sig løs fra sin herre for at ville leve som fri mand. Han vilde have kommet til at staa alene, foragtet af de frie sakalavaer og uten støtte hos sine tidligere medbrødre, makoa-slaverne.

[Mærknad skrevet med blyant:]

1896 –97 Jeg bestyrte Tulear under L.R. [Røstvig's] Norgesbesøk, og bodde der med min familie. Det var altså under den fransk – gassiske krig. (Slutt mærknad).

2 I 1896 – 1897 var jeg atter i Tulear. Forholdene havde da forandret sig adskillig siden første gang. Nu var det ikke længer hovaer og sakalavaer som strides om magten. Hovaguvernøren Razafintsalama sad rigtignok endnu paa sin gamle plads – men kun som de franske s tjener. Antananarivo var falden allerede i september 1895. Paa flagstangen i garnisonen saa man endnu baade det gassiske og det franske flag; men det franske var øverst og om ikke længe, saa var det kun trikoloren, som vaiede over byen. De franske s krig med hovaerne gjaldt protektoratet over øen; men med Antananarivos fald var hovaernes magt brudt, baade fysisk og moralsk;

* Guvernøren havde nemlig under et tidligere oprør, hvori Tompoemana var indviklet, skudt paa kongen – dog uden at træffe ham.

** Allerede i 1877 var det af dronning Ranavalona II kundgjort at alle fra Afrika indførte slaver og deres efterkommere skulde være fri; men dette kongebud kunde selvfølgelig kun realiseres der, hvor hovaerne var komne til magten, men dertil kom det i virkeligheden aldrig i Fiherenana.

[side 78.]

og det var i grunden kun et pennestrøg om at gjøre for franskmændene at forandre deres protektorat til fuld besiddelse af øen.

Paa kongsgaarden til Tompoemana havde de franske lagt en garnison af hovasoldater med en fransk sergeant som kommandant. En dag havde denne og en af kongens mænd siddet og drukket sammen. De blev uenige, og trætten fortsattes ogsaa, efterat de var komne udenfor huset. Kommandanten sprang ind efter sit gevær; men en søn af sakalavaen forstod hensigten og sprang ogsaa ind efter sit, og før kommandanten fik tid til at tage sigte paa sin modstander, laa han selv gjennemboret af en kugle. Dette klammeri mellem disse to mænd var af ren privat natur, og kongen havde hidtil staaet ganske udenom, vel ogsaa uvidende om det hele. Men da han blev underrettet om det hele, skjønte denne paa sin vis meget kloge mand, at situationen var meget kritisk. De vilde sakalavaer havde nu faaet blod paa tand, og kunne let ville fortsætte. Han opfordrede derfor soldaterne, som nu havde mistet sit overhoved, at tage flugten, og de efterkom opfordringen. Alt var nu i oprør. Sakalavaerne troede, at nu var tiden kommen til at frigjøre sig fra de franske herredømme, og snart havde de ogsaa kongen paa sin side. Han gav nu selv befaling til at nedhugge flaggstangen, som de franske havde reist.

Saaledes stod sagerne, da vi nede i Tulear blev alarmerede. Tulear laa mer end en dagsreise syd for kongegaarden, og det var først sent paa aftenen dagen efter, at flyktingerne naaede frem og meddelte det som var hendt.

[Følgende afsnitt er understreket og tilføyd mærknader med blyant

Så var det sent en aften. Paa missionsstationen var vi allerede gaaede tilsengs, og klokken kunde vel være mellem 10 og 10 ½ da vi hørte at gaardspladsen var fuld af folk, som snakkede ivrig, men dempet. Jeg aabnede vinduet for at høre, hvad der var paa færde. "Hazolava! Hazolava!" lød det, og saa meddelte de i korthed hvad der overfor er fortalt, at kong Tompoemana var gået til krig mot dem. Sakalavaerne var skrækslagne. De havde jo saa mange grufulde minder fra tidligere tider, naar dette ord havde lydt, og kvinder og børn flygtede ind i skoven, mens mændene kjæmpede for sit og sinnes liv. Det var væsentlig kun de kristne, som var komne til missionsstationen, og de bad om hus for kvinderne og*

* Hazo = træ; lava = lang. Det var skik hos sakalavaerne, at kongen, naar han vilde kalde sine folk sammen for at krige, sendte saadan en "budstikke". Naar dette stykke træ kom til stormændene, vidste de, hvad der stod paa, og hvad de havde at gjøre. Hazolava blev da ogsaa siden det samme som: Her er krig! Fienden kommer!

[side 79.]

børnene, medens mændene tog sine geværer for at holde vagt i byen.

Tompoemana angrede, hvad han havde gjort, da han lod flagstangen nedhugge, og i haab om, at forholdet til de franske endnu kunde gjenoprettes, sendte han mænd til den franske resident i Tulear med melding om det forefaldne, og han undlot heller ikke at meddele, at det var ham, som havde givet befaling til at nedhugge flagstangen. Men de franske vilde intet høre om forlig i mindelighed. De havde endnu ikke lært at kjende sakalavaernes seige modstand og mente, at det skulde være en let sag at knuse dem. Dette blev aarsagen til en lang guerilla-krig, som var lige fordævelig for franskmænd som for sakalavaer og først endte ved kongens død et par aar efter. –

Det var tidlig en søndag morgen, medens stjernerne endnu lyste klart fra den dybblaa himmel, at vi var samlet udenfor residensen for at sige farvel til den lille afdeling madagassiske soldater, som skulde marschere mod oprørerne. Der var alvor i sindene, men officererne mønstrede sine tropper; som kun havde den aller nødtørftigste udrustning: et gevær, en tynd lerredsskjorte med patronbæltet om livet. Soldaternes koner, som stod bagom gelederne, maatte tjene som.... Der stod de i rækker og rad med store bylter paa hovedet. – Hvem skulde faa vende uskadt tilbage af disse, som nu stod her? Stakkels hovasoldater! Det var ikke længer for sin dronning, de gik i kampen. Hun sad som en fange i sin egen hovedstad. De var kun tvungne tjenere under herskere, der for dem maatte staa som røvere, der havde frarøvet dem det kjæreste, de havde: friheden! – Alt i garnisonen, som havde ben at gaa paa, måtte afsted. Kun krøblingerne blev tilbage, og omend disse var temmelig mange, var de dog til liden betryggelse for os, som blev tilbage i Tulear. Residentens hustru fandt det derfor raadeligst at forlade byen, samtidig med at hendes mand med soldaterne marscherede mod Manombo. Hun reiste med sine tre børn ud til den lille ø Nosi – vé, som ligger nogle timers reise i syd-vest for Tulear, og som havde været deres opholdssted i tidligere utrygge tider. Da solen gik op, var hver gaaet sin vei, og alt saa ud som før, kun vidste vi, at om sakalavaoprørerne skulde finde paa at marschere mod Tulear, stod vi nu forsvarsløse. *I mange dage levede vi paa løse rygter, det ene værre end det andet; og de som vidste bedre besked, var paalagte taushed.*

(Her om sa mtalene med den fordrukne europæer, som syntes å lide av kronisk delirium...)

[side 80.]

Sakalavaerne fulgte samme taktik, denne gang som altid. De vogtede sig vel for at møde sin modstander i aaben mark, men søgte at narre ham ind i skoven og uføret, hvor de kunde gjøre fuldt brug af sit bedre kjendskab til terrainet. Bedst som de franske rykkede frem med patruller ude til alle kanter, kunde en af sakalavaernes store blykugler slaa ret ned blandt soldaterne og strække en til marken. Den kom fra noen, som havde gjemt sig i et af de mange store træer, de passerede. Ogsaa residenten selv blev saaret af en saadan kugle i den ene arm og en anden kugle nøiede sig med at trænge ind i frakken mellem tøiet og føret for at ligge der som en erindring fra krigen.

3 De franskes krig med hovaerne var begyndt vaaren 1895. Lige fra begyndelsen havde de franske forstaaet gennem agenter at indbilde sakalavaerne, at deres hensigt med krigen var at befri sakalavaerne fra de forhadte hovaers overherredømme. Sakalavaerne troede franskmændene og gjorde alt for at fremme de franskes planer. Det var denne krigslist, der i en saa væsentlig grad bidrog til, at de franske vandt en saa let seier over hovaerne og stod udenfor Antananarivo, før nogen anede det. Med kyststammerne paa sin side vilde hovaerne have været uovervindelige.

Der (h)vervedes sakalavaer i massevis til byrdebærere for de franske, som under marschen mod hovedstaden mindre og mindre kunde gjøre brug af de andre befordringsmidler, som stod til deres raadighed – jo længere de kom ind i landet. Det var især en fransk kreol, Leo – Samat, paa handelsstedet Nosi-Miandroka[?], som havde det hverv, at samle byrdebærere, og for at faa mange sakalavaer, var han utrættelig i at minde sakalavaerne om, at naar de kjæmpede med franskmændene, eller paa anden maade hjalp de franske, kjæmpede de ogsaa for sin egen frihed. Alle franske havde, da krigen blev erklæret, faaet ordre til at forlade Madagaskar; men da hovaerne var svage nede i Sakalavalandet, vovede Leo-Samat med flere andre at trodse den givne ordre; thi de fandt at deres personlige og de franske interesser i det hele fordrede, at de holdt sig paa sin post saa længe, som det var mulig. Men endelig tog hovaguvernøren, Razafindrazaka, mod til sig. Det lykkedes ham at fange en franskmænd, som hed Grevè, og dennes svigersøn; men Leo Samat undslap og flygtede til en by, som hed

[side 81.]

Ihosi[?], og laa kun en dagsreise fra hans tidligere opholdssted. Da sakalavaerne der stod som en kompakt masse mod hovaerne, hvis herredømme de aldrig havde underkastet sig, fik hr. Samat fra nu af uforstyrret fortsætte med at hverve folk til krigen. Leo Samats hus i Nosi Miandroka blev stukket i brand og Grevè med svigersøn ført til fæstningen i Mahabo, hvor den sidste blev kvalt, fordi han forsøgte at flygte, og Gervais skudt efter ordre fra regjeringen i Antananarivo.

Nu var signalet givet for sakalavaerne til aabent at vise sig som de franskes venner og give det længe ulmende had til hovaerne luft. Guvernøren holdt sig fra nu af indenfor fæstningsmurene i Mahabo, og

sakalavaerne tok sit gevær og spyd og drog paa røvertog som i de gode gamle dage, før de endnu var blevne stagede en smule af hovaerne. Overfald og drab hørte nu til dagens orden. Blandt de hovaer som i denne tid blev myrdede, var der især et tilfælde, som viser, hvor grusomme sakalavaerne kunde være, naar de først havde faaet blod paa tand: En hovasoldat, som var bleven tagen tilfange af sakalavaerne blev grusomt pint til døde, og efterpaa huggede de hans legeme i stykker og kastede stykkerne paa et baal, som de havde gjort op for anledningen.

Leo-Samat var flygtet fra Nosi-Miandroka, og de andre handelsmænd der – mest hinduer – var engelske undersaatte og stod derfor paa en god fod med hovaguvernøren. Men sakalavaerne nordfor, som muligens anspreddes af Leo-Samat, kastede begjærlige blikke paa hinduernes store oplag af handelsvarer, især bomuldstøier. Der gik længe rygter om, at de vilde overfalde handelsstedet, men hinduerne, som ved hjælp af gaver og gode ord i almindelighed havde kommet nok saa godt ud af det med sakalavaerne, haabede i det længste, at disse rygten ikke havde noget at betyde. Rygterne blev imidlertid mere og mere truende, og endelig samlede hinduerne sine smaa fartøier i Nosi-Miandroka, og begynte at føre sine varer ombord. Men de havde ventet for længe; thi mens de holdt paa med at føre ombord sine varer, faar de øie paa en hel flaaede af lakaer fra nord, og lakaerne var fyldt med bevæbnede sakalavaer. De var allerede komne saa nær, da de blev opdagede, at der ikke var andet at gjøre end forlade det altsammen og

[side 82.]

at redde livet.

Det var vel henimod middag, at vi fra verandaen paa missionshuset i Morondava (som ligger en times vei fra Nosi-Miandroka) saa hele flokken af hinduer, som vi kjendte saa godt, kom ilende opover mod stationen. (Somme af dem græd, og da de kom op paa verandaen, satte de sig alle ned paa gulvet med ryggen mod gelænderet eller mod husvæggen). De var berøvede alt. Kun det de havde paa sig, fik de beholde.* En times tid efter kom en sakalavakvinde med en gammel, blind europæer paa ryggen. Det var ogsaa flygtninger fra Nosi-miandroka. Den gamle, blinde mand hed: Francois. (Efter navnet at dømmes, skulde han være en franskmænd; men da de franske blev udviste, erklærede han paa det bestemteste, at han ikke var franskmænd – rimeligvis af den grund, at han ikke saa sig i stand til at komme sig bort. Han paastod, at han var engelsk undersaat, og rimeligvis af den grund havde en engelskmænd taget sig af ham i den sidste tid.) Han maatte være en mand paa omkring 80 aar, og det meste af sit liv havde han levet paa Madagaskar. Som ung havde han forlist med et europæisk skib nede paa sydvestkysten af det saakaldte Mahafaliland. Han blev fanget af mahafalieme og levde som slave iblandt dem. (Det foresvæver mig, han sagde, han var i det fangenskab i 15 aar. Senere havde han fundet anledning til at komme bort fra sin herre og opholdt sig fra nu af snart her og snart der paa kysten, indtil han endelig havnede i Nosi-Miandroka. Naar man spurgte ham om han havde nogen børn, svarede han først nei; men lidt efter kunde han sige med en eftertænsksom mine paa godt sakalava: "Vaza!" som vilde sige det samme som: Ja, jeg ved saamen ikke rigtig hvad jeg har!) Sakalavakvinden, som reddede ham ved at tage ham paa ryggen ½ norsk mil (5 km) i et uvejsomt terrain og over Morondavafloeden, havde tidligere været hans kone. (Nu var hun tilfældigvis i Nosi – Miandroka, da røverne kom). Det var rørende at se, med hvilken omhu hun pleiede ham de faa dage, hun kunde blive hos ham paa missionsstationen.

* Paa Madagaskars kyster finder man folk af de forskjelligste nationer og religioner. Blandt disse hinduer var de fleste muhamedanere, som har brudt med Indiens kastevesen; men der var ogsaa en del af dem, som havde holdt fast ved den fædrene religion. De gik med langt haar, brugte aldrig benklæder, kunde ikke have andre til at lave deres mad og tillod heller ikke folk, som ikke tilhørte deres religionssamfund, at være tilstede, naar de spiste.

[side 83.]

Francois blev (nemlig) liggende tilsengs hos oss pa stasjonen[?] som følge af den skræk og den overanstregelse, som overfaldet og flugten havde paaført ham. – Nogle dage efter overfaldet besøgte jeg handelsstedet - (sammen med en anden europæer og nogle indfødte.) Alle døre i handelshusene var aabne; enkelte var revne af sine hængsler og slængt hen paa pladsen foran huset, gjennemboret paa kryds og tværs af røvernes spyd. Vi gik fra hus til hus og fandt intet tilbage af rørlige gjenstande - jo bag i gaardsrummet ved et af handelshusene en decimalvegt. Den har formodentlig været for solid til at faa i stykker og for tung til at transportere bort. Eller kanske de fandt, at de ikke havde brug for nogen vegt, da de endnu ikke havde lært at veie. Regnskabsbøger og andre papirsager, som ikke havde nogen værd for disse barbarer, havde de revet i stykke og strøet omkring udenfor husene. Der var ikke et menneske at se. En dødsstillhed, som kun afbrødes af brændingerne derude i vest, hvor havet tomme for tomme baner sig vei indover, og derude laa det gamle handelssted begravet i bøgerne[?]. Af det var der intet tilbage. Kun en diger stok, vel beslaaet med jern, stak op, hvergang det fjærede ud, og fortalte, at der stod det gamle Nosi-Miandrokas sukkermølle.

I Ihosy blev der fryd og gammen, da røverne vendte tilbage med sit rige bytte. Det repræsenterede en værdi af tusinder af kroner. Ogsaa hinduernes private garderober havde de taget med, og man kunde i den tid i Ihosy og omegn se unge sakalavspræder vandre omkring hvidklædte med overfrakker af kulørt silke og med broderede huer. *Derute hadde ogsaa fru misj. K.[?] ligget begravet. Men kisten var i skyndsom hast flyttet til insettelse plass.[???]*

Jeg havde i denne tid opholdt mig nede ved søen og skulde ved slutningen af marts tilbage til min station, som laa vel en dagsrejse ind i skovene mod øst. Det var vanskelig at faa bærerer; thi alle var bange for røvere og stimænd, som nu var at træffe overalt, men især inde i skovene. Endelig fik jeg folk og kom afsted om eftermiddagen den 25 marts.

Vi mødte intet, som særlig skulde forurolige os den dag. Da vi netop havde passeret et (av) Morondavaflodens tidligere leier og skulde gennem det høje græs, som altid vokser paa flodbredderne, hørte vi nogle, som affyrede geværer lige foran os; og da vi gik videre frem, mødte vi to sakalavaer med geværer; men de var berusede, og vi antog at de kun havde affyret sine

[side 84.]

geværer for at more sig. Om aftenen noget efter solnedgang kom vi til en liden by, hvor vi vilde søge ly for natten; men folket i byen blev urolige ved at faa besøg saa sent paa aftenen og slap os først ind i byen efter lange forhandlinger. I byen var alle bevæpnede. Den mand, ved hvis hytte vi slog os ned, lagde ikke geværet fra sig noget øieblik. Selv naar han krøgede sig ind og ud gennem den lille dør i hytten, havde han geværet med sig. Senere paa aftenen fik vi besøg af nogle hovasoldater, som kom fra fæstningen Mahabo og bragte mig et brev fra guvernøren.*

Soldaterne og mine folk gjorde op et baal og satte sig omkring ilden for at fortælle og høre nyt, og imens fandt jeg mig et noksaa bekvemt leie paa en skalavaseng, som var stillet op udenfor hyttevæggen. Længe før solopgang var vi atter paa benene, og frugten af de forhandlinger, som var ført mellem mine folk og udsendingene fra Mahabo, var, at de trods min protest gik til hovafæstningen Andakabé, som laa nær ved, for at faa følge med en karavane, som skulde til Mahabo den dag.

Klokken var vel 9 om formiddagen, da vi naaede Andakabé; og her måtte vi vente, indtil klokken var 11. Saa satte det lange tog sig i bevægelse: Soldater, byrdebærere med børn paa ryggen og endelig en syg mand, som bares af fire i en improviseret sygebaare. Jo længere vi kom østover, jo farligere blev veien. Især frygtede man folkene i en by, somhed Antandrokoy. Da vi nærmede os denne by, som vi maatte passere ganske nær, blev der paabudt absolut taushed. Den, som bedst kjendte veien, blev sat foran, og efter ham fulgte det lange tog, mand efter mand ind mellem buskene. – Kun den, som har vært i samme eller lignende situation, kan sætte sig ind i de følelser, som fylder en i saadanne øieblikke. Det er, som om luften omkring en er mættet med bange anelser. Det er, som om hver busk, hvert træ, som passeres vil advare en mod at gaa videre, og samtidig er det, som om noget bag en skynder paa. Da vi nærmede os byen, blev veien smalere, og kratskoven til venstre stod tæt som en mur. Jeg husker det ikke, men det er mulig, at nogen af de smaa

* Guvernøren paastod senere, at han i dette brev havde anbefalet en rute, som skulde være mindre farlig at følge. Dette blev jeg ikke opmærksom paa, og i alle tilfælder var reiseselskabet fuldt bestemt at følge den vej, som vi fulgte.

[side 85.]

børn, som var med i toget, kan have begyndt at skrig og saaledes henledet fiendens opmærksomhed paa os. – Det, som vi frygtede skeede. Jeg hørte tre skud, som fulgte lige efter hinanden, og saa tabte jeg bevidstheden.

Hvor længe jeg laa bevidstløs ved jeg ikke. Rimeligvis var det ikke længe. Men da jeg vaagnede var jeg alene, og da jeg vilde søge at reise mig, merkede jeg først hvad der var hændt. En af kuglerne havde knust høire laarben. Det viste sig siden, at den var gaaet ind fra venstre og ud paa høire side. Ingen af os havde seet dem, som skjød; men de maa have staaet gjemt i kratskoven til venstre lige ved kanten af veien, hvor vi passerede; thi efterat kuglen havde passeret laaret, havde den endnu en saadan kraft, at den slog merke i den høire arm paa bærestolen. Medens jeg laa der og gjorde forsøk paa at reise mig, fik jeg øie paa nogle af mine bærerer, som forsøgte at nærme sig, men kun to af dem vovede sig helt hen, hvor jeg laa, og fik baaret mig bort. Den ene var en sakalavastormands søn fra Manombo og hed Mahafaitra, den anden en ung makoagut fra Morondava. Han blev senere kristen, men jeg har glemt hans navn. – Da sakalavaerne egentlig aldrig har vist sig fiendtlig overfor missionærernes personer, kan overfaldet kun være følgen af en feiltagelse, som de maa have opdaget, straks skuddene var faldne, siden de tog flugten uten at forfølge sit maal. Det fortæltes ogsaa siden, at jeg blev tagen for en af hovaguvernørerne; og der var meget, som kunde lede til en saadan antagelse: Vi kom fra fæstningen Andakabé og gik sammen med

hovasoldater i rætning af fæstningen Mahabo. Ogsaa de klæder, jeg havde paa, lignede delvis dem, guvernøren af Andakabe, Rainitary, brugte.*

* Til nærmere belysning af det meddelte, hidsettes følgende uddrag af et privatbrev til pastor L. Dahle fra pastor P. C. Østby, dateret Morondava 12 april 1895 (findes i Norsk Miss. nr. 11, 1895):

"Det er langfredag aften nu; det skulde være en stille aften i den stille uge, og jeg haaber I derhjemme har en opbyggeligere og roligere langfredag end vi. Her sidder jeg nu og skriver, mens jeg hører klängen af skarpe øxehug fra skoven, hvor de kristne fælder træer til forskansninger. I værelset ved siden ligger Petersen haardt saaret, idet han paa veien til Bezezika den 26. marts blev skudt gennem laaret af sakalavaerne; dog er han nu langt paa bedringens vei. Vort hus er formelig omdannet til fæstning, og iqaar og idag, ja ogsaa for en del tidligere, har de kristne holdt paa at stænge alle overflødige veie med træer, tomer og tilspissede pinder, som de stikker ned i jorden....."

"16 / 4 Petersen havde været hemedt henimod en maaned, idet han et par uge havde været hindret fra at komme opover igjen, dels af feber, dels af vanskelighed med at faa bærerne paa grund af veienes usikkerhed".

[side 86.]

Det var i denne tid, der hændte noget, som viser, hvorledes rovdyrnaturen overalt var kaldt tillive ved at franskmændene havde opflammet sakalavaernes gamle had til hovaerne. Vogteren paa missionsstationen i Morondava, Rasambo havde rygtevis hørt, at hans søster, som var paa vei ned fra indlandet, var bleven fangen af sakalavaerne og gjort til slave. Brøderkærligheden overvandt frygten, og han maatte afsted for at finde sin søster og muligens faa hende fri mod løsepenge. Han kom ogsaa til

"Den 25 marts om eftermiddagen, drog han herfra med 4 mpilania og 4 byrdebærere. Den følgende formiddag fik vi høre, at han havde reist om Andakabé og denne morgen var draget derfra med et større følge hovaer, ca 20 soldater og endel kvinder og børn."

" Kl. 12 kom en makoa saa sved, at det dryppede af haar og skjæg, og fortalte, at man havde skudt paa Petersen, og at denne nu var i Androvakely; men da han havde budskabet paa 3dje hånd, vidste han ikke, enten det var Petersen eller hans følge, man havde skudt paa, og heller ikke om nogen var saaret. Paa Betel havde anjivaen kaldt de kristne sammen, og de drog opover øieblikkelig, ligeledes før de kristne her afsted, straks de hørte rygten, for at yde sin hjælp i krigen. Et kvarters tid efter kom et nyt bud og meldte at Petersen var saaret i laaret. I en hast fik jeg fat i bærerne, forbindelsessager og noget drikke og reiste opover, saa fort jeg kunde."

I nærheden af Betel mødte jeg det lange tog; det var et gribende syn, som jeg vanskelig vil glemme: I spidsen en soldat, dernæst Petersens blodige skikkelse med hatten over ansigtet. Han blev baaren paa skuldrene af 4 af vore trofaste, kraftige makoakristne, og derefter et langt tog af soldater og kristne, alle bevæpnede med geværer og spyd, men med sorg og rædsel indtrykt i alle ansigter. De ellers saa støiende og skraalende indfødte var nu tause som døden. Jeg vidste ikke, enten Petersen var død eller levende; men da jeg raabte til ham, svarede han mig. Jeg fik da givet ham noget vin og vand, og da der ikke var nogen fare for forblødning, skyndte jeg mig i forveien, forat vi kunne gjøre alt i stand til at tage imod ham. Det var et stort gode at Bang var her da og noksaa frisk. Bang, frk. Høihilder og jeg søgte da at hjælpe Petersen saa godt vi kunde. Klæderne maatte vi klippe af ham. Det viste sig at kuglen var gaaet tvers gennem laaret et par tommere nedenfor lyskeboiningen, og at laarbenet var knækket. Kuglen var gaaet ind paa indsiden nær laarets overside og ud igjen næsten lige imod, saa den ene saaraabning kom næsten under ham, hva der gjorde det meget vanskelig at forbinde saaret og bruddet godt, da han havde forfærdelige smærter ved den mindste bevægelse. Dog er det gaaet meget godt, saa han for længst er udenfor fare for saarets skyld; men den (de ?) første halvanden [?] var vi meget ængstelige, især da der kom sterk malariafeber til. Han havde et anfald den 2.den, og et endnu værre den 4.de ds. Den sidste dag var han uden bevidsthed fra om morgenen til langt paa nat, og temperaturen var 41 °C. Han var da meget urolig, saa vi frygtede for benbrytelse[?]; men senere er han gaaet raskt fremover. Om selve ulykken fortæller han og de som fulgte ham saaledes: De forlod Andakabé den 26.de om morgenen. Ved 16 tiden var de ved den i mit forrige brev omtalte by Antandrokasy, da lod der tre raskt paa hinanden følgende skud fra skoven, der stod som en væg paa siden af veien. Alle kastede sine byrder og flygtede over hals og hoved. Petersen blev liggende i filanjanen i veien, og da han forsøgte at reise sig og flygte med, mærkede han først, at han var saaret og ikke kunde røre det høire ben. Paa hans raab om hjælp, greb en af hans bærerne, en sakalava, et gevær fra en hova, puttete 8 kugler i munden og ilede tilbage for at hjælpe Petersen, og straks vendte ogsaa to af de andre bærerne om, men hovaerne og de andre mente, at han var død, og vilde ikke gaa og hente hans lig. Disse 3 fik ham et stykke afsted, og efterhaanden samledes ogsaa de øvrige flygtninge, saa bar de ham da under gruelige lidelser til Androvakely. Benet hang og slang; for at lette det, lagde de det op paa jernstangen foran sædet paa filanjanen, men naar de begyndte at gaa igjen, faldt det med hele sin tyngde og frembragte naturligvis skrækkelige smærter. Til Androvakely kom guvernøren af Andakabé i ilmarsch. Han fik istand en god baare af træ og bambusrør. Petersen ønskede

selv at blive bragt til Andakabé, indtil vi kunde komme op og faa forbundet ham, da tanken paa den lange vej vaar ham uudholdelig. Men bæreme var fomuftige nok til ikke at høre paa det og bragte ham lige hid."

[side 87.]

den by, hvor hun holdtes fangen; men før han kunde mødes med sin søster, var ogsaa han greben af sakalavaerne og gjort til slave. Nogle sakalavakristne, som paa sine handelsreiser kom gjennem byen, fik se Rasambo og meldte det forefaldne til guvernøren af Andakabé, og da denne truede med at ødelægge byen, hvis de ikke gav Rasambo fri, fandt de det raadeligst at sende ham bort; men først klædte de ham av, saa han kom nøgen til sine venner.

4 Henimod slutningen af 1897 rykkede de franske ind i kong Andrianamangas rige ved Mangoka floden og lagde sin garnison side om side med missionsstationen i Ambohibé. Folket her havde aldrig bøiet sig for hovaherredømmet; og det faldt derfor dobbelt vanskelig for de franske at bringe sakalavaerne til underkastelse. Et par maaneder forud, før de nu kom og lagde en fast garnison, havde en kaptein med sit kompani gjort et streiftog gjennem landet og ogsaa besøgt kongegaarden. Saavel hans som soldaternes raa opførsel havde yderligere opegget sakalavaerne, og det var derfor krig paa kniven, straks den franske garnison var ankommen til Ambohibé. Der gik stadig rygter om, at sakalavaerne vilde komme, og de

....."Fra Mahabo fik vi igaar triste efterretninger: Vor gamle ven, franskmænd Grevè, blev første paaskedag skudt. En af vore kristne saa paa henrettelsen. Jeg fortalte vist i mit forrige brev om hans tilfangetagelse. Siden har han og svigersønnen været i fangenskab i Mahabo. Svigersønnen blev for en tid siden tagen af dage efter et uheldigt forsøg paa flugt. Man satte et taug om halsen paa ham og kvalte ham, idet to soldater drog i hver sin ende af tauget, som om de dræbte en hund, og hans legeme blev ogsaa givet til føde for hundene. Han var en mulat. Søndag (første paaskedag) fik guvernøren regjeringens ordre om at alle franskmænd skulde dræbes, og straks gav han ordre til at skyde Grevè. Denne blev ført udenfor byen og bunden til et træ. Han bad om at faa skrive til sine hvide venner ved søen først, men det blev afslaaet. Han havde et crucifix mellem de bundne hænder; derpaa blev han bunden for øinene, og ca. 20 soldater stillede sig i ca. 50 skridts afstand og skjød paa ham en for en. En knuste hans arm, en traf i skuldren, en i laaret, en i maven og en i brystet. Da han fik kuglen i maven, sagde han mahavelo (tak!); endelig blev han truffen i panden og var død. Der blev gravet en omtrent en fod dyb grav paa stedet, og der blev han saaledes begravet, at føderne laa ubedækkede over jorden, saa han snart ogsaa blev til føde for hundene. Disse to dødsfald har gjort et overmaade trist indtryk paa os som kjendte dem".

"I sidste halvdel af mai, blev jeg sendt til et hospital i Nosi – Bé, og da lægen der troede at jeg maatte underkaste mig en operasjon, fortsatte jeg i juni hjem til Norge, hvorfra jeg aaret efter vendte tilbage til Madagaskar igjen".

[side 88.]

franske søgte at forberede sig bedst mulig til at møde dem, om rygterne skulde blive til virkelighed.

Da det endelig hed, at en af kongesønnerne med sine krigere var på marsch mod Ambohibé, lod kaptein Pellier opkaste en yderligere forskansning. Dette gjorde han paa den maade, at om fienden kom fra syd, hvad der ikke var usandsynlig, vilde missionsstationen blive liggende midt i ilden, og jeg fandt det derfor raadeligst at henvende mig til kapteinen med forestilling om, at det under disse omstændigheder i alle tilfælde var nødvendig, at han gav os nogle soldater til vagt paa stationen, saa at vi i tide kunde blive underrettede, ifald fienden kom om natten. Men kapteinen, som netop holdt paa at mønstre sine folk, var yderst nervøs og urolig og afviste mit billige forlangende som en urimelig fordring. Han mente, at han kun havde saa mange folk, som han selv trængte, og gav os det raad at tage vor tilflugt til garnisonen, naar vi hørte, det brød løs. Dette vilde under alle omstændigheder være forbunden med fare og i tilfælde af, at fienden kom fra syd – den visse død. Jeg forlod kapteinen uden soldater, bekymret for, hvad natten kunde bringe mig og mine, - fuldt klar over, at kapteinens raad intet raad var, men kun en opskræmt mands udflugt for at slippe bort fra sin pligt.

Men sakalavaerne vovede sig heldigvis ikke foreløbig ned til Ambohibé. Kompagniet, som var lagt i garnison der, bestod af senegaller fra vest – Afrika; og disse vildmænd, som hverken skyede ild eller vand, var en rædsel selv for sakalavaerne. Vi slap derfor noget overfald de første maaneder. Indtil henimod slutningen af juni 1898 havde vi endnu ikke seet noget til kongens krigere. Kun hørte vi gjennem sakalavaerne paa stedet, at den, for sine ugjerninger saa berygtede kongesøn og tronarving, Mahatindry, med sine folk aflagde natlige besøg i Ambohibé for at udspionere de franske, og vore tjenere vovede ikke at forlade huset, efterat det var blevet mørkt. I midten af juni var kaptein Pellier med sine senegaller bleven forflyttet, og kaptein de Thuy med et kompagni af europæiske soldater havde indtaget hans plads. Da

Ambohibé er et meget usundt sted for europæere varede det ikke længe, før sygdom og svækkelse slog ned blandt soldaterne. Dette må

[side 89.]

vel have rygtedes til kongegaarden. I et hvert fald fandt sakalavaerne, at naar deres rædsel senegallerne var komne afsted, var det rette øieblik kommen for dem.

Søndag morgen 26 juni blev vi vækkede af geværskud. Vi skyndte os at komme os op, men da vi merkede, at træfningen stod lige udenfor stationsindhegningen, fandt vi det raadeligst at blive inde i huset. Det kunde vel vare en halv time, saa blev det stille. Der faldt kun et og andet skud, og vi vovede os ud for at blive klar over situationen. Da vi kom ud paa verandaen, holdt man netop paa at bære bort en død af slagmarken. Han tilhørte ikke nogen af de stridende parter, men var en stakkels makoaslave, som havde fulgt det raad, som kaptein Pellier gav os, og flygtede til garnisonen, da fienden kom, men blev rammet af en af de franske kugler. – Sakalavaerne, som havde haabet at overumple garnisonen, havde taget fejl. Kaptein de Thuy var en dygtig mand, som altid var paa sin post, og da de blev mødte af en morderisk ild fra den aarvaagne garnison, fandt sakalavaerne det raadeligst straks at tage flugten. De fik alligevel med sig saarede og faldne; thi terrainet, som var tæt bevokset med en art dvergpalmer og længere borte den næsten ugjennemtrængelige honko, som altid omgiver flodleiet, begunstigede deres retrait.

Vi havde haabet, at sakalavaerne nu skulde have opgivet haabet om at tage Ambohibé, men nei! Ved middagstider saa vi indfødte mænd og kvinder staa og gestikulere paa tagene af sine huse speidende og pegende sydover. Fienden forsøgte nu at komme over floden fra syd. Men kaptein de Thuy med sine folk var straks paa sin post. Endel af soldaterne blev sendte over floden for at møde fienden, medens de øvrige, som blev tilbage paa nordre strandbred af floden under kapteinens ledelse, vedligeholdte en stadig ild for at holde fienden i ane/ave[?], mens afdelingen satte over floden. Ogsaa nu kunne vi iagttage hele sceneriet (fra) missionsstationshusets veranda – ogsaa denne gang blev sakalavaerne drevne tilbage den vei, de var komne.

Da nu ogsaa fienden fra syd var drevne tilbage, aflagde jeg kaptein de Thuy en visit for at lykønske ham med seiren, og da denne senere paa eftermiddagen gjorde en kontravisit, ønskede han at vide, om stationshuset var rammet af

[side 90.]

nogen af de kjæmpendes kugler; men der fandtes ingen merker efter saadanne skjønt de havde suset henover stationspladsen. – Der gik nu en tid, hvori vi levede i stadig frygt for natlige overfald. Vore tjenere forlod os, og hele byens befolkning flygtede ned til søen til sine lakaer, færdige til at drage bort, saa snart noget foruroligende meldte sig. Her opholdt de sig nu nat og dag i flere uger, og det var kun med frygt, at de nærmede sig byen selv paa høilys dag for at hente ferskvand og ved. Vi var fremdeles paa stationen. Saa kom der bud fra kongen til os, at vi burde forlade Ambohibé; thi han var fuldt bestemt

(Stort, åbent mellemrum i manus.)

paa at ødelegge byen. Vi var hans venner, hed det, og han ønskede ikke at gjøre os noget ondt; men kuglerne gjorde ikke forskjel paa folk, og naar

[side 91.]

de kom, kunde han derfor ikke indestå for vort liv. Vi tænkte ogsaa et øieblik paa at forlade stationen; men da det var forbunden med store vanskeligheder, og missionens eiendomme var mere udsatte, om vi var borte, bestemte vi os til at blive, hvor vi var. I denne tid var vi saa godt som udelukkende henviste til os selv, og omtrent alt missionsarbejde var umuliggjort. Der var ikke tale om, at folk i byen vovede at komme til kirken eller at sende sine børn op i skolehuset. Hver aften maatte vi omhyggelig lukke lemmer for døre og vinduer, som ellers gav røverbanderne en altfor let adgang til husets indre, og lampelyset ud gennem vinduerne kunde komme til at tjene fienden som fyrtaarn. Vi forlod vore senge, og laa hver nat paa gulvet, i det vi antog, at vi paa den maade var bedre beskyttede mod de fiendtlige kugler.

Ved midten af juli var der imidlertid bleven saapas ro i sindene i og omkring Ambohibé, at kommandanten med sin garnison kunde fejre frihedsdagen 14 juli - for første gang i Ambohibé. For soldaterne og de indfødte blev der arrangeret "løb med forhindringer", kltring i stænger o.s.v. – Aftenen forud var der stor illumination med tog gennem byen. Paa festdagen blev byens honoratiøres indbudne til frokost hos kommandanten sammen med hans officerer. *

* Til byens honoratiorens havde jeg ogsaa den ære at blive regnet; og jeg modtog følgende indbydelse:

Les Officiers de la 11le. Compagnie de la Legion Etrangère bitten den H Pfarren Petersen um Ihnen die Ehre zu thun Mahl bei Ihnen den Vierzahnten Juli zu nehmen. 10 ½.

[side 92 og 93.]

VI Sakalavalandet før og under det franske styre.

En af de første dage af november 1893 kom jeg til Madagaskars vestkyst. Vi ankrede ved en liden ø, som kaldes Nosi-Vé og ligger en halv à en norsk mils vei af land ved Madagaskars syd-vestkyst netop der, hvor den store Onilahiflod, som skiller mellem Sakalava- og Mahafaliland, løber ud i havet. Denne lille ø er en sandholme med koralrev som underlag. Alligevel boede her en hel del mennesker – europæiske handelsmænd med en hel del sakalavaer og makoaer, som var hos dem som tjenere og arbejdere.

At denne lille golde ø, som neppe var 2 kilometer lang og paa det bredeste ikke over ½ kilometer, var beboet, illustrerer godt forholdene i Sakalavalandet paa den tid. Flere af handelsmændene, ja vel de fleste, havde tidligere haft sine handelshuse inde paa fastlandet. Men stadig udsatte for røveriske overfald af kongesønner og røverhorder maatte de tilslut tage sin tilflugt ude paa denne ubeboede sandholme, og derfra drev de sin handel med de indfødte inde paa fastlandet, ligetil franskmændene blev herrer i landet. Nu er Nosi – Vé en ubeboet sandholme som før. Det kunde være hyggelig i de dage at komme til disse handelsmænd, som altid var meget gjestfrie, med aabent hus og dækket bord for hvemsomhelst som vilde besøge dem. Der var repræsentanter for omtrent alle europæiske nationer. Der var franskmænd, tyskere, østerigere, engelskmænd, svensker og nordmænd; men begge de sidste var ikke selvstændige handelsmænd, men employerede hos engelskmændene. Det var derfor helst hos disse sidste, vi tog ind. Især maa jeg nævne en James Oman, som ofte havde været en god tilflugt for missionærerne i Fihéránana*. Ogsaa den franske vice.resident boede paa Nosi-Vé**.

Alle levnedsmidler for øboerne blev bragt over fra fastlandet – ogsaa vand. Paa kysten dernede haves to vindretninger, som er temmelig sikre: Det var landbris om morgenen og udover formiddagen, og søbris om ettermiddagen. Med landbrisen om morgenen kom sakalavaerne med sine lakaer fyldte af levnedsmidler

* Den sydligste provins i Sakalavalandet

** Franskmændene gjorde fra gammel tid fordring paa protektorat over hele Madagaskar.

[side 94.]

og andre handelsvarer udover til øen, og om ettermiddagen vendte de tilbage til fastlandet ved hjælp af søbrisen. Det var et vakkert syn at se disse halvhundrede store, hvide lakaseil stævne mod et og samme maal.

Til Tulear, som er den fornemste by i Fihéránana, kom vi i samme maaned. Forat komme did maatte vi sætte ud lidt over middag og benytte søbrisen, og saa havde vi 5 à 6 sømil at seile i nordostlig retning. – Vi havde jo paa reisen allerede anløbet et par steder paa Madagaskars østkyst og nu sidst Nosi – Vé, saa jeg havde jo allerede gjort mig adskillig bekendt med øboernes udseende og manerer, før jeg steg i land i Tulear. Det virkede derfor ikke noget særlig overraskende nyt, da alle disse mørkebrune ansigter med haaret opsat i mange smaa knuder eller uordentlig strittende ud til alle sider kom os imøde med sit:

Salama nahoda!* Sakalavaernes smaa firkantede hytter af rør og græs var heller ikke væsentlig forskellige fra dem, jeg havde seet paa østkysten hos betsimisarakaerne i Tamatave og tanosieme i Fort – Dauphin. Men der var alligevel noget vildt og utæmmet hos disse sakalavaer, som gjorde dem forskellige fra de mere tamme stammer paa østkysten, og de syntes at være særlig stolte af sit muskuløse legeme og indskrænkede derfor beklædningen til det mindst mulige. Paa østkysten var det i alle fald ikke ualmindelig; at mændene havde en lang skjorte og kvindene noget lignende, som dog lignede mere en kjole; men her gik de allerfleste nøgne, kun at mændene havde et lidet stykke tøj, som de gjorde fast om hofterne, og kvinderne et noget større, som de fæstede lidt højere oppe. Alle børn var absolut nøgne, og deres fornøielse var at rode nede i fjæren sammen med et utal af smaa og store sorte svin. Mens de saaledes

sprang frem og tilbage i sørpen, hvor vandet var udfjæret, og lagde sig ned, naar de blev trætte, er det vanskelig at sige hvem der befandt sig mest vel i disse smudsige omgivelser de firbenede eller de tobenede.

Missionsstationen var et venligt et etages hvidmalet hus, som stod paa stolper i stedet for grundmur. Det var i sin tid ført ud med missionsskibet og stod nu der paa en liden aaben plads, som paa alle kanter var omgivet af et mange meter bredt belte af et slags tomedel kaktus. Det var dette gjærde,

* God dag min herre! (egentlig: God dag, kaptajn!).

[side 95.]

som skulde beskytte stationen mod natlige overfald af tyver og røvere. Først da de franske var blevne herrer i Tulear, blev dette tornekrat fjernet, saa der kunde blive bedre plads omkring huset og kirken. Her paa denne stationsplads var det, at kongesønnen Lehimangangatsa med nogle af sine krigere havde trængt sig ind og befalede dem at skyde missionæren (Røstvig) fordi han ikke vilde give Lehimangangatsa sin forlovelsesring. De fyrede ogsaa af, men rettede geværpiberne saaledes, at kuglerne fløi henover missionærens hoved.* Den gang var Lehimangangatsa en rædsel for alle sine omgivelser. Efter at de franske havde styrtet hans broder Tompoemana fra tronen og selv taget tøilerne havde ogsaa jeg den fornøielse at gjøre hans bekjendskab. Han kaldte sig da Behémpo og var ikke længere den frygtede Lehimangangatsa.

Tulear var et af de faa steder i Sakalavalandet, hvor hovaerne havde lagt en garnison. Det var en almindelig skik blandt madagasserne at bringe gaver, naar en fremmed kom til byen; men især var hovaerne svære til at bringe gaver, naar der kom europæere til landet. Ikke længe efter vor ankomst lod hovaguvernøren Razafintsalama melde, at han ønskede at aflegge en visit for at hilse paa de nyankomne, og ikke mange minutter efter saa vi en korpulent herre med et gulbrunt ansigt og klædt som en europæer stige af sin bærestol et stykke fra stationsbygningen og langsomt nærme sig denne tilfods ledsaget af et glimrende følge af højere og lavere officerer, som alle var i europæiske klæder, og efterpaa dem kom en eskorte af soldater med geværer paa skuldren og patronbelte om livet. Men hele deres uniform forøvrig bestod af en hvid skjorte og en straa hat. Alle vi nyankomne blev forestillede for guvernøren og hans officerer. Der blev spurgt til hinandens befindende, hvad nyt vi havde at meddele, vi, som kom fra hinsides havet, og da saa endelig hver havde faaet sin nysgjerrighed tilfredsstillet, forlod de os i samme orden, som de kom.

En times tid efter, kom der et andet tog. Det var en liden afdeling soldater og andre haandlangere hos guvernøren med en underofficer i spidsen. Alle disse bar hver sin del af den gave, som guvernøren sendte os. Det var søde poteter saa store som banehoveder, der var ris og høns og gjæs og kalkuner m.m. Alle dem,

* Se L. Røstvigs bog: Sakalavaerne og deres land, side 98.

[side 96.]

som bar gavene blev opstillede i en halvkreds omkring os nyankomne, og fremst stod officeren, som holdt en tale, der sluttede med en opregning af alle de ting, de bragte, og en bøn om, at de ikke maatte blive forsmaaede som et bevis for guvernørens og hans officerers følelser overfor os. I dyngelaa de der paa hianden paa gulvet, gjæssene, hønsene og alle de andre med sammenbundne ben og udstrakt halse hver paa sit tungemål akkompagnerede officerens tale.

I slutningen af november feirede hovaerne sin nationale nytårsfest, som under Ranavalona III blev henlagt til dronningens fødselsdag. Alle europæere mødte ved den anledning i guvernementets modtagelsesal for at hylde dronningen gennem dennes representant, og guvernøren lod uddele flere stykker kvæg for at alle, hvide og farvede, paa den dag kunde fryde sig med meget kjød. Audienssalen og guvernørens bolig i det hele var en meget primitiv bygning, som var opført af samme materiale som det, hvoraf sakalavaerne opfører sine huse.

Hovaherredømmet i Sakalavalandet var forresten mere i navnet end i gavnet. Det lykkedes dem aldrig at bringe ro og orden i landet. Kun i garnisonens umiddelbare nærhed formaaede de at sætte sig i respekt. Det var en tid som i dommernes dage, da hver gjorde, hvad han vilde. Guvernøren med sine soldater havde slaaet sig ned nede ved søen, og sakalavakongen med sine stormænd og raadgivere fortsatte sit regimente oppe i landet. Ikke faa hovasoldater blev røvede af sakalavaerne og solgte som slaver. Disse røverier og det dræbende klimat gjorde at garnisonerne stadig svandt ind i tal og kraft, skjønt der af og til kom nye forsendelser af soldater fra Antananarivo. De fleste af officererne var omvendte til kristendommen og havde havt god skole. De havde som de fleste hovaer et behageligt væsen. De havde ogsaa været saa pas meget sammen med europæerne, at de saa nogenlunde forstod sig paa, hvad franskmændene kalder bon-ton. Flere af dem tilhørte ogsaa Antananarivos højeste aristokrati, og der

fandtes endog prinser blandt dem. De var sendt derned til kysten som et slags forvisning, fordi de, som havde magten, frygtede deres nærværelse. Saaledes husker jeg spædelt en, som var militærlege, hed Ramarosy og var prins af blodet. Han skyldte kun sin fødsel den ulykke

[side 97.]

at være forvist derned og maatte tilbringe flere aar i usundt klimaat og stor fattigdom. Jeg havde ofte anledning til at mødes med ham. Da Antananarivo var falden, og de franske havde besat Tulear, fik Ramarosy lov at vende tilbage til sit hjem, og han hoppede af glæde som et barn.

Missionen havde alligevel ikke saa liden støtte i hovaerne paa de steder, hvor de havde sine garnisoner. Hovaerne er mere religiøst anlagte end sakalavaerne, og nu, da de var gaaede over til kristendommen, selv om det var saa som saa med deres personlige kristendom, sørgte de paa alle maader at bidrage sit til at fremme gudsyndelsen. De var strenge overholdere af søndagen, vel en frugt af, at de fleste havde faaet sin opdragelse i engelske missionærers skoler. De var ogsaa flittige kirkegjængere. Alt dette saa sakalavaerne, som boede omkring garnisonen og var komne i venskabs- og tildels slegtskabsforhold til hovaerne, begyndte at tage efter, og vi glædede os allerede over en velgjørende søndagsfred. Selv paa torvet, hvor der ellers alle ugens dage var en øredøvende larm, var det rolig om søndagen. Baraere og tanosier, som kommer ned til kysten for at sælge sin ris, maatte ligge over og vente, hvis de kom paa en søndag.

Alt blev anderledes, da de franske blev herrer i landet. Det gik ikke hurtig med at faa pacificeret landet. Landet har en stor udstrækning og forholdsvis tyndt befolket. Denne befolkning var fordelt i et utal af stammer, som hver havde sit overhoved, uafhængig af de øvrige. De europæiske officerer og soldater havde kun at opholde sig henholdsvis 2 og 3 aar i landet, før de blev erstattede af nye kræfter; men alligevel blev de fleste nedbrudte af feber, og mange døde, før de fik afløsning. Guerilla-krigen, som de førte med sakalavaerne inne i de sumpige, uvejsomme skove, vilde ikke tage nogen ende. Dertil kom, at naar endelig en stamme overgav sig, lokket af de løfter, som de franske forespejlede dem, blev disse løfter som oftest ikke holdte, men de stakkels sakalavaer fik tilgavns føle aaget. Slaveriet blev afskaffet; men samtidig følte alle tilsammen sig som slaver, ogsaa de tidligere slaveherrer, som tidligere havde levet i ubunden frihed. De skatter og andre byrder, som straks blev lagte paa sakalavaerne, naar de havde anerkjendt de

[side 98.]

franske overhøihed, var i sandhed trykkende i forhold til deres ydeevne. Naar sakalavaerne beklagede sig for os over deres betrængte stilling, havde vi intet andet at trøste dem med end det haab, at naar alt var bleven ordnet, og der var bleven fred i landet, vilde nok byrderne blive lettere.

Ofte blev der begaaet grusomheder mod de indfødte. Det manglede saa altfor meget paa en koncentreret og kyndig overledelse under de forskjellige operationer for at underlægge sig landet. Hver officer med sine folk fik saa godt som lov at gaa frem paa egen hånd, uden at der afkrævedes ham noget regnskab for hans husholdning. Der gaves carte blanche til unge second løjtnanter, som indtil for faa maaneder siden havde havt sin gjerning bag disken i en eller anden forretning hjemme i Paris. Og slige unge diktatorer henrettede sakalavaer som fluer, naar de troede at finde det hensigtsvarende. Det "store Menabé", som ligger en dagsreise i nord for missionsstationen Morondava, var delt i to kongeriger og begge konger var brødre. Da de franske ikke saa sig istand til at blive herrer ved vaabenmagt, sendte de parlamentære til kongerne og lovede dem alt godt, om de vilde overgive sig. En af brødrene, Itoera, lod sig overtale og mødte til det af de franske fastsatte sted. Da begge parter stod overfor hinanden, forlangede den franske kommandant, at kongen og hans folk skulde udlevere sine spyd og geværer. Dette gjorde de, og ikke før var de afvæbnede, før de franske soldater paa et givet tegn styrtede løs paa de vergeløse sakalavaer og halshuggede og spidgede store og smaa til sidste mand. Tilslut kastede de op en stor fællesgrav for kongen og hans følge. — Men de fik betale for denne udaad. Havde sakalavaernes modstand været hardnakket før, blev den det nu endnu mere. Den gjenlevende kongebroder førte kampen videre gennem flere aar, og ingen kjender tallet paa alle de officerer og menige, som maatte bide i græsset for sakalavaernes kugler. Gang paa gang søgte de franske at overtale Engresa til underkastelse; men først i 1901 gik han ind paa deres ønske, dog kun paa den betingelse, at han og hans folk fik bære deres nationale vaaben, spydet, naar de skulde have foretræde hos den franske kommandant. Da nød indbyggerne i Nosi-Miandroka det skue at se kongen Engresa og hans tapre krigere marschere gennem

[side 99.]

byen med hver sit spyd i højre haand – noget, som allerede længe havde været forbudt de indfødte. Det fortælles ogsaa, at Engresa blev tilbudt en for de forholde han levde under, ikke ubetydelig apanage. Det var vel deres onde samvittighed overfor broderen, som de her vilde forsøge at lægge plaster paa.

Den omstændighed, at befalet ofte skiftede, da officererne sjelden blev i landet mere end to aar, gjorde ogsaa sit til, at det gik sent med at underkaste sig og bringe orden i landet.

De rapporter, som officererne kunde sende hver fra sit distrikt spillede en stor rolle i spørgsmaalet om hurtig befording; det gjaldt at have noget nyt og stort at rapportere, og derfor hændte det ofte, at det, som formanden forsøgte at bygge op, rev hans eftermand ned igjen for at kunde sætte noget andet i stedet. Her et eksempel: I Ambohibé, hvor jeg var stationeret nogle aar, lod en af kommandanterne bygge et skolehus og en kirke. Paa begge sattes der store hvidmalede skilter over indgangen. Paa det første stod der med store bogstaver: "Ecole" og paa det andet: "Eglise catholique". Kirken blev aldrig benyttet som saadan og skolehuset i et par uger. Da hans eftermand kom, blev kirken gjort om til kaserne for de nyankomne soldater, og skolehuset blev til et arbeidsskur for folk, som skar paa haandsag. Ogsaa for administrationen var det gêne, at de administrerende blev saa kort tid i landet. De lærte aldrig landets sprog, kom saaledes aldrig i rigtig rapport med folket og derfor ofte misforstod dem. Her et eksempel:

Kommandant de Thuy, som i alle maader var en hædersmand og ofte lagde sin retskaffenhed for dagen, sendte en sakalavabaad afsted med levnedsmidler til en garnison, som laa lidt længere syd paa kysten. Det havde været uroligt veir, saa brændingeme gik høit over koralrevene, som følger kysten. Baaden kom tilbage med uforrettet sag. Den sakalava, som førte baaden, vovede ikke at sætte gennem brændingerne af frygt for at faa alle levnedsmidlene ødelagte, selvom hans egen person, hvad der ogsaa kunde være tvivlsomt, kom gennem med livet. Samtidig forsøgte en anden baad at komme gennem brændingerne. I denne var der foruden sakalavaerne, som førte baaden, ogsaa tre franske soldater, som var berusede. Disse drev paa, at der skulde seiles, og sakalavaerne, som frygtede de bevæbnede soldater, lod det staa til. Baaden

[side 100.]

gik rundt, og soldaterne druknede, mens de nøgne, svømmedygtige sakalavaer reddede sig iland. Dette syntes jo at skulle være tilstrækkelig bevis for, at sakalavaerne i den første baad havde handlet ret; da han vendte tilbage, men nei! Kommandanten lagde den fattige sakalava, som troede, at han havde handlet i sine overordnedes interesse i en mulkt paa 50 frank (= 36 kr.). Dette kunde ikke have nogen anden grund end mangelen paa kjendskab til de indfødtes sprog. Denne mangel paa kjendskab til sproget gjorde, at kommandanten aldrig fik fuld greie paa sammenhængen af det, som var hændt. Han har troet, at han har, som saa ofte før, kun havde at gjøre med sakalavaernes ligegyldighed og trods.

Ofte kunde man med smerte i sjælen være vidne til, hvorledes baade over- og underordnede brugte den magt, de havde i embedets medfør til at tilfredsstille private ønsker og have syge. En kaptein tvang saaledes den fornemste stormand i den by, hvor jeg boede, til at bringe frem og aabne sine kufferter. Da kapteinen fik øie paa et stort nationalt silkekæde (lamba), som gamlingen havde liggende færdig til ligsvøb for sig selv, vilde han tvinge stormanden til at sælge sig det. Da gamlingen ikke var villig hertil, blev han bunden. Han troede, at hans sidste time var kommen, og sendte sine mindste børn hen til os paa stationen. Han blev først løsladt igjen, efter at kapteinen et par dage senere forlod byen. Saa gik turen til kongegaarden. Kapteinen havde et helt kompagni soldater med sig og kom aldeles uforvarende over kongen og hans folk. Paa kongegaarden lod kapteinen alle gamle raiteter fra kongens forfædre bringe frem. Blandt disse var der ogsaa endel gamle sabler, som de tidligere konger havde faaet af porugisiske handelsmænd, dengang disse for lang tid tilbage færdedes paa kysten. Kapteinen gjorde to parter og sagde til gamle kong Andrianamanga, som skjælv af rædsel: Disse er mine, og de der kan du beholde!

Naar franske kolonister kommer og beder om land, faar de lov at tage det, som ligger bekvæmest og de synes bedst om, og de tidligere indfødte eiere maa tage sit og gaa til det sted, som de faar sig anvist i en krog, som de hvide endnu ikke har nogen brug for. En franskmand anlagde en plantage side om side med endel plantager, som tilhørte indfødte. Da det

[side 101.]

vilde være forbundet med meget arbeide og bekostning at lede vandet ind paa plantagen fra floden, saaledes som hans sorte naboer havde gjort, tog han uden videre vandet fra deres plantager og ledede det ind paa sin. De søgte at overbevise ham om det uiktige i dette at tage fra dem det vand, som de med møie havde ledet ind fra floden; men han svarede kun med at rette revolvermundingen mod dem og love dem en kugle gennem hovedet, om de ikke holdt sim mund.

Respekten for søndagen gik tabt. Baraen og tanosien behøvede ikke længere at ligge over og vente, om de kom paa en søndag. Paa de steder, hvor torvet laa nær ved stationskirken, blev det vanskelig at holde gudstjeneste søndag formiddag. De indfødte, som saa snart havde vænnet sig til søndagen, studsede og spurgte, hvorfor?, og der blev svaret, at det kun var hovaerne, som havde havt tid til at holde søndag. – Senere har dog de franske myndigheder delvis indført søndagsfreden igjen.

Men er det end saa, at den franske invasion i Sakalavalandet bragte forstyrrelser paa mange omraader, som ble følelige for alle, ogsaa for missionsgjæringen, saa gav den dog ogsaa haab om bedre tider. Hovaernes herredømme blev aldrig effektivt og vilde kanske heller aldrig have blevet det, om det havde faaet lov at fortsætte. Deres hele samfundsbygning var vistnok raadden. Der var faa lige fra premieministeren Ralaiaivony's sekretær Rajansy[?] til den mindste embedsmand ude i provinserne, som ikke først og fremst tænkte paa at mele sin egen kage og gjerne ofrede fædrelandets interesser, naar dermed hans personlige kunde fremmes. Sakalavaerne, som var fuldstændige barbarer og delte i et utal af smaa kongeriger, laa i stadige indbyrdes krige. Røverhaandværket var kongesønnernes privilegium, som de ikke lod ligge ubenyttet. Missionæren og de andre fremmede levede i en stadig spænding; thi naar disse holder kom for at brandskatte sine hvide undersaatte, gaves der ingen pardon: "Enten ud med, hvad vi forlanger, eller du har dit liv forbrudt!" Missionæren og de øvrige europæere maatte bogstavelig dag for dag købe sig retten til at existere; thi foruden disse fra kongegaarden af autoriserede røverbander, blev man daglig overhængt af lokale storheder, som mente sig berettigede til at bruge europæerne som et slags

[side 102.]

melkekjør/(kuer). Men alt dette fik en ende, efter hvert som de franske blev herrer. Missionæren fik leve i fred for disse plageaander, og hændte det alligevel, at de en gang imellem kom, saa løb man ingen fare, om man viste dem tomhændede bort. Gav man dem noget, var det ikke længere dikteret af frygt, men for at vinde deres hjerter.

Sakalavaerne er jo paa en vis fastboende folk, som har sine huse og sit agerland, som de dyrker; men de er alligevel et i høi grad nomadisk folkefærd. De har en ubetingelig vandrelust, som vistnok delvis er en frugt af de usikre forholde, som de har levet under i hundreder af aar. Paa grund af de indbyrdes krige kongerne imellem kunde det ofte hænde, at den, som vilde redde liv og eiendom, maatte skifte bopæl flere gange i ganske kort tid. Han kunde gjerne have bygget sin hytte i flere kongeriger i et og samme aar. De fik paa denne maade noget af taternaturen i sig, som gjorde, at de, selv hvor de ydre forholde er gunstige, ikke gjerne trives med at bo længe paa et sted. Der var ogsaa andre ting, som bevirkede denne ustadighed. Dersom der nemlig døde et eller flere af de betydeligste medlemmer i familien, var dette et tegn til opbrud. Det samme var tilfælde, naar andre ulykker rammede dem. Troldmanden ble adspurgt og ofte fandt han ud, at stedet var skyld i ulykken, og saa maatte de bort. Man skulde ikke vandre meget omkring i landet, før man allerede havde truffet flere byer, som nylig eller for længere tid siden var forladte. Alle havde taget sine hytter med sig; kun stormandens stod igjen. Den maatte ikke flyttes.

Disse flytninger kan nu ikke længere foregaa uten speciel tillatelse hos de franske myndigheder, og de vil efterhaanden blive sjældnere. En stor fordel vil dette være for missionsgjæringen. Man vil ikke længere i den grad som før være givet tilfældigheden i vold. Da kunde det hænde, og det hændte ofte, at man opførte et skolehus i en by og ansatte en lærer, og saa naar alt var færdig, tog sakalavaerne sit og gik sin vei. Den eneste mand, som blev igjen i byen, var læreren, og saa maatte han flytte efter sakalavaerne og forsøge paa nyt.

Dette, at sakalavaerne kommer ind under bestemte love, vil ogsaa udvikle deres karakter og pligtfølelse, som der før var saa lidet af hos dem, som hos

[side 103.]

alle naturbørn, der jo er vant til at handle efter øieblikkets indskydelse.*

De franske øvrighedspersoner er qua[?] franskmænd meget høflige og forekommende, men ogsaa meget ømfindtlige overalt, hvor de tror at merke fremmed indflydelse. I begyndelsen tror jeg nok, at de var meget ængstelige for, at vi missionærer, som kunde forhandle med de indfødte paa første haand, skulde benytte os af denne magt. – Under hovaherredømmet var det aldrig forment os at heise vort norske flag ved særlige anledninger, og vi fortsatte derfor dermed efterat der var bleven fransk styre. Men vi merkede snart, at ikke var velset, og tog det derfor bort. Leilighedsvis forhørte jeg mig desangående hos en af autoriteterne. Han indrømmede, at der i og for sig ikke kunde være noget at indvende mod at lade sin nations flag ved særlige leiligheder vaie fra en stang paa hustaget; men han mente alligevel at huset paa missionsstationen indtog en saa dominerende stilling, at det kunde bringe sakalavaerne feilagtige begreber, naar de saa det norske flag deroppe.

For fremmede nationers handelsmænd blev det vanskelig at existere under det franske styre. Hjemme i Frankrige gjælder den regel: Frankrige for franskmændene, og den samme teori gjøres gjældende ude i deres kolonier. Alle slags toldlove og andre bestemmelser, som straks blev indførte, lagde en lammende haand paa forretningslivet; thi lovene var ikke en frugt af erfaringen hos mænd som var kjendt med de stedlige forholde, hvor de skulde bringes i anvendelse.

Befordringsmidlerne tillands og tilvands vedblev foreløbig væsentlig at være de samme som før. Alt nyt, som skal bringes tilveie under de derværende forholde, falder baade besværlig og kostbart, og saa har jo franskmændene lige til det sidste været optagne med at pacifisere landet. Anlæg af veie er i sin allerførste begyndelse, og tilvands foregaaer transporten foruden med den maanedlige dampskibsroute, som

var sat igang af det franske interessentskab "Messagerie Maritime" allerede under hovaerne, væsentlig ved hjælp af sakalavaernes lakaer og kluntet byggede smaabaade.

* Overalt hvor naturfolk kommer under, europæernes herredømme, synes de vanskelig at kunde holde stand. De trækker sig indat eller de hvide skubber dem foran sig udover. Der er vel ogsaa fare for at det kan gaa slig med sakalavaerne ogsaa. Det eneste, som kan give haab om, at Sakalavalandet for en væsentlig del kan forblive sakalavaernes, er, at dette land er et af de usundeste paa jorden og derfor vanskelig kan tænkes at blive oversvømmet af europæere.

[side 104 og 105.]

At meget af den umiddelbarhed og romantik, om jeg maa kalde det saa, som uegtelig hvilede over folkelivet og forholdene under den gamle tingenes orden, nu forsvinder, er selvsagt. De enkelte sakalavafamilier levede hver under sit patriarkalske overhoved, der altid var sidste instans, naar familieanliggender skulde afgjøres, og for dette overhoved bøiede gamle og unge sig i barnlig ærbødighed. Det er med vemod, man ser dette og meget andet pietetløst træde til marken under den jernbeslaaede soldaterhæl. Og i saa maade havde han ret den franske kaptajn Jourdain[?], som i flere aar førte det dampskib, som gik paa kysten i den maanedlige rute. Da han ble spurgt, hvorfor han nu vilde forlade sin post, svarede han: "Madagaskar er ikke Madagaskar længere".

[side 106 og 107.]

VII

Spredte træk fra missionslivet.

1. Sommeren 1897 saa jeg første gang Digy, en vakker sakalavagut med et opvakt, intelligent ansigt. Han var en af dem, som først søgte hen til daabsundervisningen, da jeg var kommen til Ambohibé, og allerede julen samme aar blev han døbt sammen med to andre sakalavaer. Hvor det lyst glæde og tilfredshed ud af disse tre sakalavaers ansigter i denne første tid efter daaben. De havde aflagt den gode bekjændelse for mange vidner hin anden juledag, da de knælede foran døbefonten i den lille røkirke, som var fyldt til trængsel af nysgjerrige hedenske tilskuere. – Aa, hvor de sang, hvor de færdedes inde og ude! Men dette likte ikke deres hedenske slegtninger. De efterstræbede dem og søgte at føre dem tilbage paa de gamle veie, og en dag kom Digy, som nu hed Martina og bad om, at han maatte faa bo hos os paa stationen. Nu kunde han saa nogenlunde greie sig overfor sine hedenske slegtninger og venner; men saa kom fristelsen fra en anden kant. En fransk oberst, som besøkte Ambohibé for at inspicere garnisonen der, fik øie paa Martina og tilbød ham en stor løn, om han vilde følge ham nordover til garnisonsbyen Nosi – Miandroka, hvor obersten var stationeret. Dette blev for fristende for Martina, og da han anede, at han ikke vilde faa mit samtykke, om han raadførte sig med mig, saa drog han afsted uden at sige noget. Deroppe i Nosi – Miandroka blev han snart paavirket af onde kammerater, og han kom længere og længere bort fra Herren. Alligevel kom han dog af og til til gudstjeneste paa missionsstationerne i Morondava, som ligger en times vei i syd – øst for Nosi – Miandroka.

Senere kom Martina nedover til Tulear, og ogsaa her søgte han kirken og undervisningen paa missionsstationen, naar han havde anledning, men han var bleven mørk og sky, især overfor mig, naar jeg en og anden gang kom til Tulear. – Sommeren 1900 gik vi ombord i postdampskibet for at reise hjem til Europa, og hvem anden skulde vi møde end Martina. Han skulde følge med en franskmand som tjener paa dennes fejereise til Frankrige. En dag, jeg talte med Martina, fik jeg vide, at han ikke mere havde sit nytestamente. Under alle hans reiser og flytninger var det bleven ødelagt og

[side 108.]

kommet bort. jeg fik fat i et andet til ham, og saa skiltes vi ved ankomsten til Frankrige i slutningen af september. Han drog med sin herre til Paris og vi til en liden landsby nede ved Middelhavet mellem Marseille og Toulon. – Vi vekslede en del breve i denne tid, som fulgte efter, og da vi vaaren 1901 kom til Paris paa gennemreise til Norge, traf vi atter sammen med vor lille Martina, som en maanedstid senere skulde vende tilbage til Madagaskar.

Saa hørte vi intet fra ham indtil i slutningen af januar 1902, da fik jeg et brev, som var stemplet Diego Suarez, en by paa nordostspidsen af Madagaskar. Det var fra Martina. Han var kommen tilbage til Ambohibé; men hans "far og mor" var borte, og ingen ny missionær var kommen der igjen. Saa havde han atter vendt tilbage til franskmanden (Lamazière), som havde taget ham med sig til Diego Suarez. Det var i julen han havde skrevet brevet. Det var vel tanken paa hin lykkelige jul fire aar tilbage, som havde drevet ham til at aabne sit af synd betyngede hjerte for den, som han endnu kaldte "far og mor".

The sweet remembrance of the just
That blossoms, when he sleeps in dust

2 I brev fra pastor Olaf Nome, dateret Ambohibé 10 mai 1903, er der tilført følgende post skriptum, før brevet er afsendt:

"14. mai, Den 11-te om eftermiddagen blev Simona dræbt af røvere. De stak ham flere steder i maven og brystet. Han løb dog et lidet stykke udenfor byen, før han faldt. Han levde en stund efter og fik sine sidste vilje til sine børn. Det var, at de alle maatte blive kristne, saa de kunde mødes hos Gud. Sidst han var her, sagde han, at naar vi næste gang skulde have dåb, vilde han få sine tre yngste børn døbt. – Røverne brandt af byen efter at have røvet, hvad der var af gods, samt dræbt et par stykker kvæg."

"Røvere havde nok et særligt had til Simona, han var de hvide folks ven, kunde taratasy* og gik ikke i deres – røvernes – ledebånd. Hans bøger rev og plukkede de i hundrede filler".

"Da vi fik høre om mordet, gik Asraely did op og fik liget ned, og igår begrov vi ham. Der fulgte med en masse folk. Simona var nemlig agtet og

* Taratasy d.e. bogkundskab.

[side 109.]

afholdt af mange. Hans kone erklærede senere, da vi snakkede med hende, at hun vilde blive kristen, saa hun og børnene kunde mødes med Simona. Hans datter 13 à 14 år, sagde bestemt: "Jeg vil blive døbt, jeg vil følge far!"

Saa langt pastor Nome.

Det var i 70-aarene, at en ung sakalavagut med et venligt ansigt kom nordenfra ned til Tulear for at søge arbeid der. Han fik tjeneste hos en europæisk handelsmand. Hvorledes det var med denne handelsmands kristendom forresten, det ved jeg ikke; men jeg ved, at han af og til talte om de kristnes Gud til dem, som kom sammen med ham. Europæeren forlod Tulear, og sakalavagutten som den gang kaldte sig Jimo, vendte tilbage til sit hjem. I 80-aarene var en hovahær med sine officerer komne ned fra indlandet for at lægge garnisoner i Sakalavalandet. De slog sig ned i Ranopasy, som ligger mellem stasjonen Ambohibé og Morondava. Jimo, som da var en voksen mand, boede der i nærheden. En del af soldaterne og officererne var kristne, og Jimo maa vel have hørt et og andet blandt dem, som mindede ham om, hvad handelsmanden havde fortalt.

Så kom jeg til Ambohibé i 1897. Et par aar efter kom en mand ind til mig. Han var faamælt, men ved at spørge ham ud, fik jeg vide, hvad jeg ovenfor har fortalt. Dette var sakalavagutten Jimo, som nu var en stor, kraftig bygget mand paa nogle og firti aar. Han boede et stykke oppe i landet, hvor han havde kone og børn. Nu vilde han lære og blive kristen, og derfor var han kommen hid. Der blev straks begyndt, og trods han kun kunde opholde sig hos os nogle dage ad gangen, og saa var borte flere igjen for at skaffe mad til sig og sine, saa lærte han dog – denne nogle og firti aar gamle mand – at læse og ogsaa at skrive saa nogenlunde, før 6 maanedes var gaaede.

Jimo, som i daaben fik navnet Simona, blev døbt i julen 1899 sammen med en lidt yngre sakalava, som havde vist en ligesaa stor ihærdighed for at kunne blive en kristen. Da de var blevne døbt, vendte de tilbage hver til sin by, hvor der kun var hedninger; men evangeliebogen havde de

[side 110.]

med sig, og den kunde de læse i til opbyggelse for sit eget hjerte og til vækkelse for de lyttende hedninger, som sad omkring dem.

(2 - Det fra Olaf Nome).

3 "Tsitangé er bleven døbt og heder Sakaria" skrev en kjær indfødt til mig*. Disse faa ord vakte en hel række af erindringer, som straks passerede revue for mit indre øie: Jeg saa denne Tsitangé komme og bede om en af de kristne kvinder til hustru; jeg saa ham i lænker hos de franske myndigheder; jeg saa ham

fri igjen sidde ved siden af mig og min hustru paa skolebænken – og saa tilsidst paa vild flugt for at redde livet.

Tsitangé var en makoagut, som havde sit hjem i eller i nærheden af Maintirano i det nordlige Sakalavaland, men var kommen sydover fomodentlig for at arbejde. Han havde kun et øie og var ikke videre tiltalende af ydre; men han var mere end almindelig begavet og lagde ogsaa en mere end almindelig lærelyst for dagen, da han først havde bestemt sig til at gaa til undervisningen. Jeg synes at se ham sidde der med et fornøiet smil om munden, idet han følte, at det stadig blev lettere og lettere for ham at trænge ind i læsekunstens mysterium. Men saa fik de andre magter overtaget igjen. Han begik et tyveri og blev kastet i fængsel af franskmændene. Det var barbariske straffe, som brugtes i den tid. Fangerne blev lagte i stok og hensad paa denne maade dag efter dag under aaben himmel i den brændende sol. Og for at gjøre kvalerne endnu frygteligere, blev der blandet en hel del salt i den mad, de fik at spise, og de fik ikke vand til at slukke tørsten med. Da Tsitangé var færdig med sin straf, kom han atter tilbage til os; men tyven stak ham saaledes i blodet, at han atter forgreb sig paa næstens gods og for at slippe den frygtelige straf tog han flugten, og ingen vidste rigtig, hvor der var bleven af ham.

Saa efter to à tre aars forløb skriver missionæren i Ambohibé*: "En søndags aften for en tid siden kom en yngre mand og bad instændig om at blive døbt, ja græd og bad. Prækenen søndag fomiddag havde vækket hans samvittighed. Jeg havde talt om, at himlen var lukket for os syndere; men at Jesus aabnede den for os; dog kun den, som troede Guds ord og blev døbt, kom ind. Hvis

* Brevet var fra den ovenfor nævnte Israely[?] og dateret Ambohibé 24 februar 1902.

** Brevet er fra missionspræst Olaf Nome og dateret 25 februar 1902.

[side 111.]

han nu døde, før han bev døbt, vilde han jo ikke komme til himmelen, sa han, og det vilde jo være fælt. At det hører til de herligste stunder for missionæren at høre saadant, behøver jeg ikke at sige; da sander man: "Herligste løn for de haardeste timer, Sødste bod o.s.v." Søndag 16 februar blev han døbt (og) fik navnet Sakaria".

4. Som hedning hed han Vakitratra. Det betyder: "Den, hvis hjerte er brudt".* Og var det underligt, at han have valgt dette navn, som han sad der fillet, næsten nøgen, trykket op til sin faldefærdige hytte? Han var jo blind, og derfor stod svundne aars gjenvordigheder dobbelt klart for hans indre øie.

Og hvad havde saa disse svundne aar at fortælle? Jo, det var væsentlig det samme som alle ældre makoaer paa Madagaskar har oplevet. Hans fædrenehjem var havet paa den andre side af Mosambikkanalen. Af arabiske slavehandlere var han ført hid, og der sad han nu og grundede paa, om vel hans hustru og børn levede endnu, hvorledes de havde det, om de endnu fik være i det kjære fedrenehjem – nei, de var vel sagtens ogsaa bleven røvede og solgte. Sidst han saa dem, var hin morgen, da han, intet anende, som sedvanlig gik til sine plantager udenfor byen. Derude laa disse menneskejægere – og sin by og sin slægt saa han aldrig mere igjen. Nedover fjelde og dale til havet til slaveriet bar det med ham og en hel hob lidelsesfæller.

Paa overreisen fik de lidet af mad, men nok af onde ord og slag. Værst var det, naaret europæisk skib nærmede sig; da lød befalingen: "Alle under dæk!" og saa laa de der sammenstuede i det lille arabiske fartøi i brændende hede uden mad og uden vand, indtil europæeren atter igjen var ude af syne. Det tyngste ventede dog Vakitratra. Han blev solgt til sakalavaerne, og medens ugerne blev til maaneder og maanederne til aar, fik han døie det, som er alle trælles lod: at blive foragtet. Men ringeagtten steg til had, da de dovre sakalavaer saa, at deres slave alligevel havde større og bedre maisagre end de, og fik deres mpamorika (d.v.s. hekседoktoren) til at berøve ham synet.

Endnu sidder han der med de store glansløse øine udenfor sin faldefærdige hytte. Men nu heder han ikke længer Vakitratra, og nu er han ikke længer saa bedrøvet. Før havde han kun en tung fortid at lade sine tanker dvæle ved,

* Ordret betyr Vakitratra: kløvet bryst.

[side 112.]

nu har han ogsaa en lys fremtid – de kristnes store fælleshaab, og han er glad, naar nogen vil sætte sig ned hos ham ved hyttevæggen og tale om dette. Da er det, som der skyder et glimt af lys frem i de glansløse øine, og siger en saa: "Og deroppe, Gabriela, skal du atter faa dit syn igjen," da ler han høit.

5. Det var i 1899, vi sidst feirede jul om juletræet med børnene demede i Sakalavalandet. Vi havde ikke gran og furu demede. Vi maatte lade os nøje med et løvtræ med smaa tykke, blanke blade, som holder sig længe, før de visner. Sakalavaerne kalder træet tanga og henter det fra sumpene ved flodmundingerne. Juletræpynt var det ogsaa vanskelig at faa; men vi fik alligevel fat i noget skrivepapir af flere farver, som jeg tror hinduehandelsmændene fører mid sig fra Indien. Vi lavede kurver og kjeder af dette papir, og dette sammen med store gulrøde mangofrugter gjorde tangatræet til et virkeligt juletræ. Det var opstillet i skolehuset, og ikke længe efter at solen var dukket under horisonten der vest ude i Mosambikkanalen, tændte vi lysene på træet, og fra alle kanter af byen strømmede sakalavabørnene sammen, hedninger og kristne, alle som bare vilde komme. De, som ellers helst sad hjemme, fra vore sammenkomster, lod sig ikke bede to gange juleaften. Den aften kommer alle, og alle havde sine bedste tøier paa sig, hvide og brogede lambaer.

Der blev fuldt i skolehuset. Der var ikke tale om at faa gaa rundt juletræet. Enhver var glad, naar de kun fandt sig en liden plads, hvor de kunde "huke" sig ned med øinene vendt mod alle lysene paa juletræet. Vi læste juleevangeliet, og alle var stille og hørte paa; thi om der end er meget i bibelen, som ikke interesserer dem, fordi det endnu lyder fremmed i deres øren – juleevangeliet, hvor der tales om hyrder, som maatte være ude om natten for at vogte kvæget, og et lidet barn, som ble født i et hus, hvor ogsaa dyrene holdt til, det er ting, som de forstaar sig paa, og det fanger deres interesse. En af lærerne holder en bøn, og saa begynder vi at synge julesalmer, og vi har ikke saa faa af dem i den gassiske salmebog. Vi synger og sveder og sveder og synger, skjønt vi har døren og vinduelemmerne paa vid væg ud til pladsen. Det er varmt derude paa den tid af aaret. Hele dagen har det været flere og tredive graders varme i skyggen*,

* Celcius.

[side 113.]

og derinde, hvor de sidder tæt sammenpakkede, og alle lysene brænder, der er der nok endnu højere temperatur. – Men gasserne er glade i at synge, naar de er komne saa langt, at de kan nogle sange udenad. Naar de ikke har flere nye, begynder de forfra igjen, og der er kund en liden stans, mens de skal spise. – Saaledes feirede vi juleaften med vore døbte og ikke-døbte skolebørn.

Et stenkast i nord for os laa den franske garnison. Soldaterne der var en samling af unge mænd fra alle europæiske nationer. Der var italienerne, spanioler, russere, østerigere, grækere og en hel del tyskere. En hel del af dem var katolikker og en del ogsaa protestanter; alle havde de som børn gaaet i skole, hørt juleevangeliet og sunget julesalmer. Men nu syntes de alle at have glemmt sin barnetro. Der feiredes ingen juleaften derborte. – Og var der nogen som tænkte paa julen, fik han have det i stilhed med sig selv; thi ellers vilde kameraterne spotte ham, og kommandanten havde en for alle gange sagt, at han ikke likte, at der taltes om religiøse ting.

Aftenen var saa stille, og sangen derinde i skolehuset saa sterk, at den gennem de tynde græs-vægge og den aabne dør og vinduesaabninger bares langt udover byen. Den maa have vakt gamle minder hos nogle af soldaterne derborte; thi netop som vi var færdige med en sang og vilde begynde paa en ny, lød der toner fra et flerstemmig kor ind gennem den aabne dør. Det var fire tyskere, som sang julesalmen:

"Stille Nacht, heilige Nacht!" o.s.v.*

De havde stillet sig op i nærheden af døraabningen. Da de var naaede til enden af salmen, og jeg reiste mig for at takke dem, var de forsvundne ude i natten. Ingen maatte vide, hvem de var, og hvor de havde været. Vi fandt frem den samme julesalme i vor salmebog, og saa sang vi:

"Alina sambatra (masina)

Teraka ny avotra (Tonga ny Mpanavotra)!":*

6 Vi tænker os hensat til missionsstationen Morondava en søndags morgen i 90-aarene. Hvad ser vi der:

Først det uforanderlige sceneri, selve landskabet. Stationshuset vender med

* Stille nat, hellige nat!

[side 114.]

hovedfacaden mod vest, og foran os ser vi et ødelagt fladt landskab, hvor store sandflader med stinkende pytter af brakvand veksler med smaa grønklædte partier og grupper af en tornet, blaagrøn dvergpalme. I nordvest flankeres Morondavaflodens udløb med en mørk, høi skov af løvtrær, som er eiendommelig, for disse brakvandssumper ved elvemundingene. – Smaa klynger af de indfødtes græshytter ligger spredte udover sletten, og henne ved en af disse klynger af huse begynder en lund af høie kokuspalmer, som er levninger af en stor koku splantage, som en franskmand plantede for mange aartier tilbage, men blev

ødelagt af en forsulten hovahær, som havde slaaet leir der engang i 80-årene. Soldaterne huggede ned de prægtige palmetræer for at spise marven. (Husk Xenofon's beretning i: "Anabasis" fra perserkrigen.) Som en mur mellem sletten og havet, hvis hule drøn høres ude i vest, ligger en høj sandryg, som vind og havbrændinger i fællesskab altid bygger høiere. I lige linje sydover fra stationshuset ligger huse for lærerne og den indfødte prest, skolehuset og en vakker liden korskirke – alle med græstage.

Medens vi staar der hensunkne i betragtninger, vækkes vi ved lyden af en liden klokke. Det er skoleklokken, som er ophængt i stilaset der henne udenfor skolehuset, og signalet betyder marschordre for dem, som vil til gudstjenesten, som idag skal holdes i kirken paa bistationen Betel, som ligger 4 à 5 km i øst, inde i skoven. Det blir travlt baade inde i stationshuset og rundt om i hytterne i de kristnes by, som ligger udenfor stationsbygningen i nord for stationshuset. Alle faar de i største hast sine kirkeklæder i et knytte og drager aftsed. Det er endnu tidlig paa morgenen, men man maa benytte anledningen til at komme over floden, medens det er udfjæret sø. Nogle minutter til, og der vrimler af mennesker store og smaa, mænd med gevær paa skulderen og krudthorn ved siden og kvinder med den mindste paa ryggen og de større børn foran og bagefter. Vi europæere, som har strømper og sko paa, maa lade os bære over floden. De andre lægger knyttet med søndagsklæderne paa hovedet, og klæderne som de har paa, skyves opover efterhvert som kroppen synker dybere ned i vandet. Paa de smaa ser man kun hovedet; men de gaar lige stødt for det. Naar vi kommer over floden, har vi skov, deilig skov med

[side 115.]

blomstrende træer, og den fortsætter østover, indimellem afbrudt af sletter med høit stivt græs. Efter en times marsch, som vi har gaaet i gaasegang langs de smale fodstier, nærmer vi os bistationen Betel. Vi ser alt kirketaarnet tite frem mellem træerne. Før vi endnu er naaet yderste port paa den flere dobbelte indhegning, som skal beskytte stationen mod natlige overfald, ringes der første gang.

Følget spreder sig og tager ind hos venner og kjendte rundt omkring i de mange smaahytter, som ligger inde paa stationspladsen. De skal tage paa sig sine kirkeklæder. Store hvide eller brogede sjale (lambaer) er det almindelige klædningsstykke baade for mænd og kvinder. Endel af kvinderne er allerede saa paavirket af, hvad de har seet hos europæerne, at de har hatt og parasoller, og ikke faa af mændene har jakke og benklæder, de yngre endog strømper og støvler. Men deres holdning vinder ikke ved disse uvante attributter. Alt dette er dog kun søndagspynt, som de er iførte de faa timer, som de er samlet ved kirken. I hverdagslaget lader de seg endnu nøie med den nationale beklædning. Rundt om kirken er der nu samlet 2 à 300 mennesker; thi foruden dem, som var i følge med os opover fra søen, har der ogsaa samlet sig en hel del kristne og ogsaa en del hedninger fra grændene syd, øst og nord for Betel.

Blandt de mange forsamlede, som fornøiet gaar omkring og veksler haandtryk med hinanden, sees en del, som har ravnsort mere eller mindre kruset (haar) og kaffebrune eller lysere ansigter. Dette er sakalavaer; men de er de færreste. De fleste har sodsort uldhaar, som hos kvinderne kun med modvilje lader sig røde og lægge i smaa fletninger. Ansigterne er sorte som en blankpudset kakkelovn. Dette er makoaerne, afrikanerne, som araberne har bragt til landet og solgt til sakalavaerne. Blandt dem har missionen høstet de rigeste frugter. Kirkeklokken har allerede lydt for anden gang, og nu kommer presten ud fra stationshuset og gaar henimod kirken. Kirketjeneren "ringer sammen", og alle strømmer ind i kirken. Det er en andægtig skare, som sidder nedover kirkegulvet. Sangen fra den tæt pakkede forsamling lyder sterk ud gjennem de aabne døre og vinduer og henover sletterne som et manende kald til de mange hedninger som endnu sidder ligegyldig hjemme i skyggen af hyttevæggen søndag formiddag.

[side 116.]

Teksten er Frelserens ord: "Der skal være glede i himlene over en synder, som omvender sig!" Missionæren ved, at hans tilhørere aller lettest vil forstaa ham, naar han taleer til dem i billeder, og han begynder:

"Langt i nord herfra ligger et land, som hedder Persien, og i det land fortælles der et sagn om en kvindelig aand, som hed Peri. Denne Peri havde havt sin bolig oppe hos Gud i himmelen; men saa blev hun udvist, fordi hun havde gjort noget, som mishagede Gud. Fra den tid var aldrig Peri mere lykkelig. Hun holdt sig stadig i nærheden af himmelporten for at faa et blik af de salige derinde. Den engel, som var sat til dørvogter ved himmelporten, begyndte at føle medynk med hende og lovede, at hun skulde faa komme ind igjen hvis hun kunde bringe det, som himmelen satte mest pris paa. Da begyndte Peri at tænke og vandre omkring; men jo mere hun tænkte, og jo mere hun vandrede omkring og søgte, jo haabløse syntes det hende at finde noget, som de salige deroppe vilde sætte stor pris paa. Hun saa jo ikke engang noget, som hun selv kunne glæde sig over.

Mens hun saaledes svævede omkring, kom hun til Indien, det land hvorfra de er komne alle hinduekjøbmændene, som er her i Sakalavalandet. I Indien var der krig. Blodet flød i strømmen. En erobrer, som hed Gazna, var trængt ind fra nord, og hvor han drog frem, var han den seirende. Tilslut var der kun en ung mand igjen, som bød ham modstand. Gazna lovede ham livet og friheden, om han vilde overgive sig godvillig; men ynglingen svarede kun med at affyre sin sidste pil mod fienden, og saa segnede han om i sit

blod. Peri blev staaende overfor denne unge mand, og da de sidste blodsdraaber randt ud af hans saar, samlede hun dem op og bragte dem til himmelporten. Men hun fik det svar, at vel satte himmelen pris paa tapperhed og fædrelandskjærlighed; men det var dog ikke det, som den satte mest pris paa. Peri gik bedrøvet bort, og paa sine vandringer kom hun til Ægypten. I Ægypten var der udbrudt pest, og den skønne dal langs Nilen holdt paa at blive øde og mennesketom. Peri gysede ved tanken paa, hvor haardt den almægtige straffer synder. Mens hun vandrer blandt disse mange lig, stønser hun op foran en mand, som ligger

[side 117.]

i de sidste trækninger og inderlig ønsker lidt vand til at fugte sin tunge mæd, som er tør af feberen. Men der er ingen, som kan række ham noget, og det er da hans eneste trøst, at han ved sin brud i sikkerhed. Men denne har faaet høre om hans tilstand, og trods hun ved, det er den visse død, saa iler hun til ham for at trøste ham i de sidste øieblikke. De døri hinandens armæ, og i det deres aand holder paa at forlade legemet, opfanger Peri de sidste sukke og flyver med dem til himmelporten; men hun blir fremdeles ikke modtaget

Endelig tilslut finder hun sig hensat til de syriske sletter i nærheden af Libanon, og her ser hun en liden gut som glad springer omkring og plukker blomster. Imens lyder klokkerne fra de nærliggende minaretter[?] til vesper. Den lille gut kaster sig ned paa knæ og beder sin aftenbøn. Ude paa landeveien kommer en mand ridende. Da han ser gutten stiger han af hesten og kommer hen til ham. Manden har et mørkt blik, og hans pande bærer mærker af et liv i laster. Men i det han bøier sig ned over gutten, falder der taarer fra hans øine ned paa græsset. Han mindes det tabte paradís. Peri blir var, at der staar glans af taarerne, som faldt fra den fremmedes øine. Det er lysengelens smil, som har spredt denne glans over dem, og da hun kommer med disse taarer til himmelporten, faar hun lov at slippe ind igjen.”

Efter prædiken er der altergang, og hele den voksne del af menigheden er altergjæster. Medens brødet og vinen uddeles, knæler de indfødte kristne andægtig med hænderne foldede og øinene vendte mod den tornekrone over alteret.

Klokken omkring 12 er alle gudstjenestelige handlinger over, og nu er det hjemover igjen – nei, nu er floden med sine mange forgreninger bleven til en stor sø, og vi maa vente, til det atter fjærer ud henimod solnedgang. Vi har heller ikke tabt noget ved det. Det er jo søndag, og midt paa dagen er det desforuden saa hedt. Vi har det bedre, naar vi kan faa sætte os hen i en stol under den skyggefulde veranda paa stationshuset og tale om gammelt og nyt med vore mange venner her østerpaa, som ogsaa gjerne benytter anledningen til at træffe "far og mor", som de kalder missionæren. Det kan ogsaa hænde at en og anden hedning som idag har været tilstede ved vor gudstjeneste

[side 118.]

kommer med og slaar sig ned med de andre i vor fortrolige kreds.

[side 119.]

VIII.

Den norsk-amerikanske mission

paa

Madagaskar.

I 1892, ved Det norske missionselskabs femtiaarsjubilaum, blev det ønsket fremsat, at syd Madagaskar, den del, som ligger søndenfor Stenbukkens vendekreds, skulde overdrages "Den forenede kirke" som arbejdsmark*. Hvilket ogsaa skeede straks efter. Nærmest som et kuriosum kan det nævnes at skjønt baade nordmændene og amerikanerne (d.v.s. de norske i Amerika) arbejder paa den samme ø side om side, væsentlig undergivne de samme vilkaar, ligger dog deres arbejdsmarker i to forskellige jordstrøg. Nordmændenes ligger i den hede zone og amerikanernes i den tempererede.

Den triangel, som udgjør de norske-amerikaneres missionsmark paa Madagaskar, er markeret af tre tilsvarende punkter, som altid vil findes paa selv det mindste Madagaskarkart: I øst har vi Fort – Dauphin, i syd kap St. Marie og i vest St. Augustin.

I Fort – Dauphin har jeg kun været en gang. Det var i 1893. Vi kom did med missionskibet "Paulus" og vi havde med os fra Tamatave de første missionærer, der landede paa Madagaskar som udsendinge fra Den forenede kirke. Det var missionær Isolany[?] med hustru og hans søster, frk. Nilsen. Her i Fort – Dauphin skulde Paulus losse en hel del af lasten. Den ene halvdel lastedes over i en tysk skonnert for at gaa nord-over til Det norske Missionselskabs missionsmark blandt taisakaerne. Den andre halvdel var bestemt for Den forenede kirkes mission og landsattes i Fort – Dauphin. Men havnen, som den var den gang, frembød store vanskeligheder for losning og lastning. Vi forsøgte at føre godset i land i baade; men baadene fyldtes gjentagende gange med vand,

* Ved Det norske missionselskabs generalforsamling hint aar blev nemlig følgende beslutning enstemmig vedtaget: "I taknemmelig anerkjendelse af vore norske brødres kraftige deltagelse i vort missionsarbejde, bemyndiger generalforsamlingen hovedbestyrelsen til at forhandle med "Den forenede kirke" i Amerika om overdragelsen af en del af syd – Madagaskar til den som dens arbejdsmark og eventuelt fatte beslutning herom, for saavidt det ikke maatte vise sig, at dette ikke kan ske uden at blive til hinder for anbringelsen af vore nu disponible missionskræfter[??"

[side 120.]

og tilslut bestemte vi os til bare simpelthen at kaste tingene overbord og lade dem drive i land – det vil da sige de ting, som kunde flyde og saa nogenlunde uskadte kunde taale et saadant saltvandsbad. Opholdet her i Fort – Dauphin trak ud i flere uger; thi da vi var færdige med losning og lastning, fik vi et frygteligt paalandsveir, som truede med at kaste os op paa stranden og gjorde det umuligt at komme ud af havnen. Vi fik saaledes anledning til at se os omkring i Fort Dauphin og nærmeste omegn.*

Det er som bekendt den egentlige tanosistamme, som bebor denne del af øen, men de syntes ikke dengang at være talrige hemed ved søen.**

I selve Fort – Dauphin lige udenfor hovafæstningen laa en liden tanosy-by. Omtrent alt landet i den nærmeste omegn laa øde. Man kunde se at det tidligere havde været brugt til risagre, men nu laa det brak. Folket i byen syntes væsentlig at ernære sig ved at koge brændevin, som de vel solgte til hovasoldaterne. Missionær Hogstad's arbejde faldt foruden paa endel udstationer, som nok tildels laa langt borte, for en stor del blandt hovagarnisonens soldater og officerer. Garnisonens guvernør, en gammel graahaaret mand, var uden nogen skoledannelse. Han kunde, saavidt jeg husker, hverken læse eller skrive; men han var meget religiøs, som ofte er tilfældet med hovaerne, og stod i et godt forhold til missionær Hogstad. Hogstad holdt den gang just paa med at bygge et lidet hus for et vordende børnehjem, og dette er vistnok senere bleven betydelig utvidet.

Lazariesterne var netop komne tilbage til Fort – Dauphin. Deres hedengangne brødre havde jo været der for hundreder af aar siden, og som de vandrede omkring i byen paa de gamle tomter, var det vel med en følelse, som den maa have, der efter et langt fravær er kommen tilbage til sit eget hus. Ved hjælp af den katholske handelsmand Marchal's indflydelse søgte de at komme i besiddelse af et stykke land, som laa saaledes til, at det vilde være generende for Den forenede kirkes missionsstation og forhindre dens udvidelse. Takket være Hogstads ihærdighed og hans gode forhold til guvernøren blev det allerede, mens vi var der, ordnet saaledes, at Den forened kirkes

* Se forøvrigt side 16 og 17.

** Tanosy betyder ø-boer; men øboere er jo alle madagassere, saa jeg ved ikke, hvoraf det kommer, at denne stamme er bæret med dette navn for sig alene.

[side 121.]

stationsland først skulde faa den nødvendige udvidelse, før der skulde gives noget til katolikkerne. Jeg har dog hørt, at de lige til den sidste tid, nu efterat franskmændene er blevene herrer i landet, har havet lignende vanskeligheder med Lazariesterne.

Medens vi var i Fort – Dauphin, møtte vi en person, som ofte har været omtalt i forbindelse med tanosieme. Det er tanosikongen Befanatrika, hvis stamme oprindeligt havde boet i nærheden af Fort – Dauphin. En del af tanosieme havde i sekstiaarene udvandret fra sydostkysten vestover til egnene omkring den øvre del af Onilahyfloden, hvor de havde tilkæmpet sig en del af det saakaldte Mahafaliland. Befanatrika og hans stamme drog ogsaa vestover i ottiaarene. Men nu havde stammen faaet hjemhug, og deres konge med endel af folket var kommen til Fort – Dauphin for at forhandle med hovaautoriteterne om tilladelse til at vende tilbage til deres fædrene jord. Befanatrika stod nu i begreb med at gaa vestover for at hente sit folk, og jeg husker, at jeg havde god lyst til at gjøre reisen med tvers over øen i stedet for at gaa søndenom med missionsskibet; men mangel paa kjendskab til sproget gjorde det indlysende for mig, at det vilde have sine store vanskeligheder.

Befanatrika havde i sine ynger aar opholdt sig i nogle aar paa Bourbon, og forstod at føre sig blandt europæere. Faste ansigtstræk og en rank holdning gav ham et kongeligt udseende. Han var fuldstændig europæisk klædt, og paa brystet hang en stor blank kjæde, som viste at han ogsaa havde uhr. Det syntes at interessere ham i høi grad at træffe saa mange europæere, mænd og kvinder, og han hilsende paa hver især, i det han smilende rakte os haanden og bukkede dybt. – Den, som har fulgt med i missionærernes beretninger der udefra, ved imidlertid at Befanatrika er en intrigant person, som snarere har hindret missionsgjæmningen og kun synes at interessere sig for tvisteligheder med nabostammene og for krigsbedrifter.*

Jeg vil med det samme her ogsaa omtale en anden tanosikonge, hvis bekjendtskab jeg først gjorde nogle maaneder senere i Tulear. Han heder Befitory, var konge over endel af tanosieme nord for øvre Onilahy, og ogsaa hans navn har

* Denne lyst til krig og tvistigheder kan ogsaa læses ud af navnet. Befanatrika betyder vel nærmest en som gjerne er tilstede der, hvor der er noget paa ferde. – Om brugen af at give en navn efter indre eller ydre stærkt fremtrædende egenskaber, se side:.....(?)

[side 122.]

ofte været nævnt i beretninger fra missionsmarken. Jeg har ogsaa seet ham afbildet sammen med sin voksne søn, som er kristen, i et af missionsbladene herover i Amerika. Det saa en tid ud, som om Befitory var fuldt bestemt paa at blive kristen; men senere kom der forhindringer, rimeligvis brændevinen sammen med andre ting. Befitory var en pen mand og syntes at være et helt modstykke af Befanatrika. Der var egentlig intet kongeligt ved hans ydre. Han saa mild og saktmodig ud som et lam, og han fik ogsaa anledning til at lægge disse egenskaber for dagen under hint ophold i Tulear. Han havde mange tanosier med sig ned til kysten, og hjemover skulde de tage byrder med sig til missionæren deroppe. Tanosieme er et livligt folkefærd. Medens sakalavaerne i mange maader ligner nordboer, er tunge og seige, er tanosieme bevægelige og raptungede som en franskmænd. Der blev strid om byrdeme. Der var tunge byrder og lette byrder, og alle vilde have de sidste. Befitory gik omkring blandt dem som en fader, og med sit behærskede væsen og fornuftige raad fik han stagget sine hørørstede og varmblodige sønner. Allerede da, i begyndelsen af 1894, kunde Befitory læse, og det var en opbyggelse for os nyankomne, at se kongen sidde i forsamlingshuset med sin salmebog sammen med de kristne makoaer og sakalavaer.

Det var i 1890, at Det norske missionsselskab optog arbeidet blandt de vestlige tanosieme. Noget tidligere havde det samme selskab optaget arbeidet blandt tanosieme ved Fort – Dauphin. Men i 1892 gik denne arbejdsmark, som allerede nævnt, over til Den forenede kirke.

Man skulde have troet, at det heroppe i fjeldene ved øvre Onolahy skulde være adskillig sundere end f.eks. nede paa vestkysten. De første 5 à 6 aar hørte man heller ikke synderlig om feber deroppe; men fra 1898 og fremover lige til den sidste tid har det gaaet slag i slag med voldsom feber og dødsfald.* Nede paa vestkysten hørte jo sygdom og død saa at sige til dagens orden. Men denne plutselige forandring i sundhedstilstanden, forekommer os underligere. I de indre forholdsvist sunde strøg af Madagaskar har man en slags feber, som madagasserne kalder aetin-olona.** Den optræder epidemisk og synes at kunde slaa sig ned i et og samme strøg for

* Af 17, siden 1897, udsendte eller til missionsmarken atter tilbagevendte, er 6 døde og 3 har maattet forlade missionsmarken.

** Betyder: "Folkesygdom".

[side 123.]

en længere tid. Det er mulig, at det kan være denne feber, som har grasseret[?] i vest-Tanosy i de sidste aar. Troligere forekommer det mig, at den store dødelighed delvis kan være begrundet i et eller andet uheldigt arrangement med hensyn til, hvor stationshuserne er lagte, hvorledes de er byggede, hvorfra

drikkevandet hentes o.s.v. Der er nu missionslæge paa stedet, og det er at haabe, at det vil lykkes ham at efterspore den egentlige aarsag.

Dersom man ud fra en stammes temperament og sjælelige beskaffenhed tør gjøre slutninger med hensyn til missionens fremtid, saa forekommer det mig, at missionen blandt tanosieme kan gjøre sig haab om en hurtig vekst. En vekst, som ikke vil ligne den snegelegang, som vi har været vidne til blandt sakalavaerne, men mere ligne den hurtige fremgang, som missionsgjerningen har gjort og fremdeles gjør blandt Madagaskars mest civiliserede, og i aandelig henseende mest vel udrustede stamme, nemlig hovaerne og de med dem nær beslægtede betsileoer. Tanosieme er vistnok mere utæmmede og vilde paa grund af de forhold, de har levet under lige til de sidste tider, men hvad temperament og naturlige anlæg angaar, tror jeg dog, at de har adskillig lighed med hovaer og betsileoer.

Vi forlod Fort – Dauphin de sidste dage af oktober, og det var endnu ikke meget varme der. Klimatet paa denne del af øen begunstiges ved afkølende vinde fra øst og sydvest. De gjør, at temperaturen er ret taalelig langt ind i den varme aarstid. Landet her er ogsaa saa høit, at beboerne ikke kan være synderlig plagede af den ellers paa kysten saa frygtelig grasserende gassefeber. Denne del af Madagaskar har meget af naturskjønhed. Med sine høie grønklædte fjelde, dybe skar og dalfører minder det meget om et norsk landskab.

Paa reisen syd og vestover fik jeg et flygtig blik af kap St. Marie. Det var om aftenen. De sidste straalere fra solen, som holdt paa at gaa under udi horisonten, faldt paa dette forbjerg, som danner den sydligste spidse af Madagaskar. Det var et vakkert skue. Forbjerget som syntes at stige temmelig steilt op af havet, farvedes rødt af solen og mindede noget om de billeder, jeg har seet af Nordkap i midnatssolens belysning. Vi var langt tilhavs, og det herlige skue varede kun et minut eller to. Indenfor og inde mellem

[side 124.]

disse bjerge har altsaa de saakaldte tandroieme, som har været en af de stammer paa kysten, som europæerne frygtede mest. Og mange er nok de, hvis endelige skjæbne her ligger begravet i evig glemsel. Skib efter skib blev narret i land ved blus, som de indfødte tændte op langs kysten, og naar saa europæerne i god tro landede, blev skibet plyndret, og besætningen myrdet. Vi har en beretning om et skib, som strandede her i 1702, og af en besætning paa 160 mand, kom kun en tilbage til Europa og kunde fortælle om de mange grusomheder og gjenvordigheder, han havde gennemgaaet i de mange aar, han havde levet som tandroiernes slave. Jeg ved kun at have seet en tandroier. Det var en ung, pen gut. Han levde som slave blandt sakalavaerne. Denne tandroigut lignede kanske mere en hova end en sakalava. Han havde næsten glat haar, tror jeg. Sakalavaerne har fortalt mig, at tandroiernes politiske forfatning var anderledes end blandt de øvrige stammer paa øen. Saavidt jeg husker, skulde der ikke være noget arveligt kongedømme, men kongen valgtes af folket eller af stormændene og delte magten med disse. Endnu lever denne stamme, saa vidt jeg ved, uden al berøring med missionen, og det maa være vort inderlige ønske og bøn til Gud, at de norske kristne her i Amerika, som har overtaget ogsaa denne stamme som sin arbejds-mark, snart maa se sig istand til at optage arbejdet ogsaa blandt tandroieme, ligesom de har gjort det blandt tanosieme østenfor og nordenfor og delvis ogsaa blandt mahafalieme, som er tandroiemes naboer mod vest. Da vi havde omseilet Madagaskars sydspids, kom vi til Nosi – Vé, * en liden ø nogle mil ud i havet lige vest for St. Augustin som danner det nordvestlige hjørne i triangelen. St. Augustin ligger lige ved munden af den store Onilahiflod, som danner Mahafalilandets nordgrænse. Missionsstationen ligger paa nordsiden af floden og saaledes i Sakalavalandet i en by, som de indfødte kalder Anatsonga[?]. I St. Augustin havde der tidligere været en missionær, som tilhørte Det norske missionselskab. Han var død. Nu stod stationen øde, og vi roede iland en gravsten, hvis indskrift skal fortælle de kommende slægter om ham, som først bragte dem evangeliet og sank i en tidlig grav heinde mellem

* Denne lille ø er nærmere omtalt i VI side?

[side 125.]

kalkstenskipperne.

St. Augustin er en pesthule. Det har ogsaa den missionær faaet føle, som straks efter kom hid som udsending fra Den forenede kirke. Det var min gode ven, O.B. Sanders. Han holdt tappert ud i mange aar, medens sygdom og død plukkede alt det omkring ham, som var ham kjærest, og ofte saa han selv ud som en skygge, der kunde veires bort af det mindste vindpust. Den samme taagemasse, som omtales af engelskmanden Drury for halvanden å to hundrede aar siden, hænger fremdeles over Onilahiflodens dalføre. Den velter sig ned gjennem dalen og staar som en røg fra en vældig ovn ud gjennem flodmundingen fra St. Augustin.

St. Augustinbugten ligner en stor kjedel dannet af fjelde, der ligger som i en krans rundt bugten med en liden aabning mod sydvest, hvor Onilahy faar sit afløb. Disse fjelde bestaar af et slags gul kalk – eller koralsten og indgjennem fjeldene gaar der tildels dybe kanaler og huler, som vel vandet har gravet. Jeg har

været inde i en af de betydeligste af disse huler. Den var saa stor, at den kunde rumme en liden kirkealmue. Den bliver temmelig godt oplyst gennem indgangsabningen mod syd, og bunden, som laa i høide med terrainet udenfor; var tør, men jeg antager dog at luften herinde er febersvanger, og at det ikke vilde bekomme nogen vel at opholde sig længe her. Mens vi stod herinde i den dempede belysning og saa ind mod den dunkle baggrund og op under hvelvet, maatte tankerne gaa tilbage til kristendommens første tider, da de betrængtes bønner lød ud fra bjerghulerne. Disse bjerghuler er der mange af rundt om paa Madagaskar, og de har ogsaa der været benyttet af de kristne, dengang forfølgelserne rasede under Ranavalona I. – Oppe i fjeldene høit ovenover denne hule havde sakalavaeme bygget sine gravsteder. Deroppe ligger augustinerstormanden Belambo, som kun med uviljesaa den første missionær slaa sig ned i St. Augustin. Han kaldte sig ogsaa konge af Augustin, og da missionæren var død, erklærede han sig som hans retmæssige arving.* Deroppe ligger ogsaa den kløge og europæervernlige Tsitampihy, som allerede

* Da jeg første gang var i St. Augustin, havde Belambo opslaaet sin residens paa missionsstationspladsen.

[side 126.]

var merket af døden, da han blev Belambos efterfølger.*

Stenen i disse fjelde er let at arbejde. Missionær Sanders tænkte en tid meget paa at bygge en kirke i St. Augustin af dette forhaandenværende materiale. Tanken tiltalte mig i høi grad. Men der kom forhindring, og tanken blev ikke realiseret dengang.

Ikke sjelden er vindforholdene slige, at det er vanskeligt at komme ind og ud gennem den forholdsvis trange aabning, som fører ind i St. Augustinbugten, og man har da kun valget mellem et af to: enten at lægge sig til at vente paa gunstigere vind – dette gjør gjerne sakalavaeme, som endnu har liden greie paa, at tid er penge – eller man kan lægge tillands og klatre over fjeldet, som stænger mellem bugten og havet i vest. Jeg har engang gjort denne tur over fjeldet ved nytaarstid, som er den varmeste tid af aaret der ude. Vi krabbede os frem, jeg og mine sorte ledsagere paa alle fire fra opsats til opsats. Og naar vi var trætte og vilde sætte os ned, da fik vi ikke lov til det heller; thi fjeldet var hedt som en ovn. Da jeg endelig var kommen over og ned i kjedlen, blev jeg liggende i feber.

* Missionsprest L. Røstvig giver følgende karakteristik af Tsitampihy, som fulgte ham paa en reise til grænsen af Mahafalilandet i 1892:

Foruden Rebeny og hans folk havde jeg i mit følge augustinerstormanden Tsitampihy som er vel hjemme i dette lands diplomatiske kunstgreb og ellers en dygtig mand at have paa sin side i vanskelige afgjørelser. Nu, han ved jo ogsaa om det selv. Han er stolt og seierssikker undtagen – overfor hovaeme, som jo let kunde overrumple ham i hans intrigante manøvrer; han har dog hidtil klaret sig ogsaa mod dem. Det var saa underlig den morgen at betragte denne sakalavastormand, vistnok den nulevende ”største mand” her i Fiherenga, naar det gjælder politik. Han er nu sygelig og ser meget daarlignende ud, og føler snart den kvalme kjølige morgenluft – men den gode Tsitampihy har ikke raad til at kjøbe klæder, som stænger det kjølige vindpust ude. Dalerne og alle andre ting, du har skrabet sammen i det profitable samliv med europæiske handlende, lægges ned i kisten og saa gaar du der med dit nøgne, spinkle, sammenskrumpede lemmer, tilsyneladende saa fattig, at selv skoven og lierne omkring os maa ynkes over dig. Og du skal være en stor mand – skalavaemes storhed, ja, deres levende borgen for liv og eiendom! Men enhver maa bedømmes efter sin tid og de forhold, man lever under. Som sakalava betragtet er du stor alligevel. Men heller ikke du har nok i dig selv. Du føler dig aabenbart ikke saa mægtig, naar det gjælder. Hvorfor har du hængt dit store horn paa ryggen? Det ser fælt stygt ud i dette hom. Demæst hænger du smaa træstykker omkring og/[paa] ben og hals og pande – og under armen over skuldren hænger en snor med mange rare smaa stykker af træ og andet. Saa du skal til Mahafalierne! Det er farligt at drage ind i deres land, mener du; man maa ruste sig som til en krig med alle kraftige tryllemidler og saa befale sig i Guds og fædrenes hænder. Men saa er du vel sikker, at det skal gaa godt ogsaa. Stakkels mand, hvor blind du dog er, og hvilket aandeligt mørke du ret har levet i alle dine dage! Og dog er du den bedste af en hel nation! Den forstandige, betænksomme mand, som let giver en anden sin ret. Du siger i allefald, at du tror vor religion er meget bedre end din og dit folks. Og dog klynger du dig fast til dyndet som en gud og vil ikke bryde dig det mindste med at faa en bedre oplysning, som kunde lede dig ind paa frigjorelsens vei!

Se ”Norsk misjonstidende” for 1892; 368 linje 21 f.n.

[side 127.]

Det er min mening, at St. Augustin missionsstation med sin beliggenhed danner et vigtigt udgangspunkt for missionsarbeidet i det indre af landet opover langs den store og vistnok folkerige dal, som Onilahy danner. Paa nordsiden af floden bortanosierne og søndenfor mahafalierne. Men St. Augustin missionæren bør ikke aaret rundt blive boende i denne gryde. Han bør holde hus med sine kræfter. De blir tidsnok opslidte alligevel. I de seks maaneder af aaret syder og koger det herinde i St. Augustin-bugten, og det damper som

fra en kjedel. Nord-vest for missionsstationen, ud imod havet ligger en sakalavaby, som heder Sarodrano, og her vilde være et betydelig sundere opholdssted i sommermaanederne. Ude paa den lille ø Nosi-Vé vilde der være endnu bedre. Men øen er neppe længere beboet, og alle levnetsmidler, ogsaa drikkevandet maa hentes inde fra fastlandet. Begge steder ligger ikke længere fra missionsstationen i St. Augustin end at missionæren kunde føre stadig tilsyn med den herfra. Har missionæren familie, vilde et saadant tilflugtssted være af endnu mere vigtighed.

Endelig maa jeg omtale mahafalieme. Ogsaa blandt dem er arbeidet optaget. Det er kun at beklage, at arbejderne her og arbejderne blandt de vestlige tanosier ikke længere danner en organisk enhed med de øvrige arbejdere i syd-Madagaskar. Dette betyder, efter det syn jeg har paa missionsgjerningen, en sinkelse i evangelietes fremgang. Mahafalieme sammen med tandroierne er de eneste mig bekendte stammer paa Madagaskar, der lige til franskmændene tog øen i besiddelse formaede at holde sig fri for al europæisk indflydelse. Ja mahafalieme taalede end ikke en europæer inden sine landemerker. Havde man spurgt sakalavaeme om grunden til, at mahafalieme fik beholde denne guldalder saa længe, vilde de have svaret: Amy ny tany Mahafaly tsy misy vezo! – hvilket betyder: I Mahafalylandet er der ikke strandsiddere. I Sakalavalandet og vistnok ellers rundt paa kysterne havde kongeme nogle af sine stormænd siddende i byer nede ved kysten, mens kongerne selv altid boede et stykke oppe i landet. Disse stormænd kom da til at danne bindeledet mellem europæerne ved søen og kongen oppe i landet. Europæeren tilkøbte sig disse stormænd og de

[side 128.]

distrikter, som var betroet dem. I Mahafalilandet var der nok ogsaa kystbyer; men det var en blandingsrase, som boede i disse, og de havde intet politisk samkvem med folket inde i landet.

De mahafalier, som jeg har seet, er kun saadanne, som er røvede og førte nordover til Sakalavalandet som slaver. Der lever mange af dem i Sakalavalandet. De er lysere end sakalavaerne, har glat eller næsten glat haar. Det gik saaledes for sig med denne slavehandel. Sakalavaerne førte bådsladninger af korn sydover til det ufrugtbare Mahafaliland og tiltuskede sig unge mænd og kvinder, som var røvede inde i skoverne af deres egne landsmænd og saa førte ned til kysten. En anden kostbar vare, som sakalavaerne ogsaa tiltuskede sig nede i Mahafalilandet, var indiarobber eller kautsjuk. Slaverne beholdt de selv eller solgte dem til andre sakalavaer, og kautsjuken bragte de til de europæiske handelsmænd som tildels har tjent sig en formue paa denne kostbare vare. – Jeg ser det som umulig ud fra mit kjendskab til disse mahafalislaver at trække nogen slutning om denne stammes karakter og aandelige begavelse. Saasnart en taber sin personlige frihed, sløves ogsaa aanden, og dette var vel nærmest grunden til, at disse mahafalislaver snarere syntes sakalavaerne underlegne med hensyn til aandsevner.*

I Tulear bestod den kristne menighed indtil slutningen af aarhundredet vistnok for største delen af afrikanere og mahafalislaver – den mindste delen var virkelig sakalavaer. – Men man har ellers ikke sporet nogen egentlig større tilbøjelighed for kristendommen hos mahafalieme end hos sakalavaerne. Dette, at de var slaver, bragte dem i nærmere berøring med makoaerne (slaver indførte fra Afrika). Det var saaledes meget almindelig, at makoaer og mahafalislaver indgik i egteskab, og makoaerne har overalt paa kysten vist sig som dem, der var

* Missionsprest Røstvig er vistnok den Madagaskarmissionær, som med størst ret tør have en mening om det egentlige mahafalifolk, og han skriver: "De mahafalier, som jeg kom sammen med her", (paa en reise paa Mahafalilandets nordgrænse i 1892), "gav mig [et] fordelagtigt indtryk; de var aabne, og godmodige at se til, især saa ungdommen meget mere kvik og lærelysten ud end sakalavaerne. Overhovedet, sporer man mindre den afrikanske folketypes eiendommeligheder hos mahafalieme, og de skiller sig betydeligt fra alle andre stammer paa øen, men har særdeles mange fysiognomiske[?] træk fælles med hovaerne. Men folket er vist nok en blandingsrase, saa det skal falde vanskeligt at finde ud den ægte, oprindelige stammes elementer."

Se: "Norsk missionstidende" for 1892; 373 øverst paa siden.

[side 129 og 130.)

mest modtagelige for evangeliet.

[side 131.]

IX.

Hjemreisen.

Ved begyndelsen af 1900 var min og min families helbred saa nedbrudt, at det stod fuldt klart for os, at vi ikke vilde greie det ret længe, før vi maatte søge rekreation; men opbruddet blev hurtigere end tænkt. Thi

da jeg i mai reiste ned til Tulear for at lade mig undersøge af den franske læge der, erklærede han, at det vilde være den visse død, om jeg ikke straks reiste bort.

Vi bestemte os da til at reise med næste skib, som ventedes i juni; men skibet kom ikke. Vi haabede, det skulle komme i juli; men heller ikke da kom det. Senere fik vi høre, at grunden var den, at det skib, som var bestemt til at gaa nedover kysten i den månedlige rute, pludselig pr. telegraf var blevet hjemkaldt af den franske regjering for at transportere soldater og krigsformødenheder over til Algier, hvor Frankrige havde faaet et oprør at dæmpe paa grænsen af Marokko. Vi levede uden forbindelse med den øvrige verden i tre maaneder. Kun af og til et rygte eller en kort meddelelse fra et eller annet sted længere nord paa kysten, hvor der havde anløbet et skib. Saaledes husker jeg, at vi rygtevis fra Mojanga fik høre om mordet paa kong Umbalo[?] og om mordet paa den tyske gesandt i Peking. Det var en fransk mulat, der hed Pepin, som med en vis fornøiet mine fortalte mig disse uhyggelige nyheder – ikke fornøiet over de grusomme handlinger, men over, at han kunde være den første, som kunde bringe nyheder fra Europa til os, som nu maaned efter maaned havde levet i den sorteste uvidenhed om alt, hvad der foregik i den øvrige verden. Et dampskib kom nedover Mosambikkanalen. Det har vistnok været langt af land; men de infødte falkøine havde opdaget det, og de kom og meddelte det til os. Vi var nu alle enige om, at det maatte være postskibet, som vi ventede, men at det paa grund af den lange forsinkelse var gaaet direkte til Tulear, som var dets sydligste station, for saa at anløbe Ambohibé paa nordgaaende. Vi ventede i dage og uger; men intet skib kom. Nogle indfødte, som kom søndenfra, kunde da berette, at det var et engelsk lastedamp-

[side 132.]

skib, som havde anløbet det nordvestlige af Madagaskar og saa gjort franskmændene den tjeneste at tage en afdeling soldater med sydover for at landsætte dem i Tulear.

Først imod slutningen af august kom det længe ventede "Guadalquivir". Da vi sad i den lille sakalavakanooog sagte gled udover mod skibet, tause skuende indover land paa vore venner, som just havde sagt os farvel, og paa det prægtige store hvidmalede stationshus, som stod der længere inde paa sandhaugen og ragede høit op over de andre huse i byen, sagde vor lille treaarige søn: Ka vi nu ikke mere bo i den bia?*" -Nei aldrig mere! Vi havde i disse tre maaneder, som vi stadig maatte holde os reiseklar og samtidig, saa godt det lod sig gjøre, skjønne missionsgjerningen, anledning nok til mørke betragtninger over jordelivets omskiftelser og ubestandighed og især: Hvor ofte en missionær, hvis høieste ønske det er at være og vandre blandt hedninger for at fortælle store og smaa om freden i Kristus, blir afbrudt i sin gjerning da, naar han endnu synes, han neppe havde rigtig faaet begyndt for alvor. Det faldt os haardt denne tanke at skulde forlade for bestandig disse sakalavaer, som vi havde faaet kjær, trods alle deres mindre tiltalende egenskaber. Vi havde saa vist haabet at faa se mange af disse, som vi daglig havde seet omkring, indenfor himmeriges porte, før vi forlod dem. Men der stod de omkring os, næsten alle hedninger. Neppe et snes var omvendte til kristendommen. Hvor der ligger nær i saadanne tider at sige med profen: "Forgjæves har jeg arbeidet mig træt, og til ingen nytte har jeg fortæret min kraft!" (Jesaias 49.4.) Overfor Guds dom, han, som ser i det skjulte og kjender alt, ogsaa ens inderste længsler og ønsker kan det endda være – men menneskene, som saa gjerne vil have noget haandgriabeligt igjen for, hvad de har ofret. Overfor dem er det mest ydmygende at møde frem "med saa godt som intet!"**

** Følgende skrivelse fra min overordnede, Pastor L. Røstvig, blev mig under disse mørke betragtninger til nogen opmuntring:

Tulear den 25 juni 1900.

Kjære broder Petersen!

Efter at du var reist, gik det rigtig op for mig, hvor meget jeg nu igjen skal miste ved en "kjær broders bortdragen herfra. Det kom ogsaa saa

* Det er: Skal vi nu ikke mere bo i den stuen?

[side 133.]

De hindringer, som har stillet sig i veien for en hurtigere fremgang i at evangelisere sakalavaeme, er foruden mange andre først og fremst det dræbende klimat. Af nedenfor givne schematiske oversigt fremgaar det, hvor kort de fleste arbeideres arbeidstid paa denne missionsmark har været. Og naar saa dertil kommer, at der i de faa aar, de stod i arbeidet, sjelden gik mange uger mellem hver gang de var plagede af sygdomme, som var en følge af det usunde klimat, forstaaes det let, at deres arbeidsevne ikke kunde være stor: I 1874 udsendtes 4 missionærer til Sakalavalandet; to og et halvt aar efter var kun de to tilbage og efter ni aar kun den ene. I 1880 udsendtes til samme arbeidsmark 2 missionærer; tre og et halvt aar efter, var kun den ene tilbage. I 1887 sendtes atter 2 missionærer; men fem aar efter var kun den ene tilbage. Af de fem missionærer, som i 1892 blev ordinerede for at sendes til Madagaskars vestkyst sammen med to andre arbeidere, tilsammen 7, var der ingen tilbake ved aarhundredets slutning. En døde dermede; to reiste hjem dødssyge, og de øvrige blev ogsaa drevne bort af sygdom. Som hosføyede grafiske

fremstilling af de paa hinanden følgende udsendelsers virketid viser, har stigningen af arbeidernes antal kun gaaet langsomt, i det som

overmaade uventet paa mig dette, at jeg ligesom[?] maatte have nogen tid for at blive fortrolig med den sørgelige virkelighed."

Hvor forunderlig ret Herren handler med os i denne rige[?] mission! Det var altid en styrke for min tanke og følelse at vide mig i en særdeles broderlig overenstemmelse med dig. Og Herren har udrustet dig med den slags evner, som ofte kom til at gjøre god nytte for vor gjerning i det hele. Vor konferents er nu ikke meget stærk hverken i numerisk eller intellektuel henseende, saa vi[?] dog fremfor alt vil savne din arbejdskraft der ved min side. Jeg behøver hellig hjælp og støtte og en saadan var du, kjære broder Petersen, saalænge du fik være her. Det tør være, at du ikke rigtig forstod, hvormeget jeg har sat pris paa din nøkterne sunde sands og syn paa vore missionsforholde.....

Du har seet paa tingene med ærlig trang til at være sand, og du har ikke hævet[?] tilbage for at sige din ærlige mening. Tro mig[?] var dette en glæde mangen en gang,..... og (du) fandt lysglimt og haab for gjerningen i fremtiden, hvor meget du end kunde plages af tunge tanker og frygt for kommende dage. O, men hvor enige vi ret har været i alt dette! Hvor godt det var for mig hele tiden at føle, at du elskede ogsaa mig, stakkels skrøbelige broder, at du saa inderlig stræbte efter at være i overensstemmelse med mig. Jeg husker saa ofte at du paa en saare beskeden maade viste din virkelige hengivenhed for mig baade som en broder (en ældre) som missionær og tilsynsmænd. Af hjertens grund vil jeg takke dig for din kjærlighed og tillid og alt godt, som du oftere fik lov til at gjøre mod mig. Jeg husker saaledes det broderlige møde paa Bezezika, vort samvær her i Tulear og mine besøg hos eder i Ambohibé - altid forlod jeg dig med den trygge følelse at vi forstod og elskede hverandre. Herren være inderlig lovet derfor! Ja, nu, naar adskillelsen skal berøve os din kjærlige omgang, er det salig at være istand til at sige dette af helt hjerte, uden den mindste mindelse om noget ubehageligt i vor hele samvirken!"

.....
Saa tak da for samværet og samarbeidet! Du vil blive saart savnet af mig! Jeg vil altid bære dig og dine frem for naadens Gud i mine svage bønner. Intet vil kunne glæde mig mere end underretningen om, at alle farer for din helbred er overstaaet. Ja, Gud

[side 134.]

regel den ene halvdel af de nyankomne arbeidere kun har havt at udfylde de allerede ledigblevne pladse efter de næst[?] forud udsendte. Sakalavaernes religiøse ligegyldighed, at de aldrig synes at have brug for religionen uden just i enkelte knibetag og nødig lader sig bringe ud af sin aandelige magelighed for at beskæftige sig med nye tanker og ideer, er dernæst det, som synes at gjøre arbeidet rent uoverkommelig for disse arbeideres paa grund af sygdom og det trykkende klima baade fysisk og sjælelig decimerede kræfter. Føier man saa hertil den spredte bebyggelse og besværlige adkomst fra det ene sted til det andet, samt sakalavaernes halvt nomadiske tilværelse, tror jeg, de væsentlige hindringer, som virker hemmende paa missionsgjerningen, er nevnte.

Skjønt enkelte af disse hindringer lidt efter lidt; i allefald delvis vil blive fjernede nu, da landet er kommet under et civiliseret styre, forekommer det mig dog, at det fremdeles har lange udsigter med sakalavaernes omvendelse, saalænge der ikke raades over andre kræfter end de faa europæiske missionærer, som kan sendes til denne missionsmark. Det eneste, og ganske vist ikke ugrundede haab for en hurtigere fremgang i arbeidet er, at mange troesvarme vidner fra vore nyvakte menigheder i Madagaskars indland kan komme nedover og evangelisere Sakalavalandet. Disse har jo allerede gjort en liden begyndelse iblandt betserierne[?] nogle dagsreiser i nord-øst for Morondava.

27 august gik vi ombord i "Guadalquivir", som skulde føre os nordover til Diego - Suarez paa nord-ostspidsen af Madagaskar, hvor vi skulde gaa ombord i europabaaden. Det var deilig veir, kun viste brændingerne

give at jeg snart maa faa en saadan glædelig efterretning fra dig".....

Saa være da du og dine broderlig tilønsket en ret god og behagelig hjemreise. Gud ledsage eder med sin rige naades hjælp og styrke!.....

5/7 Postskibet kom ikke, og saaledes bliver eders afreise noget forsinket.

Vær saa inderlig hilset
fra ederes hengivne
Lars Røstvig.

[side 135.]

paa baren udenfor munden af Mangokafloeden, at der endnu var lidt efterdønninger af et forangaende uveir. Omkring ved 4 tiden om eftermiddagen lød det: "Mand over bord!" og passagererne og mandskabet

kom løbende agterover. Derude i kjølvandet laa en mand og kjæmpede for livet. Det var en soldat af "fremmedlegionen". Disse soldater, som er en samling af mennesker fra alle europæiske nationer, er for en stor del saadanne, som paa en eller anden maade har gjort sig umulige i sit fædreland. Alle har de et mer eller mindre eventyrligt liv bag sig, og har de en gang havnet i "fremmedlegionen", slipper de sjelden bort igjen levende. Disse soldater benyttes jo nettop i saadanne egne af verden, hvor klimabet er det mest dræbende, og derfor døen stor masse af dem af klimabet, mens størstedelen af de øvrige falder for fiendens kugler eller forgiftede pile.* Mange af disse soldater har opgivet falske navne, da de gik ind i legionen, og ingen ved, hvem de er, eller, hvorfra de kommer; ofte søger de døden. Blandt denne samling af mystifikationer har der ogsaa været mange af høi byrd, endog en prins af huset Hohenollern[?]; men faa vidste det, mens han levede. Først da han var død, og et tysk krigsskib ankrede udenfor for at hente hans jordiske levninger, blev den rette sammenhæng opklaret.

En saadan var ogsaa denne, som nu laa derude og kjæmpede med døden, mens afstanden mellem ham og skibet altid blev længere, og de nærsynte af passagererne og officererne maatte bruge kikkert for at følge den ulykkeliges bevægelser. De fleste syntes at være ganske uberørt af det alvorlige i dette skuespil. De røgte sine cigaretter og diskuterede i en hyggelig tone chancerne for hans redning. Imidlertid var der kastet ud en livbøje, uden at den ulykkelige fik øie paa den. Baaden var firet ned færdig til at sætte ud, saasnt skibet havde faaet stanset farten og skibslægen faaet fat i sine instrumenter. Det hele tog en forfærdelig tid. Passagererne paa et norsk skib vilde aldrig have taalt en saadan sløsen med tid, naar det gjaldt et menneskeliv. Under alt dette havde han derude kjæmpet tappert for at holde sig oppe. – Hvor dog reaktioner mod døden er stærk for menneskene, når det kommer til alvor. Soldaten havde selv hoppet i søen for at gjøre en ende paa sin, som

* I de to aar fremmedlegionen var stationeret sammen med os i Ambohibé, voksede der op en ikke ganske liden kirkegaard, mens mange blev sendte bort dødssyge til andre steder paa kysten, hvor der var hospitaler.

[side 136.]

det forekom ham, uudholdelige tilværelse, og nu da han holder paa at dø, kjæmper han til det yderste for at faa beholde livet. – Da endelig baaden var stødt fra siden, var det for sent at gjøre noget. Kun hatten og livbøjen laa og flød der langt ude. Endnu engang paa reisen forsøgte en mand at hoppe overbord og var allerede paa rælingen, da hans skibskamerater kom til og fik grebet ham.

I Diego – Suarez maatte vi vente i hele tre dage paa næste skib, og vi havde derfor rig anledning til at se os omkring i byen. Landet her paa nordspidsen af Madagaskar er bjergfuldt, og Diego ligger da ogsaa paa et plateau, som hæver sig temmelig høit over havnen, hvor skibene anløber. Byen havde allerede en anseelig størrelse med mange europæiske kolonister. Det er jo en staaende kjendsgjerning overalt ude i de europæiske kolonier, at i de byer, som vokser sig op i en fart, blir det urimelig dyrt at leve. Saaledes var det ogsaa i Diego. Det hotel, vi boede i, bar rigtignok det pompøse navn; "L'hôtel d'Europe", men det var kun en elendig fjælebod, hvor vi endog maatte dele værelse med hotellets høns, og alligevel var prisen pro person 10 frank (=2 dollar) om dagen.

Byen havde en katolsk kirke, og jeg antager, at dens prester og nonner ogsaa missionerer blandt den indfødte befolkning, som ogsaa her er sakalavaer. Men vi fik se ogsaa her, at sakalavaerne er sig selv lige overalt. De hader alt nyt og ønsker fremfor alt at kunne faa følge sine personlige tilbøieligheder. Man saa derfor lidet til dem blandt europæerne. Hotellets madagassiske tjenere var en betsimisaraka fra Tamatave og en makoa – ikke sakalavaer. Det franske guvernement har holdt paa at anlægge veie; men deres arbejdere var ikke sakalavaer, men kinesiske kulier. Diego – Suarez var det stridens æble, som blev den direkte aarsag til den fransk – gassiske krig. Traktatmæssig havde franskmændene faaet lov at benytte denne prægtige og rummelige havn som et slags orlogshavn; men da de ogsaa optraadte som besiddere af det nærmest tilstødende landomraade, protesterede distriktets gassiske guvernør.

Reisen op gennem Det indiske hav paa denne aarstid med sydvest monsunen er behagelig. Først naar man kommer op i nærheden af Aden, be-

[side 137.]

gynder varmen at blive generende igjen, og den stiger til det næsten uudholdelige, naar man naar den sydlige del af Det røde hav. Her i Det røde hav kan man træffe paa store flak(er) af noget brunrødt, som ligner størknet blod og flyder ovenpaa vandet. Flyder man her en flaske med vand, flyder det røde først ovenpaa vandet i flasken; men naar flasken med sit indhold har staaet en stund, synker det tilbunds. En kunde jo gjerne tro, at det var af dette navnet Det røde hav var kommen; men de lærde siger jo, at det er den rødlig farve, som karakteriserer de landskaber, som omgiver dette indhav, der har givet det sit navn. Fænomenet er forresten ikke eiendommelig for Det røde hav. Jeg har ogsaa truffet paa lignende røde flaker nede i Mosambikkanalen.

Reisen gennem Suez – kanalen trenger 16 timer, naar der ikke indtræder uforudseede forhindringer, som for eksempel, at skibet borer sig fast i sanden paa en af siderne eller taber styreevnen, saa det lægger sig paa tværs af kanalen. Det gjøringen forskjel, om skibet hører til de hurtiggående eller ikke; thi alle maa de kun gaa med sagte fart, en norsk mil (10 km) i timen. Kanalens længde er 160 km. Denne del af reisen er særlig interessant. Af og til opover kanalen, ser man en klynge af hytter ude paa sandviddene, og der vokser ogsaa somme steds noget høit stivt græs, som i alle fald gjør det mulig at friste livet for gjeder og andet smaalæ. Undertiden faar man øie paa en ensom araberrytter, som kommer vuggende bortover paa sin dromedar. Men langs kanalen paa begge sider er der liv og virksomhed. Først er det nu disse halvsorte, nøgne araberbørn, som løber omkap med skibet, mens passagererne morer sig med at kaste iland til dem appelsiner og andet godt, som de har taget med sig op fra desserten efter frokosten eller middagen. En masse mennesker er employeret langs kanalen paa de store muddermaskiner som er i stadig virksomhed for at vedligeholde kanalens oprindelige dybde. Den vilde ellers snart dele skjæbne med sine forgjængere Ramses II-dens og Darios Hystaspis's kanaler. Der foregaar nemlig en stadig udrasning fra jordvoldene paa begge sider, væsentlig forvoldt ved at skibene, som passerer kanalen, trods sin ringe fart alligevel sætter vandet i den smale rende i sterk bevægelse,

[side 138.]

saa stærk, at man undertiden ser fisk, som kastes op med skvalpesøerne bliver liggende igjen og sprelle paa det tørre, fordi de ikke kan komme sig saa hurtig tilbage som vandet. Der har været forsøgt at bygge mure paa siderne for at stanse udrasningen. Men murene undergraves, og sten og sand glider sammen ud mod den dybeste del af kanalen, som er 8 meter.

Der er ogsaa en hel del arklignende bygninger, som med kortere og længere mellemrum ligger for anker eller fortoiede langs kanalen og beboes af kanalkompagniets underordnede funktionærer og arbejdere. Med længere mellemrum ser man inde paa land mere komfortable bygninger omgivne af træplantninger og haveanlæg. Her bor vel de høiere funktionærer. Suez-kanalen løber som bekjendt gennem de tre indsøer: Menga, Ballah og Timsa; men ogsaa her er det saa grundt, at man, i allefald tildels, maa følge en bestemt angiven, kun nogle faa meter bred rende, som flankeres tilhøre og tilvenstre af flydende bøier, og om natten har disse bøier røde og grønne blus. Dette sammen med den elektriske lyskaster i skibets baug gjør det mulig ogsaa at reise om natten. Ved udløbet af kanalen ved Port-Said har man bygget to vældige moloer, som beskytter opgrunding[?] fra Nilen. Paa den ene af disse moloer staar der en kolossal statue af Ferdinand Lesseps, som stolt peger sydover paa den bugtede sølvstrib, som snor sig ned gennem den gulrøde sandørken og er hans verk.

Port – Said er et Babel, hvor folk fra alle verdens hjørner er løbne sammen. Straks skibet har kastet anker, kommer arabiske handlende og koptiske gjøglere ombord, og nede ved skibssiden i en baad sidder sydeuropæiske kvinder og mænd, spiller mandolin og synger, mens de kaster bedende blikke op til passagererne, der som regel ikke er saa bange for at ofre endel smaalæ. Byen, som blev anlagt i 1860, har øde omgivelser. Det er kun sand så langt øiet kan række. Dens hele existens afhænger af trafikken paa Suez-kanalen; men fordi denne er i stadig stigende, gaar ogsaa byens udvikling hurtig fremad. Den tæller vel nu omkring 50.000 indbyggere. Den europæiske del har gader

[side 139.]

og huse med butikker og magasiner som en europæisk storby. Araberbyen derimod, som ligger samlet i en udkant omkring deres moskee, er urgelmæssig bygget og bestaar for en del af fjæleboder omgivne af skidne, lasede mennesker og uhumskheder. I Port-Said kan man greie sig med omtrent hvilket som helst sprog. Engelsk og fransk er dog det almindeligste. Gadesælgerne og andre handlende er i høieste grad paatrængende, og selv de større europæiske forretninger har for at kunne konkurrere med alle disse marksskrigere sine "udraabere", som gaar frem og tilbage udenfor forretningen og gjør de forbagaende opmærksomme paa, hvad de kan faa se, om de vil umage sig med at træde indenfor. Ønsker man at komme nogenlunde hurtig frem sine veie, gjæleder det at lade som man baade er blind og døv.

Da skibet kom fra steder, som var erklæret pestsmittet, blev alt vort brugte lintøi konfiskeret og gennemgik en eller anden betryggende renselsesproces, før vi fik det tilbage. Vi selv maatte gjentagende gange lade os underkaste lægevisitation, og i Marseille blev vi lagt i karantæne; men da der intet mistænkeligt tilfælde var at opdage, fik vi efter faa timers forløb lov til at fortsætte ind til byen, hvor den i guld skinnende madonna med Jesusbarnet er den første, som byder en velkommen høit oppe fra spiret paa kirken: Notre Dame de la Garde.

Vestkystmissionærer i aarene 1874 - 1904.

	Arbejdernes navne	Afreise til vestkysten	Døde eller forlod kysten	Arbejdstid
1	Pastor L. Røstvig	12. marts 1874		30 år
2	" Valen	12. " 1874	I juli 1876, forlod V.	2 år, 3 mndr.
3	" Lindø	12. " 1874	" 1876 "	2 år, 3 mndr.
4	" Jakobsen	12. " 1874	? 1882 "	8 år, ?
5	" R. L. Aas	29. mai 1880		24 år
6	" Bertelsen	29. mai 1880	Døde 17. juni 1883	3 år, 1 mnd.
7	" Aarnæs	mai 1887		17 år
8	" Andreassen	mai 1887	Døde 8. sept. 1892	5 år, 4 mndr.
9	" Edv. Fagereng	13. mai 1893	Forlod V. i nov. 1896	3 år, 6 mndr.
10	" Gotf. Petersen	13. mai 1893	Forlod vest Mad. aug. 1900	7år, 3 mndr.
11	" O. Bang	13. mai 1893	Forlod vest Mad. dec. 1900	7år, 7 mndr.
12	" N. Hysten	13. mai 1893	Forlod vest Mad. april 1894	11 mndr.
13	" P. C. Østbye	27. september 1892	Forlod vest Mad. mars 1898	5 år, 6mndr.
14	" Nåstad	13. juli 1897		7 år
15	" Aug. Østbye	13. juli 1897		7 år
16	" O. Nome	13. juli 1897		7 år
17	" J. Stene	juli 1901		3 år
18	Hr. Satrum	13. mai 1893	Døde 26. juni 1898	5 år, 1 mnd.
19	Frk. Høihilder[?]	13. mai 1893	Forlod vest Mad. nov. 1896	3 år, 6 mndr.
20	Pastor Birkeli	1903		1 år
21	" T. Nome	1903		1 år
22	Fru Fagereng	1903		1 år